

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra primární pedagogiky

**VÝVOJ ŠKOLSTVÍ NA VINOHRADECH (PRAHA 2)
KONKRETIZOVANÝ NA HISTORII
ŠKOLY K. V. RAISE**

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Jana Uhlířová, CSc.

Autorka: Hana Košářová
Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Březen 2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 16. 3. 2007

Upřímně děkuji Doc. PhDr. Janě Uhlířové, CSc. za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost, jež mi poskytla při vypracovávání diplomové práce.

Obsah

Úvod	8
1. Metody pedagogického výzkumu	9
1. 1. Práce s informacemi	9
1. 2. Metody použité při zpracování práce	10
1. 2. 1. Obsahová analýza pedagogických dokumentů	10
1. 2. 2. Historicko-srovnávací metoda	11
1. 2. 3. Metoda historická; princip historismu	11
1. 2. 4. Metoda rozhovoru	12
2. Historie Královských Vinohrad	13
2. 1. Zakládání vinohradů na území dnešních Vinohrad	13
2. 2. Pěstování vinné révy	14
2. 3. Zánik vinic a vznik usedlostí	15
2. 4. Vznik obce Královské Vinohrady	15
2. 5. Královské Vinohrady jako součást Velké Prahy	17
2. 6. Obyvatelstvo Královských Vinohrad	18
2. 7. Současnost Vinohrad	20
3. Vývoj elementárního školství v českých zemích	25
3. 1. Vznik elementárního školství v Rakousku-Uhersku	25
3. 2. Vlastenečtí učitelé	28
3. 3. Návrhy školské reformy	30
3. 4. Vývoj školství v druhé polovině 19. století	31
3. 5. Vývoj školství v období první republiky	36
3. 6. Školství mezi lety 1945 – 1989	38
3. 7. Školství po roce 1990	40

4. Školství na Královských Vinohradech	42
4. 1. Obecné a měšťanské školy	42
4. 2. Střední školy	50
4. 3. Vinohradské školství za první světové války	51
4. 4. Německé školy	52
4. 5. Učiteléské spolky na Královských Vinohradech	53
4. 5. 1. Učiteléská jednota Komenský	53
4. 5. 2. Učiteléský spolek Komenský	54
5. Historie školy K. V. Raise	55
5. 1. Budova školy	55
5. 2. Organizace školství v letech 1896 – 1918	55
5. 2. 1. Charakteristika institucí sídlících v budově školy v době jejího vzniku	56
Dívčí obecná škola	56
Chlapecká obecná škola	57
Chlapecká měšťanská škola	58
5. 2. 2. Vývoj dívčí měšťanské školy v letech 1899-1918	58
Vznik školy	58
Dívčí měšťanská škola od svého vzniku do roku 1914	59
Dívčí měšťanská škola za první světové války	61
5. 3. Organizace školy v letech 1918-1938	66
5. 3. 1. Vývoj dívčí měšťanské školy	66
5. 4. Škola v letech 1938 - 1945	70
5. 5. Organizace školy v letech 1945 – 1948	76
5. 6. Organizace školy v letech 1948 – 1989	78
5. 7. Organizace školy v letech 1990 – 2006	81
5. 8. Učiteléský sbor	82
5. 9. Náboženský život školy	83
5. 9. 1. Svěcení školy a kaple	84
5. 9. 2. Náboženský život školy do roku 1918	84
5. 9. 3. Náboženský život školy za první republiky	88
5. 10. Stav žactva	90

5. 11.	Nepovinné předměty	94
5. 12.	Zdravotní stav žactva	96
5. 13.	Inspekce	101
5. 14.	Dobročinná činnost a dary škole	105
5. 14. 1.	Podpora chudé mládeže	105
5. 14. 2.	Dary škole v letech 1899 – 1918	107
5. 14. 3.	Dary škole v letech 1918 – 1938	109
6.	Osobnost Karla Václava Raise	111
6. 1.	Životopis	111
6. 2.	Literární tvorba	112
6. 3.	Pedagogické působení na Královských Vinohradech	114
Závěr		116
Poznámky k jednotlivým kapitolám		117
Literatura a prameny		132
Přílohy		135

Úvod

Historie, s níž se jako žáci během svého procházení školní docházkou setkáváme, nás mnohdy oslovuje výběrově. Ať je to dáno hlubším vztahem ke konkrétním úsekům historie či vztahem k učitelí, který nám ji zpřístupnil. Dějiny pedagogiky, umožňující pohled na vývoj myšlenek, osobností či institucí na pozadí dobového historického kontextu, v sobě snoubí předpoklady porozumět nejen základům učitelské profese, ale porozumět i konkrétnímu dějinnému okamžiku v němž se jako učitelé nacházíme. Proto nelze tuto oblast pedagogiky opomenout.

Při hledání tématu diplomové práce se autorka inspirovala jednak povinností pracovat se školními kronikami při seminární práci a jednak i okolností, že jedna z nejstarších škol na Vinohradech má být uzavřena.

Na pozadí historicko – vlastivědné charakteristiky Vinohrad autorka ukázala na vývoj obecného školství tak, jak se měnilo a rozrůstalo s přibývajícím počtem žáků, proměnami školské legislativy (koedukace), ale i jeho reakcí na mimořádné válečné okamžiky.

Historie školy K. V. Raisa nebyla dosud systematicky zpracována. Proto autorka byla nucena opírat se o studium primárních materiálů a dalších materiálů primární povahy. Jejich soupis je uveden v oddílu literatura a prameny.

Kroniky, z nichž autorka čerpala, nebyly soustavně číslovány a stránkování jednotlivých listů nebylo provedeno. Z tohoto důvodu nemohla autorka odkazovat při citacích na jednotlivé stránky, musela se omezit pouze na název kroniky a na příslušný školní rok.

Při zpracování práce autorka navštívila archiv Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze, kde čerpala informace o K. V. Raisovi. Školní kroniky měla autorka k dispozici ještě ve škole ve Slezské ulici, z níž byly v průběhu roku 2006 převezeny do archivu hlavního města Prahy.

1. Metody pedagogického výzkumu

1. 1. Práce s informacemi

První podmínkou i etapou vědeckého výzkumu je zjištění, co bylo v určité vědní oblasti již vykonáno a co se v daném oboru právě zkoumá. Historická věda vedle převzatých informací pracuje stále s informacemi, které získává z původních historických pramenů. Rozeznáváme jednak informovanost průběžnou (soustavná a systematická znalost současného stavu a vývoje oboru) a jednak informovanost konkrétní (účelová a soustředěná, která je potřebná ke zpracování určitého tématu). Ve vědeckém výzkumu není autor jenom uživatelem, je zároveň tvůrcem nových informací.¹

Informace je jakýkoliv údaj či poznatek, jehož obsah byl převeden do sdělitelné formy (např. řeč, text, číslo, obraz). Rozeznáváme elementární informace a informace složené, všeobecné a odborné. Zdrojem informací je vlastní skutečnost, jež se odráží v tzv. prvotních informacích, které jsou zafixovány v informačním dokumentu. Tento dokument je zase pramenem informací pro další užití.²

Vědecké informace patří do skupiny odborných informací. Vědecká informace je získána v průběhu lidského poznání, adekvátně zobrazuje zákonitosti objektivního světa a slouží společenské praxi; je to informace odborná, spolehlivá, objektivní a přesná, pravdivá a platná, která je výsledkem výzkumné a vědecké tvůrčí činnosti. Základním problémem je vztah mezi informacemi již existujícími a informacemi hledanými, úkol, aby z ohromného množství byly vyhledány rychle, účelně a efektivně a v maximálním rozsahu pro daný úkol podstatné zdroje.³

Dokument je z hlediska informatiky hmotný předmět, který obsahuje zafixovanou informaci určenou ke sdělení a využití, je to prostředek přenosu určité informace v čase. Existují různé nosiče informací a také různé formy jejich záznamu, do nichž patří i hledisko originality, rozsahu a množství.⁴

Bibliografie slouží badatelům v první řadě k průběžnému sledování tiskové produkce, aby měl přehled o všech základních dílech a poznacích své specializace. Z této prvotní informace potom vybírá to, co je potřebné prostudovat, přičemž zbývající část bibliografie mu poskytuje přehled, aby věděl, že o tom či jiném tématu a problému bylo již psáno.

V druhém případě slouží bibliografie badateli při přípravě i zpracování určitého konkrétního a přesně vymezeného úkolu či tématu.⁵

Proces vědeckého poznání v rámci historického vědeckého výzkumu si nelze představit bez řádné a systematické dokumentace a evidence všech získaných poznatků.⁶

1. 2. Metody zpracování diplomové práce

Při zpracovávání diplomové práce autorka využívala následující metody⁷:

- obsahová analýza pedagogických dokumentů,
- historicko-srovnávací metoda,
- metoda historická; princip historismu,
- metoda rozhovoru.

1. 2. 1. Obsahová analýza pedagogických dokumentů

Základním předpokladem úspěšné analýzy dokumentů je jasně formulovaný cíl výzkumu a zdůvodněná teoretická východiska.

Základní problém analýzy obsahu dokumentu spočívá v určení hlavních hledisek analýzy; účelně sestavit systém kategorií, podle kterých se budou třídit údaje. Tyto aspekty analýzy, určující její schéma, je třeba náležitě promyslet.

Cílem zkoumání pedagogických dokumentů je jejich obsahová interpretace, nikoli formální třídění.

Pedagogické dokumenty se dělí na oficiální a neoficiální a podle pramenů na primární a sekundární.

Metodu obsahové analýzy pedagogických dokumentů autorka uplatňuje v celé práci, nejvýrazněji v kapitole číslo 4.

Pro získání informací použila zdroje primární i sekundární. Primárními zdroji byly především kroniky škol. Většina ostatních zdrojů byly zdroje sekundární.

1. 2. 2. Historicko-srovnávací metoda

Historicko-srovnávací metoda vede k poznání jednotlivých historických etap. Tato metoda umožňuje objasnit, jak se v minulosti utvářelo pojetí a obsah vzdělání a odhaluje změny v tomto vývoji. Dále vede k objasnění vzniku jednotlivých koncepcí v konkrétních podmínkách historického procesu.

Historicko-srovnávací metoda prohlubuje představy o minulém vývoji a tím pomáhá porozumět etapě utváření koncepce vzdělání a výchovy.

1. 2. 3. Metoda historická; princip historismu

Na historické metodě jsou založeny především dějiny pedagogiky, které objasňují vznik a vývoj výchovně vzdělávacích zařízení a vývoj pedagogických teorií.

Metoda je založena především na studiu archivních materiálů, oficiálních dokumentů, statistických údajů, školní dokumentace a učebnic i školních pomůcek. Podkladem pro studium jsou všeobecné znalosti z oblasti kulturních dějin, dějin filozofie, literatury a dalších historických oborů.

Princip historismu předpokládá, že historické prameny nemůžeme srovnávat nebo pracovat s nimi bez přístupu zákonitostí vzniku a procesu vývoje. Znamená to, že při posuzování historických pramenů musíme brát v úvahu filozofii, společenskou a kulturní úroveň té doby.

V souvislosti s historickými metodami se používají pomocné vědecké metody, tj. analýza, syntéza, klasifikace, indukce a dedukce.

Analýza je myšlenkové rozčlenění celků na části, umožňuje oddělit podstatné od nepodstatného.

Syntéza je myšlenkové spojování částí vyčleněných prostřednictvím analýzy.

Klasifikace umožňuje uspořádat a třídit jevy na základě podobnosti a opakování.

Indukce je metodou empirického studia jevů, která postupně přechází od jednotlivých faktů k obecnějším údajům o skutečnosti. Cílem je proniknout do podstaty jevů a odhalovat tuto podstatu.

Dedukce je takový způsob tvorby vědeckého zobecnění, kdy se výsledné tvrzení (názor) odvozuje z jednoho nebo několika tvrzení jiných na základě zákonů a pravidel logiky.

Autorka v se v práci zabývá studiem archivních školních materiálů a dokumentů, těchto metod využívá průběžně po celou dobu zpracovávání dějin školy.

1. 2. 4. Metoda rozhovoru

Metoda rozhovoru je charakterizována přímou sociální interakcí. Umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů. Při rozhovoru je možné sledovat i některé vnější reakce respondenta a podle nich pohotově usměrňovat průběh rozhovoru vhodným kladením otázek.

Rozhovor je strukturovaný nebo nestruturovaný. Ve strukturovaném rozhovoru jsou pevně dané otázky a alternativy jejich odpovědí. Tento rozhovor je ústním typem dotazníku a je z časového hlediska málo náročný. Nestruturovaný rozhovor poskytuje volnost odpovědí. Tento typ rozhovoru přináší nové, nepředpokládané informace. Náročný je ale postup při zpracovávání těchto odpovědí.

Tuto metodu autorka uplatnila při získávání informací o současném stavu školy, tedy při rozhovorech s učiteli, žáky, řediteli. Metodu rozhovoru využila také při kontaktu se školským odborem úřadu městské části Praha 2.

2. Historie Královských Vinohrad

2. 1. Zakládání vinohradů na území dnešních Vinohrad

Vlastní historie Královských Vinohrad sahá do dob, kdy byly na místních svazích vysazovány vinice. O pěstování vinné révy existují písemné zmínky již z roku 1197.¹

Velký rozmach zaznamenalo vinařství za vlády Přemysla Otakara II. (1253-1278) a zejména za vlády Karla IV. (1346-1378), který postavil vinařství na pevné právní a správní základy. Ve stejném roce 1348, kdy založil univerzitu, nařídil, aby kolem pražských měst byly vzdělány vinice a zahrady. Zakládání vinic však pokračovalo velmi pomalu, proto Karel IV. vydal 16. února 1358 privilegium, ve kterém se nařizuje, aby ve třech mílích kolem Prahy byly vysazovány vinice. Každý vlastník pole nebo hory měl do 14 dnů začít s vysazováním vinné révy. Ušlechtilé odrůdy byly dovezeny z Rakouska a Burgundska. Půdu bylo možné s povolením perkmistra, správce vinic, pronajmout. Hlavní povinností perkmistra, který byl volen staroměstskými konšely, bylo vyznačovat území vhodná k zakládání vinic, uzavírat všechny smlouvy a vést zápisy. Na dvanáct let od založení byla vinice osvobozena od daní. Až po této době z ní dostal majitel desátek a král půl džberu vína z každé vinice. Plocha jedné vinice byla stanovena: 60 prutů na délku a 8 prutů na šířku, což je plocha o něco málo větší než hektar. Na vinicích se stavěly strážné vížky, sklípky, boudy pro přespání a někdy i výstavnější pavilony pro kratší pobyt majitelů. Způsobil-li někdo škodu na vinici ve dne, byla mu utřata pravá ruka nebo se mohl vykoupit dvaceti kopami grošů. Došlo-li ke škodě v noci, propadl pachatel hrdlem a jeho statek připadl perkmistrovi. Nařízení byla velmi přísná. Panovník se snažil zakládání vinic urychlit, nařídil všem stavům světským a duchovním, aby se podle nařízení perkmistra všude na návrších dělaly vinice. Karel IV. podpořil domácí vinařství zákazem dovozu cizích vín s výjimkou drahých vín italských.²

2. 2. Pěstování vinné révy

Vinice byly zakládány okolo celé Prahy, ale jejich nejsouvislejší pás byl právě na území dnešních Vinohrad. Rozvoj vinařství podporoval i král Václav IV. (1378-1419), ale krátký rozkvět oboru překazily husitské války. Půda a rostliny byly zničeny při nájezdech jízdních i pěších pěchot nepřátel i obránců země. Po jejich skončení rozhodovala o dalším osudu zpustošených vinic staroměstská obec. Ta se zmocnila nejen půdy, ale i majetku německých měšťanů, kteří opustili Prahu. Byl zkonfiskován majetek klášterů a duchovenstva. Vážený úřad perkmistra klesl na běžnou úřednickou pozici. To vyvolávalo rozpor, protože perkmistr byl jmenován králem a měl pravomoci podobné konšelům.³

Až Ferdinand I. (1526-1564) rozhodl s konečnou platností, že perkmistr bude jmenován králem a bude tedy úředníkem královským. Po pěstitelské stránce byly vinice na vrcholu právě za jeho vlády, i když před ním se pokoušel o jejich obnovu i Jiří z Poděbrad (1458-1471). Řada měšťanů viděla výhodnost podnikání v tomto oboru, jež se stalo jejich zaměstnáním a zdrojem značných zisků.⁴

Třicetiletá válka (1618-1648) však způsobila definitivní konec vinic, z něhož se nevzpamatovaly a byly přeměněny na pole. Majitelé a pracovníci vinic byli vyhnáni, byl znám jejich odpor ke katolictví a přichylností k husitství a Jednotě bratrské. Úřad perkmistra postupně ztrácel význam, poslední roky byly charakterizovány tím, že jeho hlavním úkolem bylo usměrňovat vinaře a upevňovat je v katolické víře a věrnosti panovnickému rodu. Zajímavostí je, že pracující z vinic rádi chodili na pobožnost do Betlémské kaple, jež již byla spravována jezuiti. V noci se pak na bývalých opuštěných vinicích scházeli s husitskými nebo bratrskými kazateli.⁵

Stav vinic se zhoršoval. Území se začalo trvale osidlovat. Zpráva perkmistra z roku 1725 situaci popisuje takto: „Při mnohých vinicích jsou skleníky, ovocné zahrady a sady, pro které possessores svým zahradníkům a vinařům domky vystavěli, pěkné obyty, za něž dva i tři tisíce dali, a sem že se sami chodívají v létě i podzimu na osvěženou, tu požívají potřebného léčení v máji, pijí vody kyselé a jiná lékařství dobrá, tu že bydlívají nejen o vinobraní, nýbrž i za moru páni úředníci a jich družina služebná, aby k soudním a vůbec úředním pracem brzy zase byli v Praze.“

2. 3. Zánik vinic a vznik usedlostí

I přes snahu o posílení moci perkmistra, který 1753 získal čestné sídlo v domě u Karlova mostu, se konec vinohradů blížil. Roku 1783 byl Josefínskými reformami zrušen úřad perkmistra. Byl spojen s komorní prokuraturou, místo měšťanů zde pracovali úředníci. Komorní prokurátor byl zároveň ředitelem viničního úřadu. Na území vinic začaly vznikat četné sady, zahrady, usedlosti a letohrádky.⁶

První a zároveň nejslavnější usedlostí byla „Kanálka“, pojmenovaná po svém zakladateli, hraběti J. E. Canallovi z Malabailly, který se v Praze usadil v roce 1770 a vybudoval zde botanickou, zelinářskou i ovocnou zahradu (dnes území Riegrových sadů). K botanické části připojil botanický ústav, vedený J. S. Presslem. Sady vyhovovaly zábavám vysoké šlechty, ale scházela se v nich i vybraná společnost učenců a umělců. Pod Kanálkou ležela zahrada Pštrosska s léčivým pramenem a k němu vystavěnými lázněmi. Další usedlosti – Smetanka (v prostoru dnešního Hlavního nádraží), Eichmanka.⁷

2. 4. Vznik obce Královské Vinohrady

Na území bývalých vinic byl roku 1848 zrušen viničný obvod a bylo navrženo přidělit jej pražským obcím. Gubernálním nařízením ze dne 13. června 1849 byly spojeny usedlosti za Slepou, Žitnou, Koňskou, Horskou a Poříčskou branou a vznikla velmi rozsáhlá samostatná katastrální obec Vinohrady. Obec neměla kvůli hradbám dobré podmínky k růstu. Osídlení bylo řídké a velké plochy ležely ladem. Letohrádky byly obývány pouze v létě a jejich majitelé nebyli počítáni k místnímu obyvatelstvu. Na celém území se vyskytovaly jen roztroušené ojedinělé usedlosti obklopené nezužitkovými pozemky.⁸

16. 7. 1875 zemský výbor rozdělil královskou vinohradskou obec pro její velkou rozlohu (785 hektarů) na Vinohrady I. díl (později Žižkov) a na Vinohrady II. díl (Královské Vinohrady). Občané si mohli sami volit své zastupitelstvo, první volby do obecního vinohradského zastupitelstva se konaly 15. a 16. 11. 1875.⁹

Vysnesení ministerstva vnitra ze dne 7.8. 1877 povolilo přejmenování obce Královské Vinohrady I. díl na Žižkov a Královské Vinohrady II. díl na Královské

Vinohrady, protože zastupitelé si přáli zachovat název obce, který připomíná slavné období českých dějin, vládu Karla IV.¹⁰

26. září 1879 byly Královské Vinohrady povýšeny na město.

Na základě listiny Františka Josefa I. (1848-1916) ze dne 7. února 1890 směly Vinohrady jako první příměstská obec využívat městský znak.¹¹

Podmínky pro rozvoj Vinohrad byly velice příznivé. Zvolené zastupitelstvo kladlo velký důraz na vzdělání a kulturu. Postavena byla radnice a škola na dnešním náměstí Míru a slavnostně otevřena při příležitosti 500. výročí úmrtí Karla IV.

Po zboření hradeb v roce 1866 předpokládali pražští konšelé, že se Královské Vinohrady připojí k Novému městu, vinohradští radní však stáli o samostatnost, kterou si uhájili. V roce 1880 staroměstští radní zastavili dodávky vody na Vinohrady. Počítali s kapitulací Vinohrad a jejich splynutí s Prahou, zastupitelé zatím ale sháněly prostředky pro stavbu vlastní vodárny. Vinohradská radnice se po neúspěších s českými peněžními ústavami obrátila na c. k. Privilegovaný rakouský všeobecný ústav pro úvěr pozemkový ve Vídni, který poskytl úvěr na stavbu nové vodárny. Roku 1882 byla postavena vodárna v Podolí, která velmi přispěla k růstu a prosperitě obce.¹²

První zdařilý hospodářský pokus vinohradské obce inspiroval zastupitele k dalším projektům. Zastupitelstvo bylo tvořeno inteligencí a i prostými občany, jejich rozhodnutí vedla k rozvoji města. Obec prosadila větší šířku ulic a větší rozlohu náměstí, počet pater domů byl omezen na tři, později na čtyři poschodí. Vznikly tak domy vysoké kvality a byty splňující náročné požadavky na kvalitu bydlení. Pro pěší byly vybudovány dlážděné chodníky, na jejichž údržbu a čištění byl kladen velký důraz. Ulice byly do roku 1882 osvětlovány dvě stě sedmdesátí čtyřmi petrolejovými lampami, později plynem.¹³

Centrem Královských Vinohrad se stalo Vinohradské náměstí (dnes náměstí Míru), odkud postupovala výstavba směrem na východ. Uprostřed náměstí byl v letech 1888-1893 vybudován novogotický chrám sv. Ludmily, podle projektu architekta J. Mockera. Za kostelem byl postaven podle plánů architekta A. Turka Národní dům, jenž byl centrem kulturního a společenského života.

Záložna Vinohradská darováním pozemků umožnila výstavbu Divadla na Vinohradech (dokončeno 1907). Divadelní život byl na Královských Vinohradech velmi čilý, jednalo se o lidová divadla v dřevěných arénách. Vznikla „Aréna ve Pštrosce“, Novoměstské divadlo (v místech dnešní Státní opery Prahy) v němž měla premiéru opera

Dalibor Bedřicha Smetany, dále „Aréna na hradbách“ (na území dnešní budovy Národního musea), jako letní scéna fungovalo divadlo „V Kravíně“. Mladočeši zde měli svou scénu „Nové české divadlo“ a Staročeši zase „Nové české divadlo“.

Obecní správa nechala v roce 1897 vybudovat vlastní elektrickou dráhu, aby zpřístupnila odlehlejší a těžko dostupné části obce (U vodárny, U Iva). Vybudování místní vinohradské dráhy inspirovalo i pražskou obec k výstavbě vlastní elektrické dráhy a k zrušení dosavadní dráhy koňské, která již kapacitně a rychlostně nevyhovovala.¹⁴

Zásluhu na rozvoji Královských Vinohrad mají především starostové, kteří se těšili velké vážnosti. Č. Vávra byl prvním starostou v letech 1871-1873, V. Vlček zastával úřad od roku 1873 do roku 1875, J. Friedlander v letech 1875-1892, J. Prokopec v letech 1892-1895, J. Víšek v letech 1895-1911, A. Bureš 1911-1919 aj. J. Pichl až do splnutí Královských Vinohrad s Velkou Prahou v roce 1922.¹⁵

2. 5. Královské Vinohrady jako součást Velké Prahy

Dne 1. ledna 1922 byla vytvořena Velká Praha, do níž se začlenily Královské Vinohrady jako XII. pražský obvod. Ty si stále držely svůj původní charakter a domov zde vyhledávali živnostníci, úředníci a umělci. Vedle obytných bloků tvořených činžovními domy se stavěly i rodinné domky a vily.

V roce 1949 byly Královské Vinohrady rozděleny mezi obvody Praha 2 a Praha 12.

Zákon o územním členění státu z roku 1960 Vinohrady rozdrobil a staly se součástí druhého, třetího a desátého pražského obvodu.

Roku 1968 bylo stanoveno oficiální pojmenování Vinohrady.¹⁶

Obvody vzniklé roku 1960 se sice po roce 1989 transformovaly na městské části, ale rozdělení zůstalo zachováno.

2. 6. Obyvatelstvo Královských Vinohrad

Původní obyvatelé Královských Vinohrad byli zemědělci, majitelé usedlostí a jejich čeled' – zaměstnanci, vinaři a jejich pomocníci. S proměnou vinohradské zemědělské půdy na město v 19. století se změnilo i obyvatelstvo a prudce se zvýšil jeho počet. Nejčastěji zde bydleli lidé, kteří pracovali v Praze, Královské Vinohrady tak byly čtvrtí úředníků, profesorů, studentů, soukromníků. Dělnická třída zde neměla velké zastoupení, protože zde nevznikaly továrny, tedy zdroj obživy.¹⁵

Tabulka č. 1 : Vývoj počtu domů a obyvatel Královských Vinohrad ¹⁸

Rok	Domy	Stálí obyvatelé
1754	51	136
1843	69	169
18??	75	1 274
1857	93	1 688
1869	205	5 318
1875	589	-

Tabulka č. 2 : Vývoj počtu domů a obyvatel po rozdělení Královských Vinohrad roku 1875 ¹⁹

Rok	Domy	Stálí obyvatelé
1875	235	8 930
1880	343	14 831
1890	703	34 531
1900	1 080	52 504
1903	-	57 000
1910	-	77 120
1921	1 750	83 367
1980	2 355	-
1985	-	70 963

Královské Vinohrady byly národnostně a jazykově jednotné – české, přestože malá, ale zámožná (většinu pozemků vlastnili němečtí obyvatelé) německá menšina usilovala o prosazení němčiny. Na úřadech se na přelomu století přijímala podání v německém jazyce, ale byla vyřizována v českém jazyce. Přes velký odpor a stížnosti Němců si obec toto stanovisko uhájila. Podobně se obec chovala i ve školství, pro německou menšinu byla zřízena škola německá.

Tabulka č. 3 : Občané německé národnosti²⁰

Rok	Počet obyvatel celkem	Z toho % Němců
1880	14831	11,30
1890	34561	13,31
1900	52504	9,08
1910	77120	8,96
1921	83367	6,67

Tabulka č. 4 : Vyznání obyvatel²¹

Rok	% římskokatolické	% židovské	% Církev česko-slovenská	% evangelíci	% bez vyznání
1880	94	3	-	-	-
1890	91	6	-	-	-
1910	90	6	-	-	-
1921	66	6	10	5	11

Obec ocenila obyvatele, kteří se zasloužili o rozvoj Královských Vinohrad, jejich jmenováním čestnými občany. Těmi se stali starostové (V. Vlček, J. Friedlander, J. Víšek, A. Bureš, A. Víšek), spisovatel a ředitel škol K. V. Rais, dále A. Jirásek a chorvatský biskup J. J. Strossmayer. Po revoluci 1989 navázala vinohradská radnice na tuto tradici a jmenovala další čestné občany. V roce 2004 se čestnými občany Prahy 2 stali L. Sitenský (fotograf), V. Benda (disident), F. Langer (spisovatel). Roku 2005 bylo čestné občanství uděleno J. Kadlečková (překladatelka), MUDr. N. Kavalírová (předsedkyně Konfederace

politických vězňů), JUDr. Ing. V. Kotinský (odbojová činnost), J. Suk (houslový virtuos), Divizní generál Ing. A. Eliáš (předseda protektorátní vlády). V roce 2006 bylo čestné uznání uděleno těmto osobnostem: Prof. PhDr. F. Černý, DrSc. (divadelní historik, teoretik a kritik), A. Lustig (spisovatel), Prof. MUDr. V. Tošovský, DrSc. (dětský chirurg), Á. Vrzáňová (krasobruslařka a podnikatelka), F. Muller (letec).²²

2. 7. Současnost Vinohrad

Vinohrady jsou v současnosti součástí druhého, třetího a desátého pražského obvodu.

Hranice obvodu Praha 2, na jehož území se rozkládá největší část Vinohrad, byly stanoveny v roce 1960 a v roce 1990 se tento obvod stal městskou částí Praha 2. Území městské části Praha 2 zahrnuje čtyři katastrální území: jedno celé (Vyšehrad) a části dalších tří (Nové Město, Vinohrady a Nusle). Následující tabulka zobrazuje rozložení těchto katastrálních území:

Tabulka č. 5 : Rozložení katastrálních území

Katastrální Území	Rozloha k.ú.(v ha) v MČ	% plochy k.ú. na MČ	Praha od roku
Nové Město	147	44	1784
Nusle	24	8	1922
Vinohrady	211	55	1922
Vyšehrad	36	100	1883
Praha 2	418	-	-

Jako součást městských částí Prahy se Vinohrady snaží vrátit na výsluní. Dlouho zanedbávané domy byly po roce 1989 navraceny původním majitelům a většina z nich byla v průběhu devadesátých let rekonstruována do původní podoby. Ve stejné době se hojně obnovovaly živnosti a zaplňovaly se nebytové prostory vhodné pro obchody a kanceláře ve vinohradských domech.

Po roce 2000 výrazně stouply jak ceny bytů v osobním vlastnictví, tak ceny pronájmů bytů v této lokalitě. Mnoho původních obyvatel bylo nuceno z finančních důvodů Vinohrady opustit. Dnes jsou Vinohrady bezpochyby rezidenční čtvrtí Prahy.

Následující tabulky zobrazují vybrané statistické údaje dle informací statistického úřadu.²³ Pro lepší představu o postavení Prahy 2 v celku města úmyslně stavím údaje této městské části ke statistickým údajům celého hlavního města. Je tak zřejmé, jakou pozici Praha 2 v kontextu města zaujímá.

Ve většině případů dosahují údaje o městské části stejné úrovně jako údaje celého hlavního města (národnostní složení, obyvatelstvo dle ekonomické aktivity), v některých případech je městská část dokonce překonává (vysokoškolské vzdělání občanů Prahy 2 je o 2,3 % vyšší oproti průměru hlavního města Prahy).

Tabulka č. 6 : Území, struktura osídlení

	Hl. m. Praha	Praha 2
Rozloha (ha) k 31. 12. 2005	49 613	419
Počet částí obcí k 31. 12. 2005	147	4
Počet základních sídelních jednotek k 31. 12. 2005	902	22
Nadmořská výška		
- Maximální	399	265
- Minimální	177	190
Hustota obyvatelstva (osoby/km ²) k 31. 12. 2005	2 371	11 490

Tabulka č. 7 : Občanská vybavenost

	Hl. m. Praha	Praha 2
Počet mateřských škol	340	16
Počet základních škol 1. až 5. ročník	19	-
Počet základních škol 1. až 9. ročník	200	12
Počet sdružených ambulantních zařízení	63	8
Počet samostatných ordinací praktického lékaře	529	27
Počet ubytovacích zařízení celkem	598	52
- z toho hotelů	321	27
- z toho penzionů	149	15

Tabulka č. 8 : Obyvatelstvo

	Hl. m. Praha	Praha 2
Počet obyvatel k 1. 3. 2001	1 169 106	51 003
- muži	554 382	23 742
- ženy	614 724	27 261

Tabulka č. 9 : Struktura obyvatel

Podíl obyvatel ve věku 15 a více let podle ukončeného vzdělání(%)		
- základní a neukončené vzd.	14,5	13,1
- vyučení a střední odb. bez maturity	28,8	26,2
- úplné střední s maturitou	30,5	30,2
- vyšší odborné a nástavbové	5,2	5,9
- vysokoškolské	18,8	21,1
Podíl obyvatel podle rodinného stavu (%)		
- svobodní	36,2	36,8
- ženatí, vdané	44,6	40,8
- rozvedení	10,4	12,0
- ovdovělí	7,9	9,3
Podíl obyvatel podle národnosti (%)		
- české	93,1	92,2
- moravské	0,2	0,2
- slezské	0,0	0,0
- slovenské	1,6	1,3

Tabulka č. 10 : Obyvatelstvo podle ekonomické aktivity

	Hl. m. Praha	Praha 2
Ekonomicky aktivní	635 105	27 050
Z toho:		
- zaměstnaní	601 031	25 607
- nezaměstnaní	34 074	1 443
Z ekonomicky aktivních (v %):		
- zaměstnanci	74,3	69,5
- zaměstnavatelé	4,1	5,1
- samostatně činní	16,0	18,5

Ekonomicky neaktivní	519 242	22 857
Z toho (v%):		
- nepracující důchodci	47,4	52,4
- žáci, studenti, učni	35,5	31,9
- osoby v domácnosti	3,6	3,5

Tabulka č. 11 : Domy a byty

	Hl. m. Praha	Praha 2
Počet domů celkem	38 200	2 214
Z toho podle období výstavby:		
- do 1919	10 839	1 431
- 1920 – 1945	27 133	479
- 1946 – 1980	24 796	56
- 1981 – 1990	8 808	31
- 1991 – 2001	8 990	107
Počet bytových domů	29 852	1 993
Z toho panelových	9 117	6
Počet rodinných domů	55 700	43
Počet bytů celkem	551 243	26 625
Z toho trvale obydlené	496 940	23 128
- v bytových domech	430 234	22 839
- v rodinných domech	63 642	48
Průměrný počet m ² celkové plochy na byt	66,7	70,8
Průměrný počet osob na byt	2,33	2,18

Tabulka č. 12 : Bytová výstavba v roce 2004

	Hl. m. Praha	Praha 2
Počet dokončených bytů	5 924	51
V tom v bytových domech	4 850	51
- V rodinných domech	963	-
- V nebytových domech	111	-

3. Vývoj elementárního školství v českých zemích

3.1. Vznik elementárního školství v Rakousku-Uhersku

Pevné základy pro vznik školské soustavy byly položeny reformami Marie Terezie (1740-1780). Monarchie se v roce 1890 rozkládala na území o rozloze 300 013 km², celkový počet obyvatel dle sčítání ve stejném roce byl 23 707 906. Tabulky uvádějí rozvržení obyvatelstva podle rodného jazyka (tabulka č. 13) a náboženského vyznání (tabulka č. 14) Rakouska-Uherska na základě sčítání lidu z roku 1890.¹

Tabulka č. 13 : Obyvatelstvo dle rodného jazyka

Podle rodného jazyka:	Počet obyvatel v roce 1890.
Slované	14 118 922
Němci	8 461 580
Vlachové a Ladini	675 305
Rumuni	209 110
Maďaři	8 139

Tabulka č. 14 : Obyvatelstvo dle náboženského vyznání

Podle náboženského vyznání:	Počet obyvatel v roce 1890.
Katolíci	18 935 743
Řecké vyznání	544 739
Protestanti	436 352
Židé	1 141 615

Vznik školství v Rakousku-Uhersku ovlivnily snahy řady evropských panovníků, kteří začali usilovat o zřízení školství se státním dozorem, a ne jak bylo doposud zvykem s církevním dozorem. 19. 10. 1740 vyslovila Marie Terezie heslo: „Školství jest a zůstane navždy politicum.“²

Stav školství v prvních letech panování Marie Terezie v českých zemích popisuje J. Svátek, kterého v knize Politický a školský okres vinohradský cituje K. V. Rais. „Školství kromě kněžstva závislého na vrchnostech a na obcích, kteřížto oba činitelé byli mu spíše

na závalu nežli na prospěch; obyčejný kostelník postačoval jim za učitele pro mládež vesnickou a v městech byli lidé rádi, když se jim některý vysloužilý voják za učitele propůjčil. Ty časy za císaře Rudolfa II., kdy na školy i malých měst českých byli dosazováni jen absolvovaní posluchači vysokých škol pražských, již dávno minuly. Vysvědčení universitní bylo nahrazováno propustním lístkem vojenského desátníka; dohled pak byl se strany příslušných orgánů duchovenských tak světských v té míře nedostatečný, že největší část mládeže ve vesnicích i malých městech zůstávala beze všeho školního vzdělání.“³ Citát bohužel poukazuje na velmi špatné poměry ve školství – co se týče učitelského stavu, tak i k úrovni vzdělání.

V roce 1759 zřídila Marie Terezie dvorskou studijní komisi, která měla shromažďovat návrhy na reformu školství v monarchii. Této komisi byly podřízeny zemské studijní komise. „Všechny návrhy na reformu se shodovaly v názoru, že je třeba provést reformu veškerého školství, přičemž nejdříve je nutno věnovat pozornost školství nejnižšímu, které umožní všeobecnou vzdělanost. Teprve pak měly být uskutečněny reformy vyšších stupňů.“⁴

Zrušením jezuitského řádu⁵ v roce 1773 vznikly nové podmínky ve vztahu k rakouskému školství. Stát musel reorganizovat bývalá jezuitská gymnázia, ale získal zároveň prostředky z bývalého majetku řádu, které bylo možno použít k pozvednutí úrovně státního školství.

Opat J. I. Felbiger (1724-1788) dostal za úkol organizaci rakouského elementárního školství. V roce 1774 byl jeho návrh signován Marií Terezií a vydán tak jako zákon, který nesl název „Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy v císařských a královských dědičných zemích“.

Zákon obsahoval tyto kapitoly:⁶

- I. O veřejném vyučování školním.
- II. O vyučování domácím.
- III. O výsledcích a dalším vedení vyučování.
- IV. O dozoru a vrchním řízení školství.

Tento zákon zavedl tři druhy škol: triviální, hlavní a normální. Všechny tři typy těchto škol byly školami elementárními, měly poskytnout základy vzdělání, a netvořily systém na sebe navazujících škol.⁷

Obsah vzdělání triviálních škol tvořilo trivium (čtení, psaní, počítání), náboženství, základy hospodaření a průmyslu. Triviální školy byly zřizovány při farách. Vyučovacím jazykem měl být mateřský jazyk dětí, ale vzhledem k složité jazykové situaci v celé monarchii, tomu tak ve všech případech nebylo.

Hlavní školy byly zřizovány v krajských městech. Obsah vzdělání byl oproti škole triviální rozšířen o základy reálií a latiny, kreslení a geometrii. Vyučovacím jazykem byl v první třídě mateřský jazyk dětí, od druhé třídy bylo postupně přecházeno k němčině, což souviselo se snahami o germanizaci českého národa.

Normální školy byly zřizovány v zemských (hlavních) městech. Obsah vyučování byl shodný se školou normální, ale v rozšířené podobě. Tyto školy zpravidla připravovaly pro další studium na gymnáziu.

Školním řádem z roku 1774 vznikly i první instituce pro vzdělávání učitelů – preparandy. Byly zřizovány při normálních a hlavních školách a připravovaly učitele pro výuku na elementárním stupni škol.⁸ V Praze byla zřízena první preparanda v roce 1779 při normální škole. Ředitelem se stal v roce 1780 A. Pařízek, který propagoval zavádění němčiny do škol.⁹

„Roku 1775 zřízena byla školní komise zemská pro království České, jejíž předsedou stal se hrabě Clary-Aldringen; do komise této jako rada a referent ve věcech školních povolán byl F. Kindermann, jenž se stal zároveň vrchním dozorcem na veškerém německém školství v Čechách. Německým školstvím bylo arci všecko školství nazýváno.“¹⁰

Josef II. začal výrazněji školní docházku vynucovat a dbal, aby na to úřady dohlížely. Roku 1782 jmenoval J. A. Galla generálním ředitelem normálních škol. V roce 1784 povýšil učitelskou profesi na vyšší úroveň tím, že učitele postavil na roveň státním úředníkům.

Němčina byla od roku 1775 zavedena na všech školských úrovních (včetně univerzity) a nahradila tak latinu. Tímto krokem byla završena dlouhodobá tendence státu k poněmčování českého národa, jejíž obraz v šedesátých letech osmnáctého století popisuje K. V. Rais: „Žel, že mnohé v potomním obrozeném ústrojí školském neslo se tuze za tím, aby německý jazyk pronikal hloub a hloub, a tím že lepší výsledek býval mařen. Dvorní dekret ze dne 9. července 1763 nařizoval ještě, aby rodičové syny své pilněji v českém jazyku učití dali, aby mládež v nižších školách donucována byla k překládání článků do

češtiny, aby na uprázdněná místa služební, není-li zvláštního důvodu, dosazováni byli kandidáti, kteří česky mluvili a psali; ale dvorní dekret ze dne 23. Února 1765 doporučoval již obecné rozšíření řeči německé a ukládal, aby učitelé, nově dosazovaní, dokonale byli znalí jazyka německého.“¹¹

Za Leopolda II. (1790-1792) byla nad zemskými školskými komisemi zřízena dvorní studijní komise, jež se od 1. ledna 1792 stala nejvyšším školním úřadem. Školství bylo odtud řízeno centrálně.

Mezi lety 1792 – 1835 tendence k poněmčování českých škol pokračovala. Jak ukazuje správně J. Klika, některé výroky typu: „Rakousko nepotřebuje žádných učených, nýbrž jen dobrých poddaných,“¹² odrážela negativní postoje k rozvoji školství. Tyto tendence, jejichž negativní ohlas se odrážel nejen na půdě školy, však rozhodně nemohli přijmout za své ti, kteří své češství nemohli veřejně projevovat, zvláště tedy vlastenečtí učitelé první generace jako např. A. Veselý, J. Seydl, J. J. Ryba, J. Filcík.

Období let 1835-1848 je obdobím vlády Ferdinanda I, za které se projevuje špatný stav škol. Poukazuje se zejména na poněmčování.

Pozitivní změny směrem k české škole se objevovaly ve velmi dlouhém horizontu. Překvapivé bylo, že i když období let 1835-1848 je charakteristické úpadkem škol a pronikající germanizací, bylo od roku 1838 povoleno např. na některých triviálních školách používat české učebnice.

3. 2. Vlastenečtí učitelé

Protože se K.V.Rais ve své literární tvorbě tematicky zabýval problematikou vlasteneckých učitelů, jeví se nám zařazení této kapitoly v práci jako ústrojně.

Termín „vlastenečtí učitelé“ označuje „představitelů učitelské generace 1774-1848“,¹³ kteří usilovali o českou národní školu v českém jazyce a s českým obsahem vzdělání v době národního obrození.¹⁴

České národní obrození je jako heslo všeobecné encyklopedie definováno takto: „Proces politické a kulturní emancipace českého národa. Probíhalo ve třech vývojových fázích;

- a) od 80. let 18. stol. do 1815, období zvýšeného zájmu o český jazyk, dějiny, kulturu (J. Dobrovský, F. M. Pelcl, V. M. Kramerius). Vznikaly první věd. společnosti (1784 Česká společnost nauk) a vlastenecké kroužky;
- b) 1815-1830 období formulování obrozeneckých programů (mj. panslavismus) a vytváření zásadních vědeckých prací v národním jazyce (J. Jungmann, F. Palacký, P. J. Šafařík, J. Kollár, J. S. Presl). Zvětšil se počet i význam vědeckých a kulturních institucí (1818 Vlastenecké muzeum, Národní muzeum, 1830 Matice česká). Objevují se i falzifikáty, které měly dokázat starobylost národní kultury (Rukopisy královédvorský a zelenohorský);
- c) 1830-1848, období počátku rozšiřování obrozenecké aktivity z oblasti kulturně vědecké na politickou. Zároveň vznikala vrcholná umělecká díla, zejména literární (K. H. Mácha, K. H. Borovský, J. K. Tyl, B. Němcová, K. J. Erben, K. Sabina).¹⁵

První generace vlasteneckých učitelů působí od počátku 19. století do konce třicátých let a je spojena s činností dobřanské vlastenecké společnosti založené v roce 1809 J. L. Zieglerem (1782-1846). Dále se k této generaci řadí J. N. J. Filcík (1782-1846), J. Č. Formánek (1809-1878), V. Metelka (1807-1867) a J. J. Ryba (1765-1815). Pro tuto generaci je charakteristická převážně individuální činnost.¹⁶

Druhá generace vlasteneckých učitelů působí ve čtyřicátých letech 19. století. Typická je pro ni organizovanost. Centrem pedagogického dění je Praha. Představiteli druhé generace jsou K. S. Amerling (1807-1884), J. V. Svoboda (1800-1844), K. A. Vinařický (1803-1869), J. Bačkora (1803-1876), Š. Bačkora (1813-1887), J. F. Šumavský (1796-1857).¹⁷

Období působení vlasteneckých učitelů je charakterizováno také velmi neutěšenou společenskou a hospodářskou situací učitelů. Zvláště na venkově byli učitelé placeni v naturáliích; rodiče žáků, značně zatíženi církevními či jinými poplatky, nebyli schopni učitele vyplácet jinak.

Výsledkem činnosti vlasteneckých učitelů, zejména druhé generace, která byla lépe organizována, je posun v řešení otázky národní školy v oblasti teorie i praxe a navázání na tradici Komenského pedagogiky.¹⁸

3. 3. Návrhy školské reformy

Revoluční atmosféra roku 1848 dala vznik řadě návrhů na reformu školského systému.

Pro elementární školu má zásadní význam návrh K. S. Amerlinga a jeho spolupracovníků, který se zaměřil ve svém pojetí reformy na národní školu. Návrh byl poprvé publikován v časopise Posel z Budče v roce 1848. Je pokusem o uplatnění principu jednotné školy (děti a mládež od 2 do 14 let), zařazuje do školského systému předškolní instituce (školky).

K. S. Amerling navrhoval zřídít tři stupně škol: školky, přípravný a věcnice. Školky se dělí na opatrovny a mateřské školy a jsou určeny dětem od dvou do šesti let. V šesti letech děti vstupují do přípravný (názorna, odlikovna), na které navazují věcnice (pojmovna, naukovna, putovna, oučetna, vědovna). Obsah vyučování tvoří kromě trivía přírodní vědy a společenskovední disciplíny. K. S. Amerling je ve své koncepci tak daleko, že jí reprezentuje poznání vývojových stadií poznávacích procesů žáků.

Další návrhy vytvořili F. Tesař, P. J. Šafařík, J. E. Vocel, J. Kollár, F. Čupr, J. E. Purkyně. K. H. Borovský vnesl do vzdělání demokratizaci. Návrhy výše jmenovaných často komentovaly, rozvíjely nebo naopak zjednodušovaly původní Amerlingův návrh.

Nejrozsáhlejší návrh zpracoval F. Čupr. Jeho návrh zahrnoval reformu škol všech stupňů. I on s ohledem na budoucí povolání stanovuje rozdílné vzdělání pro venkovskou a městskou mládež. Školy venkovské byly určeny dětem od šesti do deseti let, měly být orientovány na hospodářství. Na ně měly navazovat školy večerní, nedělní, rolnické. Městské školy byly čtyřleté zaměřené na vzdělávání v jazycích, přírodních vědách, stavitelství, kreslení. Gymnázium, které navazovalo, směřovalo k rozvíjení rovnoměrně po tělesné a rozumové stránce a připravit na univerzitní studium.

Školský návrh J. E. Purkyně je zaměřen prakticky a zpracován do cyklů. Celý návrh je otevřený prvním cyklem reprezentovaný elementární školou (pět let), následný druhý cyklus gymnázium (1. až 3. ročník) a třetí cyklus gymnázium (4. – 8. ročník), na něž navazuje čtvrtý cyklus - lyceum a uzavírá ho pátý cyklus - univerzita a život.

„Reformní návrhy z let 1848 až 1850 svědčí o tom, že škola byla širokou politickou, vědeckou i uměleckou veřejností chápána jako důležitý faktor obrození

národa.“¹⁹ V návrzích byl kladen důraz především na výuku českého - mateřského jazyka ve školách. Tyto návrhy však nebylo možné z politických důvodů realizovat.

3. 4. Vývoj školství v druhé polovině 19. století

1848

Revoluční porážka v roce 1848 způsobila, že až na drobné výjimky nebyly splněny požadavky z roku 1848. Revoluce ale znamenala konec feudalismu jako historické etapy a následující období otevřelo pozice pro silně se prosazující společenskou vrstvu, kterou bylo měšťanstvo.

Situaci ve školství po roce 1848 výstižně popisuje J. Klika: „Řízení a správa škol byly v rukou církve. Školy triviální byly právě chudé školy pro chudé, což bylo charakterizováno pravidlem již bídou budovou školní i nanejvýš nedostatečným vypravením světnic školních. Všecku pedagogiku té doby zahrnouti lze jedním slovem: mechanismus neb dressura, chceme-li na kruté kázeňské prostředky upozorniti. Byla přímo obava, že by některého učitele mohlo napadnouti učiti žáky mysliti, pročes neschvalovány i ony nevinné felbigrovské prostředky učebné, jako metoda tabellární, metoda sokratická a vykládání čteného. Při čtení vlastně učili se žáci seděti; aby čtenému rozuměli, četli správně, výrazně, lahodně – o tom nebylo stopy; -společné- čtení felbigrovské nedopouštěno. Psaní tak odbýváno, že lidé, po šesti letech ze školy vyšedší, za nedlouho zase ku + + + se vraceli. Analfabetů byl velký počet, všude přes 50%! ... Vše počítání bylo mechanismem prosycené, že pravidlem žáci vše zapomínali; vždyť s čísly neuvykli spojovat určitých pojmů, a i ty míry, s nimiž počítali, se jim jen předříkávaly, ale neukazovaly. Mechanismus trivía: čtení, psaní a počítání nezastavoval se ani u čelného předmětu, totiž náboženství, jež se omezovalo čistě na memorování katechismu. Přirozeně při takové pametodě byly výsledky školní docházky praskrovny!“²⁰

V červenci roku 1848 bylo založeno ministerstvo vyučování. Ministr Arnošt z Feuchtersleben, který si uvědomoval důležitost elementárního školství, pro školy obecné navrhl učitelské porady a snažil se prosadit i rozšíření obecných škol školami měšťanskými. Mezi lety 1849 a 1860 předsedal ministerstvu kultu a vyučování L. Thun. V roce 1860 bylo ministerstvo na sedm let zrušeno.²¹

V roce 1849 proběhla zásadní úprava středního školství. Bylo zřízeno osmileté gymnázium a šestiletá reálka.

1855

Bachův absolutismus posílil dozor církve nad školou tzv. konkordátem z roku 1855. Církev tak získala ve školách rozhodující pravomoci (schvalování učebních textů, obsazování volných učitelských míst) a v návaznosti na konkordát se její vliv negativně projevil již v roce 1855 výnosem o nevhodnosti reálií v elementární škole. Tento výnos znemožnil tvůrčí iniciativu učitelů triviálních, normálních a hlavních škol.²²

1860

Neutěšená politická, finanční a hospodářská situace vedla v 1860 k vydání říjnového diplomu, který zrušil absolutismus a obnovil ústavu. Vlivem diplomu došlo k velkému rozvoji českého kulturního a politického života, neboť umožnil spolkovou činnost. Vznikl pěvecký spolek Hlahol, tělocvičná jednota Sokol. V pedagogické oblasti vznikla řada pedagogických jednot, např. tzv. Budeč, Komenský. Tyto jednoty usilovaly o národnostní uvědomění učitelstva a o zvýšení jeho informovanosti a vzdělání.²³

1866

Vydání říjnového diplomu vyvolalo i snahu o řešení jazykové otázky na českých školách. 18. ledna 1866 byl vydán zemský zákon o provedení rovného práva obou jazyků zemských na školách národních a středních, kterým byly oba jazyky (český a německý) uznány jako rovnocenné a bylo uzákoněno, že vyučovacím jazykem na školách bude jen jeden z obou jazyků, přičemž druhý jazyk bude nepovinným vyučovacím předmětem. Tímto zákonem byly zrušeny ultrakvistické školy.²⁴

Prosincová ústava z roku 1867 stanovila neuherským zemím v Rakousku – Uhersku základní občanská práva, hospodářskou i kulturní svobodu a národnostní rovnoprávnost ve školách a na úřadech.

Ministr školství L. Hasner, který stál v čele roku 1867 obnoveného ministerstva kultu a vyučování, se novými zákony zasloužil o změny ve školství Rakouska-Uherska.²⁵

V lednu 1868 stanovil říšský zákon základní pravidla o postavení školy k církvi. Tímto zákonem „byl zrušen konkordát a upraven poměr státu a školy k církvi v tom smyslu, že veškeré školství a dohled na ně přísluší státu; církvi se ponechává jen úprava náboženského vyučování a dohled na ně.“²⁶

1869

14. května 1869 byl vydán základní školský zákon, který upravoval elementární školství v Rakousku. Obecná škola již nebyla chápána jako škola pro chudé, ale jako svébytná součást školního systému, na kterou navazovala škola měšťanská.²⁷

Vedle těchto typů škol (obecné a měšťanské) zákon zavedl učitelské ústavy, stanovil osmiletou školní docházku, dále významně rozšířil obsah vzdělání, zmiňoval vysokoškolské vzdělání učitelů obecných a měšťanských škol, stanovil pravidla ekonomického a sociálního zabezpečení učitelů. Tímto zákonem byl „dán pevný základ rozvoji novějšího rakouského a tedy i českého národního školství. Byl jím vytčen především cíl výchovy a vyučování na národních školách, dále se jím upravovala náplň školy. Na pevný základ bylo postaveno i vzdělávání na škole měšťanské.“²⁸

Školy obecné se podle tohoto zákona dělily na obyčejné školy obecné a školy měšťanské. Obecné školy²⁹ měly vychovat děti v mravnosti a zbožnosti a měly rozvíjet jejich poznání. Byly buď veřejné (zřizované státem nebo obcí) nebo soukromé. Zákon dovoľoval zřizovat při obecných školách podle potřeby školky pro opatrování, vychovávání a vyučování dětí, které ještě nedovršily věk pro plnění povinné školní docházky. Měšťanské školy³⁰ měly poskytnout dětem vyšší vzdělání než obyčejné školy obecné. Délka a charakter škol byl ponechán na zřizovateli. Měšťanská škola mohla být osmiletá, nebo samostatná tříletá navazující na pátý ročník školy obecné.

Zákon stanovil povinnou školní docházku od šesti do čtrnácti let, žáci však mohli ze školy odejít tehdy, ovládali-li nejpotebnější vědomosti – číst, psát, počítat.

Pro vzdělávání učitelů zákon zřídil učitelské ústavy, při kterých měly být zřízeny obecné školy jako cvičné. Učitelské ústavy³¹ byly čtyřleté, odpovídaly středoškolské úrovni. Absolventi se podrobovali zkoušce dospělosti. Její úspěšné složení opravňovalo ke vstupu do školské profese na úrovni podučitele nebo zatímního učitele. K definitivnímu ustanovení učitelem bylo zákonem požadováno vysvědčení učitelské způsobilosti. Toto vysvědčení získal učitel tehdy, složil-li zkoušku učitelské způsobilosti, ke které se mohli absolventi učitelských ústavů hlásit po nejméně dvouleté praxi.

Zákon stanovil pravidla ekonomického a sociálního zabezpečení učitelů. Plat měl dosahovat takové výše, aby stačil na obživu učitele a jeho rodiny a nenutil učitele

přivydělávat si jiným zaměstnáním. Učiteli plat vyplácel školní úřad a nepřipouštělo se aby si jej od rodičů vybíral sám.

V návaznosti na zákon byl v roce 1870 vydán školní a vyučovací řád pro školy obecné, který stanovil základní pravidla chování dětí ve škole, povinnosti dětí a učitelů a zákaz tělesných trestů.

Zákon zavedl dualismus školské soustavy, který u nás s menšími obměnami trval až do vydání zákona o jednotné škole, tj. do roku 1948. Školy obecné a měšťanské poskytovaly ukončené vzdělání a nevytvářely předpoklady pro další studium. Jediná cesta k vysokoškolskému vzdělání byla přes školy střední, kterých bylo omezené množství a platilo se na nich školné. Pro děti ze sociálně slabých poměrů tak bylo vysokoškolské vzdělání prakticky nedostupné.³²

J. Uher zákon hodnotí jako „na svou dobu dobré dílo, ve kterém jsou zastoupeny pokrokové ideje, které mohly rakouské obecné školství pozvednout na vysoký stupeň.“³³

19. století, 70. léta

Od sedmdesátých let se rozvíjela a šířila pedagogická literatura ve všech zemích Rakouska-Uherska. U nás patřili mezi nejvýraznější představitele G. A. Lindner a J. Lepař. Od roku 1871 začaly vycházet učebnice pro učitelské ústavy, vydávaly se i překlady děl Komenského, pro školy obecné a měšťanské vycházely nové učebnice a čítanky. Produkce učitelských časopisů byla velmi silná, zahrnovala např. Posel z Budče (obnoven 1870), Školník, Škola a život, Učitelské listy (1867), Beseda učitelská (1869), Komenský (1873), Česká škola (1879), Národ i škola (1880). Prvním pedagogickým časopisem bylo Paedagogium, které vycházelo od roku 1879. Urbánkova Bibliotéka paedagogická, která produkovala pedagogické a metodické spisy pro učitele, začala vycházet roku 1874. Rozšiřovalo se i množství naučné a zábavné literatury pro mládež. Učitelé zakládaly učitelské spolky; k pražským učitelským jednotám z let 1867 – 69 se připojily mimopražské jednoty a v roce 1889 se spojily v Ústřední spolek. Ve stejné době vznikl i první učitelský spolek na Moravě.³⁴

Roku 1871 se konal druhý učitelský sjezd v Přerově, který se týkal výhradně osnov a učebnic. Třetí učitelský sjezd v Praze se zaměřil i na otázky směřující mimo obecné školství, jako byly otázky pokračovacích škol a vychovatelů pro opuštěnou a zpustlou mládež.

19. století, 80. léta

Léta osmdesátá byla obdobím boje o školu mezi státem, církví a národem. Šlo zejména o možnost vyučování v českém jazyce v okresech národnostně smíšených, česká strana tím chtěla zabránit poněmčování.

Zákon z roku 1869 byl v roce 1883 novelizován. Novela se týkala školní docházky, pro kterou se zavedly tzv. úlevy. „Rodiče dětí, které šest let chodily do školy mohli požádat o jisté úlevy v míře pravidelného do školy chození.“³⁵ To se vztahovalo zejména na populaci nemajetných, kteří své děti využívali k práci. Povinná školní docházka se tak prakticky snížila na šest let. Novela také zpřesnila úkol a organizaci měšťanských škol. Měšťanská škola již nebyla chápána jako varianta obecné školy, ale byla pojata jako škola vyšší, která má připravovat nejen na povolání, ale i pro studium na učitelských ústavech a odborných školách, které nepožadují přípravu na odborných školách.³⁶

K pedagogickým časopisům přibyly v roce 1883 Učitelské noviny a roku 1885 Časopis učitelek, Vychovatel (1886) a Pedagogické rozhledy (1888). Ústřední spolek učitelů na Moravě shromažďuje od roku 1887 pedagogickou literaturu a pomůcky v Muzeu Komenského v Přerově.³⁷

19. století, 90. léta

V devadesátých letech je hlavním tématem národnostní otázka ve školství. Zemská okresní rada byla rozdělena na českou a německou, ale ani to nepomohlo národnostní spor vyřešit. Ministerstvo zakázalo v roce 1892 oslavy třístých narozenin J. A. Komenského na rakouských školách. Klerikové zakládali na školách zvláštní katolické jednoty učitelské, aby posílili svůj vliv. Učitelstvo se těmto omezujícím vlivům bránilo a jubilejní rok Komenského byl slaven ve všech zemích, hlavně v Čechách. V Praze se konala velkolepá výstava k výročí myslitele, jejíž jádro tvořilo Muzeum Komenského, tvořené a sbírané od roku 1890.³⁸

Dále se konají učitelské sjezdy, učitelé se sdružují ve spolcích, přispívají do časopisů. Mezi pedagogické časopisy přibyly Školský obzor (1898) a Škola našeho venkova (1897). Vydávají se Komenského spisy (J. Šmaha, J. V. Novák, J. Kvačala). V letech 1890-1905 vychází Stručný slovník paedagogický.³⁹

Řád školní a vyučovací z roku 1905, který vyšel jako ministerské nařízení, měl podpořit vnitřní budování národního školství v duchu říšského zákona.

3. 5. Vývoj školství v období první republiky

Po vytvoření samostatného státu v roce 1918 převzalo Československo rakouský dualistický školský systém. „Po převratě bylo třeba zřizovati nové školy všech kategorií a bylo také třeba připravovati nový duch ve školství, které mělo býti od základů změněno. Bylo založeno hojně obecných škol v území národnostně smíšeném, byl doplněn počet českých středních škol.“⁴⁰

Roku 1920 se konal první a jediný sjezd československého učitelstva národních škol, kterého se zúčastnil i prezident T. G. Masaryk. Učitelé se vyslovili pro jednotnou školu, ve smyslu odstranění dualismu a byl vznesen požadavek vysokoškolského vzdělávání učitelů.

Střediskem organizace školství se stalo ministerstvo školství a národní osvěty. Bylo rozděleno na odbory pro školství národní, střední, vysoké, odborné, mělo oddělení pedagogické a zahraniční.

Byly zřízeny dvě nové univerzity v Brně (Masarykova univerzita) a v Bratislavě (Univerzita Komenského). Centrem reformních snah se stal nově založený Pedagogický ústav Komenského s ústřední pedagogickou knihovnou.

Na rozvoji pedagogiky v meziválečném období se podíleli kromě jiných zejména Otakar Kádner (Karlova univerzita v Praze), Otakar Chlup (Masarykova univerzita v Brně) a jejich žáci Jan Uher (Masarykova univerzita v Brně), Václav Příhoda (Karlova univerzita v Praze).

Zvláštní kapitolu dějin československého školství tvoří školství na Slovensku, kde byla všeobecně nízká úroveň. Projevovala se nedostatkem obecných škol a prakticky neexistencí středního školství. Proto byl v Bratislavě zřízen referát ministerstva školství, který měl slovenské školství organizovat.⁴¹

Za první republiky nedošlo k plné realizaci reformy školství, krátkost času její existence byla naplněna pouze přijetím dílčích zákonů a novel.

Z národnostního hlediska byl významný zákon o menšinových školách z roku 1919, tzv. Metelkův zákon. Umožňoval zřizování škol pro menšiny v oblastech s převahou jiné národnosti.

V roce 1922 byl vydán tzv. malý školský zákon. Nejpodstatnějším přínosem tohoto zákona bylo zavedení povinné školní docházky na Slovensku. Zákon také zavedl některé nové učební předměty, například občanskou nauku, ruční práce pro chlapce a povinný tělocvik pro děvčata. Náboženství zůstalo povinným předmětem, ale povinnosti výuky byly zproštěny děti bez vyznání a děti jiného vyznání než křesťanského. Zákon také umožnil vznik pomocných tříd a škol pro slaboduché děti.

Na ministerstvu školství a národní osvěty byl po dobu trvání první republiky zájem o provedení celkové reformy školství. Byly zřizovány pokusné reformní školy⁴² na kterých se ověřovaly a upravovaly pro české podmínky pedagogické metody zejména ze Spojených států amerických. Americká pedagogika byla ovlivněna experimentální pedagogikou a psychologii a behaviorismem. Iniciátorem těchto škol byl Václav Příhoda. Nejdůležitější zásady reformních škol byly tyto: pracovní metoda – samoučení (využití úsilí žáka při hledání poznatků, učitel má být pouze pomocníkem v náročných úkolech), diferenciaci (třídění žactva podle nadání) a konsolidace nebo koncentrace učiva (propojení obsahových souvislostí mezi předměty). Hlavní přínos existence pokusných škol formuluje O. Chlup v Pedagogické encyklopedii (1938) následovně: „Vyučování se přetvořuje a nabývá forem od tradičních způsobů vyučování zcela odlišných ve směru účelné volnosti, přesnosti v plánu učebním, iniciativy žactva.“⁴³

Zákon o újezdních měšťanských školách, který vyšel roku 1935, zvýšil počet měšťanských škol.

3. 6. Školství mezi lety 1945 - 1989

Jednotlivé letopočty v této kapitole se vztahují de facto k vydání či změnám školských zákonů.

1945

Bezprostředně po skončení války zůstal v platnosti prvorepublikový školský systém, názvy i typy škol byly zachovány. Povinná školní docházka byla i nadále osmiletá. Škola obecná, zkrácená za okupace na čtyři roky, byla znovu prodloužena na pět let. Škola měšťanská měla i nadále tři ročníky.⁴⁴

Na dualismus školského systému reagovaly „Přechodné učební osnovy pro školy obecné, měšťanské a střední na školní rok 1945/1946“, které byly vydány v listopadu 1945. Pokusily se stanovit jednotný obsah vzdělání pro měšťanské školy a nižší střední školy.

1948

21. 4. 1948 byl vydán zákon o základní úpravě jednotného školství, který zavedl devítiletou povinnou školní docházku. Základní devítileté vzdělání pro veškerou mládež do 15 let věku poskytovaly školy národní a střední – školy prvního a druhého stupně. Na tyto stupně škol navazovala gymnázia.

Jednotnou školu definuje S. Mařan: „Jednotná škola znamená jednotnou školskou soustavu, v níž je zajištěna veškeré mládeži bez ohledu na sociální původ, pohlaví i národní příslušnost reálná možnost získat jednotné základní vzdělání v době povinné školní docházky a plynule v něm podle schopností a zájmů pokračovat na dalších stupních škol až po získání nejvyššího vzdělání. V jednotné škole se především odstraňují různé typy všeobecně vzdělávacích škol v době povinné školní docházky. Svým obsahem a strukturou zajišťuje jednotná škola plynulý přechod z nižších stupňů na vyšší bez „slepých uliček.““⁴⁵

S. Mařan dále popisuje společenskou roli školy a její sociální zaměření: „Jednotná školská soustava v socialistické společnosti překonává monopol vládnoucích tříd na vzdělání, a to nejen formálně a organizačně, nýbrž především tím, že se jejím zřízením odstraňují pozůstatky potlačování pracujících v oblasti vzdělání, že se věnuje zvláštní péce

vzdělání a výchově dětí dělníků a rolníků, zaručuje rovnoprávnost příslušníkům všech národností, odstraňuje se zaostávání vzdělání venkovské mládeže.“⁴⁶

Idea jednotné školy byla převzata od tehdejšího Sovětského svazu (SSSR) a již v době první republiky za ni „bojovali komunističtí pedagogové v čele se Z. Nejedlým“.⁴⁷

1953

Reforma z roku 1953 zavedla jedenáctiletou střední všeobecně vzdělávací školu s jednotným učebním plánem ve všech ročnících. Byl tak stanoven jednotný obsah výuky nejen pro školu základní, ale i pro školu střední.

24. dubna 1954 byla zkrácena povinná školní docházka na osm let. Zavedly se školy osmileté střední a jedenáctileté střední. Tento krok značně snížil úroveň přípravy na další studium.

1960

Zákon z roku 1960 prodloužil povinnou školní docházku na devět let. Základní devítiletá škola byla označena jako škola I. cyklu, na kterou navazovaly školy II. cyklu (střední školy) a školy III. cyklu (vysoké školy).⁴⁸ Obsah vzdělání byl stanoven jednotně pro všechny žáky ve všech ročnících. „Zřetel k rozvíjení osobitých zájmů a schopností se měl uplatňovat v zájmových kroužcích, nepovinných učebních předmětech, lidových školách umění, v jazykových školách, olympiádách, soutěžích tvořivosti mládeže apod.“⁴⁹ Byly zřizovány i speciální typy tříd a škol pro děti nadané na jazyky, matematiku, fyziku, sport (matematické třídy – od páté třídy ZŠ, jazykové školy – od třetí třídy ZŠ).

1976

Od roku 1976 se začíná rozvíjet tzv. nová školská soustava. Základní škola je chápána jako součást povinného středního (desetiletého) nebo úplného středního (dvanáctiletého) vzdělání.

Školská reforma z roku 1976 poprvé v historii (nepočítáme-li období okupace za II. světové války v letech 1939-1945) našeho školství snížila počet ročníků pro první stupeň základní školy na čtyři roky. Reforma roku 1976 se týkala forem vyučování, ale i obsahu na základě principu akcelerace dětského vývoje. Zvýšený tlak na rozsah poznatků žákům

předkládaných zároveň v omezeném časovém úseku, se projevil obrovskou mírou formálnosti a povrchnosti.

V roce 1984 byla povinná školní docházka novým zákonem zkrácena na osm let.

3. 7. Školství po roce 1990

V roce 1989 byla započata rozsáhlá přeměna českého školství v duchu humanizmu a demokracie. Usiluje především o tělesný, duševní a mravní vývoj dítěte s důrazem na sebeutváření a sebezdokonalování.

Transformace probíhala v rovině vnější a vnitřní. Mezi vnější změny se řadí legislativní úpravy (prodloužení délky primárního vzdělávání, přijetí vzdělávacích programů a další organizační změny). Vnitřní přeměnou se rozumí celková změna filozofie výchovy a vzdělání, tedy celková změna pojetí školního vyučování.⁵⁰

1990

Roku 1990 byl doplněn zákon z roku 1984, byl umožněn vznik soukromých a církevních škol, byl zrušen systém jednotného školství. Povinná školní docházka byla opět prodloužena na devět let.

Postupným přijetím vzdělávacích programů (Obecná škola, Základní škola, Národní škola) se podařilo odstranit nejdiskutovanější problémy českého školství. Vedle ideologizace obsahu, která byla odstraněna ihned po roce 1989, to byla zejména závaznost učebních dokumentů, uniformita jednotlivých vzdělávacích stupňů a metodickými postupy nerealizovatelný individuální rozvoj jedince.⁵¹

1995

Novela zákona z roku 1995 upravila organizaci základního školství a délku povinné školní docházky. Povinná školní docházka byla rozšířena na devět let. První stupeň základní školy je pětiletý a druhý stupeň základní školy je čtyřletý.

2004

Reforma školství se uskutečnila školským zákonem z roku 2004. Zákon přinesl novou organizaci škol v podobě programů.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zpracovává Národní program vzdělávání, který vymezuje dle zákona z roku 2004 hlavní oblasti vzdělávání, obsahy vzdělání a prostředky nezbytné k dosahování cílů.

Pro každý obor (základní, střední a předškolní vzdělávání, základní umělecké a jazykové vzdělávání) se vydávají rámcové vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný rozsah, obsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Rámcový vzdělávací program má do budoucna umožnit:

- a) tvorbu školních vzdělávacích programů,
- b) pedagogickou autonomii škol a tvořivost učitelů,
- c) kvalitu vzdělávání a odpovědnost za její výsledky,
- d) podobu a kvalitu vzdělávání učitelů.

Školní vzdělávací program musí být vytvořen v souladu s rámcovým vzdělávacím programem. Obsah vzdělávání je v něm uspořádán do předmětů nebo jiných ucelených částí učiva.

Podle školních vzdělávacích programů se má na školách začít vyučovat od školního roku 2007/2008.⁵²

4. Školství na Královských Vinohradech

4. 1. Obecné a měšťanské školy

Dříve než obec Královské Vinohrady vystavěla krásné školní budovy, navštěvovali žáci patřící do tohoto okresu školy mimo něj. Část z nich chodila do farní školy vršovické a část do farní školy olšanské. Jen ojediněle navštěvovali žáci školy pražské. Do obou jmenovaných škol bylo náročné se dopravit, náročnost byla dána vzdáleností, svažitým terénem a tehdejšími stavem cest.¹

Školní budova ve Vršovcích u kostela (později fara) byla postavena v roce 1818.¹ Tato škola měla 2 třídy, byt pro učitele a učitelského pomocníka. Až v roce 1863 byla rozšířena na 3 třídy. Ve školním roce 1855-1856 bylo ve dvou třídách 154 chlapců a 162 děvčat.² Počet žáků a počet tříd svědčí o přeplněnosti školy. Vršovická škola byla školou farní, farář měl rozhodující pravomoci.³

Tehdejší společenské postavení vršovického učitele a jeho pomocníka vystihuje F. Pavlík: „Učitel (správce školy) měl ročně 324 zl. 24 kr. Z toho největší podíl připadal na školné, jež mu tři obce (Vinohrady, Vršovice a Nusle) vyplácely v částce 279 zl 55 kr. Kromě toho dostával od kostela vršovického 20 zl. 12 kr., od vrchnosti dostával pšenici, hrách a žito v ceně 12 zl. 45 kr, z c. k. školního fondu 5 zl. 12 kr. Škola mu vynášela 5 zl., koleda 2 zl. Učitelský pomocník byl skutečným pomocníkem ve všem. V kostele musil býti varhaníkem i kostelníkem.“⁴

Olšanská škola byla zřízena v roce 1836. Zpočátku byla školou soukromou, později farní. Budovu získala v roce 1838 v Táboritské ulici 16 (dnes Táboritská).⁵

Na území Žižkova bylo více dětí než na Vinohradech, proto, jak dokládá F. Pavlík, tam vznikla škola dříve, tj. v roce 1873 na Komenského náměstí (dnes Komenského náměstí).⁵

Po zřízení školy na Komenského náměstí (1873) byly Vinohrady rozděleny na tři školní obvody: žižkovský, olšanský a vršovický a měly dvě místní školní rady, vršovickou a olšanskou, ve vršovické radě měly své zástupce.⁶

Výstavba domů na Vinohradech rychle pokračovala a vinohradské děti přeplňovaly vršovickou školu. Obec se snažila o zřízení vlastní školy.

Zemská školní rada povolila od ledna 1875 zřízení samostatné čtyřtřídní dívčí obecné školy a čtyřtřídní chlapecké obecné školy. Nadšení a snahu obyvatel pro vytvoření vlastní školy dokumentuje následující citát: „Pokročilí občané, jež stáli v čele zdejší vzkvétající záložny Nová Praha, o povolení tom když se dozvěděli (o zřízení školy od ledna 1875), ihned se odhodlali platy učitelské za měsíc říjen, listopad a prosinec 1874 sami zapraviti, dá-li c. k. zemská školní rada svolení, aby se nové školy již počátkem roku 1874/1875 otevřely.“⁷ Zemská školní rada dala svolení a školy byly v září 1874 otevřeny.

Školy byly umístěny v najatých místnostech – chlapecká v budově obecního úřadu v Kanálské zahradě⁸ a dívčí v domě v ulici Na Heřmance⁹. Celkem školy navštěvovalo 556 dětí. Místnosti, v nichž se třídy nacházely, byly nevyhovující a nepřiměřené počtu žáků.¹⁰

1875

Po rozdělení obce Královské Vinohrady v roce 1875 na Královské Vinohrady (ponechala si původní název) a Žižkov, začala místní školní rada a obecní zastupitelstvo Královských Vinohrad usilovat o vznik nové školní budovy.¹¹

1876

3. září 1876 byl položen základní kámen pro stavbu školy na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru). Rok nato, 9. září 1877, škola začala sloužit svému účelu. Prostor pro výuku v ní byl vytvořen odděleně pro chlapecké a dívčí obecné školy.¹²

Každý rok se zvyšoval počet tříd tak, že ve školním roce 1883/1884, tedy sedm let od vzniku, měla škola celkem čtrnáct tříd, ale prostory pouze pro osm, do školy bylo zapsáno 1960 dětí.¹³

1883

Pro příliš velkou rozlohu obce byly Královské Vinohrady v roce 1883 rozděleny na dva školní obvody – severní a jižní. V severním obvodu zůstala škola na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru), v této budově sídlily dosavadní šestitřídní dívčí obecná škola s pěti pobočkami a šestitřídní chlapecká obecná škola s pěti pobočkami, které se rozdělily se na dvě samostatné školy. Nové budovy v Komenského ulici (dnes Belgická) se dočkaly školy v jižním obvodě – (trojtřídní dívčí měšťanská škola a chlapecké a dívčí obecné školy).

Škola v Komenského ulici (dnes Belgická) byla otevřena ve školním roce 1884-85. Byly v ní umístěny tyto školy: II. chlapecká obecná škola, II. dívčí obecná škola a nově zřízená I. dívčí měšťanská škola. Dívčí školy měly spojenou správu (ředitel Josef Růžička). Ve druhé školní budově byla zřízena kaple, jež po několik let sloužila jako vinohradská farní kaple. Po otevření školy v Komenského ulici (dnes Belgická) stále trval problém s prostory pro třídy. Vinohradské školy již čítaly v roce 1884 celkem 43 tříd, pro něž nebylo ve stávajících školních budovách místo.¹⁴

1885

Třetí školní budova byla postavena v Polské ulici (později Čelakovského ulice, dnes Jana Masaryka), do níž se ve školním roce 1885-86 nastěhovaly tyto školy: II. chlapecká obecná škola, II. dívčí obecná škola a I. dívčí měšťanská škola.¹⁵

1887

V roce 1887 obec vystavěla v Polské ulici (později Čelakovského ulice, dnes Jana Masaryka) další budovu, původně určenou pro mateřskou školu. Budova však byla v průběhu doby uvolněna také pro obecné školství.¹⁶

V září stejného roku došlo k novému přerozdělení obce (probíhající výstavba domů a jejich následné osidlování způsobovaly zvýšení počtu obyvatel) na I., II. a III. obvod.¹⁷ Rozděleny byly původní tři školní budovy – škola na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru) pro první obvod, škola v Komenského ulici (dnes Belgická) pro druhý obvod, škola v Polské ulici (později Čelakovského ulice, dnes Jana Masaryka) ve třetím obvodě.

Když ani tyto tři velké budovy (spolu s budovou mateřské školy v Polské ulici) nestačily stále vzrůstajícímu počtu žactva, byla městskou radou vystavěna školní budova Na Smetance (dnes Na Smetance),¹⁸ která byla roku 1888 vysvěcena a přestěhovaly se do ní dívčí a chlapecké obecné školy ze školy na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru).¹⁹

Ve školním roce 1892/1893 bylo otevřeno na Královských Vinohradech státní české reálné gymnázium se čtyřmi třídami, které bylo první rok umístěno v budově Na Smetance. Ve školním roce 1892/1893 se přestěhovalo do nové budovy v Hálkově ulici (dnes Londýnská). Od školního roku 1895/1896 byla v budově Na Smetance umístěna i státní reálka.

Zákaz oslav třístých narozenin J. A. Komenského v roce 1892 byl pro učitele zklamáním. Na Královských Vinohradech byla s předstihem naplánována oslava tohoto výročí. „Již dříve bylo usneseno, že má tento den býti na školách dnem feriálním, aby mohla býti mládež vhodným způsobem poučena o velikém učenci a pedagogu a o jeho nesmírné lásce k vlasti. (...) Městské zastupitelstvo se sešlo dne 28. března 1892 k slavnostní schůzi, kde bylo proti nepřátelskému postupu vlády co nejostřeji protestováno a kde prosloveny krásné řeči o významu šlechtného vypovězence.“²⁰

Na schůzi zastupitelstva byla přijata rezoluce, z níž pochází následující citace. „Městské zastupitelstvo na Královských Vinohradech s hlubokým politováním vzalo na vědomí, že c. k. ministerstvo vyučování vysnesením svým ze dne 26. února 1892 č. 363 prohlásilo, že den 28. března, jakožto den 300. Narozenin Jana Amose Komenského na školách vůbec nemá býti dnem feriálním, a že nesvoluje k pořádání slavností školních a účastenství mládeže školní na slavnostech na památku Jana Amose Komenského pořádaných, a prohlašuje, že nemůže zamlčeti pocity veškerého obyvatelstva Královských Vinohrad, které tento v něm vzbudil. Neboť Jan Amos Komenský byl a jest jeden z největších mužů, který se zrodil na naší půdě národní. Světec povahou, mudřec v nejhumánnějším smyslu, vychovatel a učitel veškerých národů, reformátor veškerého školství, Inul Jan Amos Komenský s láskou, která pronikala celou duší jeho, k své ubohé, uštvané vlasti, k svému pronásledovanému národu i v zemích dalekých, zůstav takto zářícím příkladem všem synům národa svého ve věrnosti a lásce vlastenecké. Památka muže toho, vysoce ctěná a vážená veškerenstvem vzdělaného světa, který je mu tolik vděčen, hluboko vryta jest v srdce české, a každé dotknutí památky této jest jakoby rušivým otřesením samé naší bytosti národní. Městské zastupitelstvo protestuje proti všem opatřením, která se jeví jako nevážení a snižování památky velikého trpitele a učitele Jana Amose Komenského, jako zlehčování národních citů českých a jako pohrdlivé nevšímání toho, co národu našemu je svato.“²¹

1896

Ve školním roce 1896-1897 vyrostla na Královských Vinohradech další školní budova ve Slezské ulici (dnes Slezská). Pro svou polohu byla škola nazývána „V Sadech“ nebo „U Tržnice“. Do dnešních dnů se dochovala pouze malá část těchto sadů - sady S. Čecha. Původně větší rozloha zeleně musela ustoupit stále probíhající výstavbě Vinohrad. Nejdříve se do nové školy přestěhovaly dívčí a chlapecké obecné školy ze školy Na Smetance a poté, co bylo dostavěno další křídlo do dnešní Vinohradské ulice, tam ve školním roce 1897-1898 přesídlila ze Smetanky i chlapecká měšťanská škola.²² Škola Na Smetance se tak uvolnila pro potřeby reálky.

Než byla dostavěna škola ve Slezské ulici, obec vystavěla osmou školní budovu v Perunově ulici (dnes Perunova).²³

Současně se stavbou školy ve Slezské byla postavena i německá škola v Moravské ulici (dnes Moravská), která začala fungovat od téhož školního roku.²⁴

1898

Na základě usnesení krajské zemské školní rady, byla obec Královské Vinohrady v roce 1898-99 rozdělena na čtyři obvody škol obecných. První obvod se školou na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru). Druhý obvod se školou v ulici Polské ulici (později Čelakovského ulice, dnes Jana Masaryka). Třetí obvod se školou ve Slezské ulici. Pro čtvrtý obvod byla zřízena škola v Perunově ulici.²⁵

Tabulka č. 15 : Školy na Královských Vinohradech²⁶

Pořadí budov	Rok vzniku školy	Typ škol sídlících v době vzniku	Místo, původní i současné názvy	Poznámky
	1874/1875	Dívčí obecná škola Chlapecká obecná škola	V Kanálské zahradě ⁸ , Na Heřmance ⁹	Bez vlastní budovy, pouze najaté místnosti
1.	1877/1878	Dívčí obecná škola Chlapecká obecná škola	Purkyňovo nám. (nám. Míru)	
2.	1884/1885	Dívčí obecná škola Chlapecká obecná škola Dívčí měšťanská škola	Komenského ul. (Belgická)	
3., 4.	1885/1886	Dívčí obecná škola Chlapecká obecná škola	Polská ulice (Jana Masaryka)	1887 budova pro mateř. šk. v Polské
5.	1888/1889	Dívčí obecná škola Chlapecká obecná škola	Na Smetance (Na Smetance)	
6.	1892/1893	Reálné gymnasium	Hálkova ulice (Londýnská)	
7.	1896/1897	Dívčí obecná škola Chlapecká obecná škola Dívčí měšťanská škola	Slezská ulice (Slezská)	
8.	1896/1897	Dívčí obecná škola	Perunova ulice (Perunova)	
9.	1896/1897	Německá škola	Moravská ulice (Moravská)	
10.	1903/1904	Chlapecká obecná škola Dívčí obecná škola	Kladská ulice (Kladská)	
11.	1906/1907	Chlapecká obecná škola Dívčí obecná škola Dívčí měšťanská škola	Žižkova ulice (Italská)	
12.	1913/1914	Chlapecká obecná škola Dívčí obecná škola	Náměstí Jiřího z Poděbrad	

Tabulka č. 16 : Rozdělování školních obvodů obce Královské Vinohrady v letech 1873 - 1919

Rok	Výsledek rozdělení
1873	Vznik tří školních obvodů na Královských Vinohradech – žižkovský, olšanský, vršovický.
1875	Rozdělení obce Královské Vinohrady na Královské Vinohrady a Žižkov.
1883	Rozdělení Královských Vinohrad na dva školní obvody – severní a jižní.
1887	Rozdělení Královských Vinohrad na tři obvody – I., II., III.
1898	Rozdělení obce na čtyři školní obvody.
1903	Rozdělení obce na pět školních obvodů.
1906	Rozdělení obce na šest školních obvodů
1914	Rozdělení dvou měšťanských škol chlapeckých na čtyři školy.
1917	Rozdělení tří měšťanských škol dívčích na pět škol.
1919	Rozdělení obce na sedm školních obvodů

Po rozdělení a nárůstu školních obvodů vztahujících se zejména k obecnému školství se začalo pracovat i na rozdělení měšťanských škol. Měšťanské školy byly jen dvě – chlapecká měla šest poboček a dívčí osm poboček. Ve školním roce 1899/1900 byly měšťanské školy rozděleny takto: žactvo prvního a druhého obvodu bylo přiděleno I. chlapecké měšťanské škole a I. dívčí měšťanské škole, žáci a žákyně třetího a čtvrtého obvodu pak spadali pod druhé měšťanské školy, kterým byla přidělena škola ve Slezské ulici. Ředitelem II. dívčí měšťanské školy byl jmenován Karel Václav Rais (dosud řídící učitel IV. dívčí obecné školy v Perunově ulici).²⁷

1903

Počátkem roku 1903/04 byly obecné školy rozděleny na pět obvodů. Pro pátý obvod byla vystavěna nová budova v Kladské ulici (dnes Kladská). Umístěny v ní byly tyto školy: V. chlapecká obecná škola a V. dívčí obecná škola.²⁸

1906

Ve školním roce 1906-1907 bylo vinohradské školství opět nově reorganizováno. Vznikl nový šestý obvod, pro který byla v Žižkově ulici (nyní Italská) vystavěna další školní budova. V ní se usídlily tyto školy: VI. chlapecká obecná škola, VI. dívčí obecná škola a III. dívčí měšťanská škola.²⁹

1915

V roce 1915 byly dvě chlapecké měšťanské školy rozděleny na čtyři školy. Vznikly tak III. a IV. chlapecké měšťanské školy. Podobně byly rozděleny dívčí měšťanské školy. Ze tří měšťanských škol vzniklo pět škol.³⁰

Po reorganizaci měšťanských škol byly v roce 1919 reorganizovány i školy obecné, které byly rozděleny do sedmi obvodů. Pro nově vzniklé školy sedmého obvodu byla využita nová školní budova z roku 1913 na náměstí Jiřího z Poděbrad.³¹

Školní dění a rozvoj ale narušila válka, která výrazným způsobem zasáhla do života obyvatelstva celého Rakouska – Uherska a tedy i samozřejmě jeho školství, týkalo se to i škol na Královských Vinohradech.

4. 2. Střední školy

První střední školou na Královských Vinohradech bylo české státní gymnázium (klasické) v Hálkově ulici (dnes Londýnská) vzniklé v roce 1892. První reálka vznikla v roce 1895 ve školní budově Na Smetance. V roce 1898 bylo zřízeno německé státní gymnázium. Roku 1905 bylo založeno dívčí reálné gymnázium Kongregace Š. s.v Korunní ulici (dnes Korunní). České spolkové dívčí reálné reformní gymnázium ve Slezské ulici vzniklo v roce 1908. Kvůli významnému nárůstu obyvatelstva při sčítání v roce 1910 přibýly ještě školy: česká reálka na náměstí Jiřího z Poděbrad a české státní reálné gymnázium ve Slovenské ulici (dnes Slovenská).³²

Tabulka č. 17 : Střední školy na Královských Vinohradech

Rok založení	Název školy	Umístění školy
1892	I. české státní gymnázium (chlapecké)	Ve školním roce 1892/93 sídlilo ve školní budově Na Smetance. Od 1893 ve škole v Hálkově ulici (dnes Londýnská).
1895	I. česká státní reálka (chlapecká)	Sídlila ve škole Na Smetance.
1898	Německé státní gymnázium	
1905	Dívčí reálné gymnázium Kongregace	V Korunní ulici.
1908	České spolkové dívčí reálné gymnázium	Ve Slezské ulici.
1911	II. česká reálka	Na náměstí Jiřího z Poděbrad.
1912	České státní reálné gymnázium	Ve Slovenské ulici.

4. 3. Vinohradské školství v první světové válce

Vinohradské školy se aktivně zapojovaly do pomoci potřebným v průběhu války i po jejím skončení. Již v roce vypuknutí války 1914 se učitelstvo vrátilo o měsíc dříve z prázdnin a vyšetřovalo majetkové poměry rodin, jejichž živitelé byli povoláni na frontu. Zajistili tak včasnou finanční podporu těmto rodinám od státu. Ředitelé škol v téže době na příslušných místech žádali, aby nebylo vyučování na školách z důvodu započetí války zrušeno. „Poukazovalo se na to, že je nutno mládež ve školách zaměstnávat, aby matky, jimž živitel na vojnu odešel, snáze mohly obstarati výživu svých rodin a aby mládež, sama sobě ponechaná, nepustla na mravech a neutrpěla újmy ve vědomostech.“³³ Školy tak byly v září otevřeny.

Na Královských Vinohradech se vyučovalo po celou dobu trvání války. Výjimkou byla pouze období od 10. do 24. února 1917 a od 10. do 15. února 1918, kdy byly školy uzavřeny z důvodu nedostatku uhlí. Město však i v tomto období zajistilo vytápění útulků pro chudou mládež.³⁴

Školní budovy v Perunově ulici a na náměstí Jiřího z Poděbrad byly na začátku války ve dnech od 22. srpna do 15. září 1914 zabrány k ubytování vojska. Po celou dobu války byly pro vojenskou nemocnici zabrány školní budovy v Perunově a Italské ulici a Na Smetance. Tyto školy se přestěhovaly do ostatních vinohradských školních budov, které samozřejmě kapacitně nestačily. V nejnižších třídách bylo střídavé vyučování, učilo se i v tělocvičnách, kreslárnách a pracovnách.³⁵

Situace v řadách učitelstva byla složitá. Zdraví a mladí učitelé byli hned po vypuknutí války mobilizováni (19 osob) a „zůstali zde jen učitelé méně zdraví, staří a učitelky.“³⁶ Problémy činilo zejména udržování kázně ve škole i mimo ni, kvůli absenci mužů. Na učitele byly často kladeny velké nároky v oblasti administrativy a z úřadů přicházelo množství výnosů, kterými se měli řídit učitelé i rodiče.

Válka se dotkla i studentů. Již v říjnu 1914 odchází na frontu septimán z reálky Na Smetance, který vykonal předčasně maturitní zkoušku. V březnu 1915 ho následovalo dalších dvanáct žáků, po nich dalších pět. Ostatní žáci se pravidelně účastnili tzv. střeleckých cvičení a přednášek o základech vojenství, konaly se návštěvy a prohlídky hradeb, cvičišť v Praze a Vídni.³⁷

4. 4. Německé školy

Pražské školství však nebylo pouze školstvím českým, velké procento bylo německé, které vychovávalo děti v německé řeči, proto zvláštní kapitolu pražského školství tvoří i německé pražské školství. Tomuto fenoménu se nevyhnuly ani Královské Vinohrady, proto je třeba v našem pohledu na školství na Královských Vinohradech zmínit i tento typ škol.

Škola pro děti občanů německé národnosti byla na Vinohradech povolena 19. dubna 1876, kdy byly v pronajatých místnostech V Kanálské zahradě (dnes U Kanálky) zřízeny dvě německé třídy obecné školy. V letech 1878-1897 sídlila německá obecná škola na Tylově náměstí (dnes Tylovo náměstí). V roce 1897 se přestěhovala do nové budovy v Moravské ulici (dnes Moravská), kterou pro německou obecnou školu vystavěla obec Královské Vinohrady.³⁸

Německá měšťanská škola pro dívky byla otevřena roku 1896 jako veřejná škola, proti čemuž se obec postavila a škola byla roku 1898 výnosem nejvyššího správního soudu ve Vídni zrušena. Vinohradskou obec před nejvyšším soudem zastupoval její advokát Josef Herold. Škola však nezanikla, ale trvala dále jako škola soukromá. V letech 1898-1926 ji vydržoval Verein deutscher Schulfrunde.³⁹

Od 1. října 1926 byla přeměněna na menšinovou státní koedukační měšťanskou školu. Umístěna byla v soukromém domě na Vinohradské třídě.⁴⁰

Německé státní gymnázium bylo zřízeno ministerstvem kultu a vyučování v roce 1897. Bylo umístěno v soukromém domě na Tylově náměstí, později v Budečské ulici. V letech 1921 – 1923 bylo zrušeno. V roce 1940 sídlila v domě v Budečské ulici velká část německé filosofické fakulty.⁴¹

4. 5. Učiteléské spolky na Královských Vinohradech

4. 5. 1. Učiteléská jednota Komenský

Obsažná studie K. V. Raise Politický a školský okres Vinohradský, z níž pochází následující citace, uvádí, že na Vinohradech byla již v roce 1886 založena učiteléská jednota Komenský.

„Podnět k založení učiteléské jednoty Komenský na Královských Vinohradech vyšel ze společné konference učiteléských sborů obecných škol chlapeckých na královských Vinohradech roku 1885, v níž ředitel Josef Fuksa tlumočil často pronášená přání kolegů, aby za zřízením našeho nového školního okresu vešel také v život nový učiteléský spolek pro soudní okres náš.“⁴²

Učitelé si zvolili komitét, jenž se skládal z významných osobností tehdejšího pedagogického života na Královských Vinohradech (ředitelé škol, katecheti, učitelé), a který měl za úkol vypracovat návrh stanov budoucího spolku.

16. dubna 1886 byly navržené stanovy schváleny výnosem místodržitelství.

První schůze se uskutečnila 12. června 1886 za účasti 85 členů v zasedací síni vinohradské radnice.

Spolek si vytkl pracovní program, jenž měl tři části:

1. Podporovat, hájit a pečovat o zájmy a prospěch učiteléského stavu v oblasti duševní i hmotné; organizační i právní.
2. Starat se o zájmy směřující k podpoře vzdělávání, zvýšení úrovně vyučování a výchovy.
3. Organizovat setkání, která mohou pomoci k rozšíření informovanosti o školství (vědomosti; snahy vzdělávací, výchovné, národní, vlastenecké) mezi učitelstvem i širší veřejností.

4. 5. 2. Školský spolek Komenský

Školský spolek Komenský byl založen roku 1872 ve Vídni, „vznikl vlastně z Dělnického spolku československého.“⁴³ Stanovil si cíl zřizovat a udržovat české školy ve Vídni a Dolních Rakousích. Jeho činnost byla kromě školství zaměřena i na kulturu.

„Spolek ten vedl ve Vídni po celá dlouhá léta úporný boj s vídeňskými šovinisty, snášel příkoří a bezpráví neslýchané byrokratické zlovůle. Přes veškerá příkoří podařilo se mu zříditi české školy ve Vídni, které rostly a byly pravým dobrodiním pro tam usdlý český lid. Rodiče dětí vytrpěli pravá muka od nepřátel, byli tupeni, hanobeni a často i poplíváni jen proto, že chtěli mít české školy, kde by jejich děti se učily v mateřském jazyce.“⁴⁴

Výše citovaný zdroj dále uvádí, že spolková činnost učitelstva ve Vídni dala impuls ke zřizování takových spolků i v tehdejších Čechách. Uvádí, že v Praze v roce 1905 a na Vinohradech v roce 1912, na základě písemné výzvy z Vídně byly zřízeny odbory tohoto spolku.

Vinohradský odbor se podílel na podpoře spolku zejména finančními příspěvky.

Po vzniku Československa byl zřízen samostatný spolek Komenský v Praze, jež byl nezávislý na Vídni a jehož členem se stal i vinohradský odbor. Pražské vedení spolku rozšířilo svoji působnost (podpora českého školství) i na další evropské státy (Jugoslavie, Bulharsko, Rumunsko, Polsko).

5. Historie školy K. V. Raise

5. 1. Budova školy

Školní budova ve Slezské ulici byla vystavěna obcí Královské Vinohrady v letech 1895-1896 jako sedmá škola v pořadí.

Škola byla postavena pod vedením architekta A. Turka a stavbyvedoucího F. Hauptmanna.¹

Budova byla rozdělena na dvě křídla: severní a jižní. Severní část měla vchod z ulice Slezské a do jižní části se vcházelo z ulice Vinohradské. Severní část byla určena pro dívčí školy a jižní část pro chlapecké školy.

Po dokončení stavebních prací měla budova 23 tříd, dvě ředitelny a dvě sborovny, kabinety, prostor pro mateřskou školu, dva byty pro zaměstnance školy, tělocvičnu a kapli sv. Vojtěcha. Pro dlouhodobé dokončovací práce severního křídla byla kaple vysvěcena již za chodu školy 13. prosince 1896. Kapli světil Dr. F. Hrádek.

Základní škola K. V. Raise se nacházela v severním křídle budovy s vchodem ze Slezské ulice. V této části budovy sídlily v době vzniku dvě školy, tj. dívčí obecná škola a dívčí měšťanská škola. Na dívčí měšťanské škole působil jako ředitel K. V. Rais.

5. 2. Organizace školy v letech 1896-1918

Tabulky ukazují školní instituce, které se do nové budovy postupně stěhovaly.

Tabulka č. 18 : Dívčí školy – severní křídlo budovy, vchod z ulice Slezské.

Název školy	Odkud se přestěhovala, kdy.	Rok vzniku
Dívčí měšťanská škola	Nově vzniklá škola.	1899
Dívčí obecná škola	Na Smetance, 1896.	1874

Tabulka č. 19 : Chlapecké školy – jižní křídlo budovy, vchod z ulice Vinohradské.

Název školy	Odkud se přestěhovala, kdy.	Rok vzniku
Chlapecká měšťanská škola	Na Smetance, 1897.	1887
Chlapecká obecná škola	Na Smetance, 1896.	1887

Protože se tato práce vzhledem k povaze studia autorky orientuje převážně na elementární školství, bude se tato práce věnovat té části školy, kde toto elementární školství bylo provozováno, tedy severní části budovy (vchod z ulice Slezská). Jižní křídlo (vchod z ulice Vinohradská) bylo v době vzniku určeno a v dalších letech sloužilo školám chlapeckým – měšťanské a obecné, jejich historie bude zmíněna pouze okrajově.

5. 2. 1. Charakteristika institucí sídlících v budově školy v době jejího vzniku

Dívčí obecná škola

Dívčí obecná škola je spolu s chlapeckou obecnou školou nejstarší školní vzdělávací institucí na Královských Vinohradech. Byla založena ve školním roce 1874/1875. Obě instituce měly v prvním roce celkem 461 žáků a žákyň. Školy neměly vlastní budovu, vyučovalo se v pronajatých místnostech. Chlapecká škola v budově obecního úřadu v Kanálské ulici (dnes U Kanálky), dívčí škola v domě na Heřmance². Prostory kapacitně nevyhovovaly zvyšujícímu se počtu žáků.

V roce 1877 se obecné školy přestěhovaly do první vinohradské školní budovy na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru). I v nové budově škol trpěla nedostatkem prostoru pro třídy. Musela tedy i nadále využívat náhradní místnosti. Ve školním roce 1881/1882 sídlily některé třídy v Hálkově ulici (dnes Londýnská), 1882/1883 v domě na Kanálce (dnes U Kanálky), 1883/1884 byla škola roztroušena na třech místech, tj. v Hálkově ulici (dnes Londýnská), na Kanálce (dnes U Kanálky) a nově i v Karlově ulici (Jugoslávská). Na Kanálce (dnes U Kanálky) byla škola i v roce 1884/1885.

Ve školním roce 1888/1889 se dívčí obecná škola přestěhovala do východního křídla nově postavené školy Na Smetance (dnes Na Smetance). Opět zde škola narážela na kapacitní nedostatky. V letech 1892/1893 a 1894/1895 využívala pro své třídy i prostory školy na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru).

V září roku 1896 se škola přestěhovala do nové školní budovy ve Slezské ulici, kde jí byly přiděleny místnosti ve druhém patře. Přestěhováním dívčí obecné školy do Slezské se vyřešily dlouhodobé problémy s nedostatkem tříd.

První školní rok v nové budově ve Slezské ulici proběhl se 676 zapsanými žákyněmi, jež byly rozděleny do pěti kmenových tříd, přičemž byla při každé třídě otevřena jedna pobočka. V průměru navštěvovalo jednu třídu 68 žáků.

Vyučování bylo zahájeno 16. 9. 1896 slavnostní bohoslužbou a samotná výuka začala druhý den na to.

Při rozdělování Vinohrad na čtyři školní obvody v roce 1897 nebyly na dívčí obecné škole měněny počty tříd a jejich poboček. Přerozdělování obvodů v následujícím školním roce 1898/1899 ale přineslo úbytek žáků. Protože byla otevřena nová škola v Perunově ulici (dnes Perunova), zůstalo zdejší škole pouze pět tříd bez poboček. Snížení počtu tříd si vyžádalo i změny v učitelském sboru. Většina učitelek byla přeřazena na jiné školy a na zdejší škole zůstalo pouze pět učitelek.

Řídící učitelkou, později ředitelkou, dívčí obecné školy od doby jejího vzniku byla Ž. Felberová. Po ní nastoupily M. Geissholfrová, pak M. Wegnerová.

Chlapecká obecná škola

Chlapecká obecná škola byla založena roku 1887. V roce založení škola sídlila v Komenského ulici (dnes Belgická). V letech 1888-1896 měla své sídlo Na Smetance.

Ve školním roce 1896/1897 se škola přestěhovala do nové budovy ve Slezské ulici. V prvním roce bylo zapsáno 557 žáků, kteří byli rozděleni do 10 tříd. Škola měla k dispozici místnosti v přízemí, v prvním a druhém patře severního a východního křídla (vchod z Vinohradské ulice).

V letech 1912-1914 byly třídy chlapecké obecné školy umístěny tak, že v hlavní budově zůstaly třídy první až třetí, čtvrté a páté třídy byly umístěny v budově německé školy v Moravské ulici (dnes Moravská). Tato opatření byla pro žáky i učitele zatěžující, prosazovalo se zakotvení všech tříd školy v jedné budově.

16. 9. 1913 zřídila obec při škole pomocnou třídu pro dívky duševně nevyspělé obojího pohlaví.

Řediteli školy byli v letech 1887-1893 V. Franěk, ve školním roce 1893/1894 L. Nejedlý, po něm v letech 1894-1912 J. Řehák, od roku 1912 V. Macháček.

Chlapecká měšťanská škola

Chlapecká měšťanská škola byla založena roku 1886. Zřizována byla postupně, tj. ve školním roce 1886/1887 byla vytvořena jedna první třída, stejně tak v následujících letech další první třídy.

Při rozdělování školních obvodů v roce 1887 byla chlapecká měšťanská škola připojena k chlapecké obecné škole. V praxi to znamenalo společné vedení a správu těchto dvou škol. Toto opatření trvalo do 25. 10. 1893.

Stejně jako chlapecká obecná škola sídlila i chlapecká měšťanská škola jeden rok ve škole v Komenského ulici (dnes Belgická), ze které se přestěhovala v roce 1888 do školy Na Smetance.

Od roku 1897 sídlila škola v budově ve Slezské (vchod z ulice Vinohradská), kde jí byly vyhrazeny místnosti ve druhém a třetím patře.

Jako nepovinným předmětům se na škole vyučovalo německému jazyku, hře na housle a modelování.

Prvním ředitelem školy byl od roku 1886 V. Franěk, po něm J. Fišera, F. Kotouč, O. Vaníček.

5. 2. 2. Vývoj dívčí měšťanské školy v letech 1899-1914

Vznik školy

Založení školy popisuje na prvních stranách kroniky II. dívčí měšťanské školy její první ředitel K. V. Rais: „Do konce školního roku 1898/1899 byly na Kralovských Vinohradech jenom dvě školy měšťanské, jedna pro chlapce, druhá pro dívky. Každá z těchto škol měla tři třídy kmenové, vedle nich však měšťanská škola chlapecká 6. měšťanská škola dívčí dokonce 8 poboček. V místní školní radě, pro rozvoj domácího školství vždy upřímně pracující, již po několik roků žila touha, aby měšťanské školy zdejší byly rozděleny, a sotvaže počátkem školního roku 1898/1899 rozděleny byly Kralovské Vinohrady na čtyři obvody školní a zřízeny obecná škola chlapecká i dívčí pro obvod čtvrtý, již počalo se pracovat o rozdělení škol měšťanských.“³

24. února 1899 byla podána žádost okresní školní radě o rozdělení obou škol měšťanských. 12. července 1899 rada rozhodla výnosem tak, že prvním školám měšťanským zvláště pro dívky a chlapce připadá žactvo prvního a druhého obvodu obecných škol; pro druhé školy měšťanské pro dívky a chlapce pak připadá žactvo třetího a čtvrtého obvodu obecných škol na Královských Vinohradech.

Po patnáctileté existenci byla dívčí měšťanská škola na Královských Vinohradech rozdělena na I. a II. měšťanskou školu. II. dívčí měšťanská škola byla umístěna v nové školní budově ve Slezské ulici.⁴ Dívčí škola neměla dostatek svých prostor, proto využívala i prostory sousední chlapecké měšťanské školy. Využívala je v ranních hodinách, aby se zabránilo mísení žactva dle pohlaví. Tělocvična byla společná pro obě školy měšťanské.

Ředitelem byl jmenován K. V. Rais. První učitelský sbor tvořili J. Svoboda, V. Čalounová, B. Tichá, M. Gebauerová, B. Zákrejsová, M. Groulíková, M. Horáčková, W. Čermáková, A. Zemenová, F. Faifrová, B. Jablonský, O. Koutský. Katechetou se stal V. Zykan.

Dívčí měšťanská škola od svého vzniku do roku 1914

V roce 1902/1903⁵ byla při III. dívčí obecné škole zřízena nová pobočka a z důvodu nedostatku učeben jí byla vyhrazena dosavadní první třída dívčí měšťanské školy. S tím byly spojeny mnohé změny a přesuny učeben, ale s vyhlídkou na brzké navrácení do původního stavu, protože se začalo stavět nové křídlo budovy. V školním roce 1902/1903 bylo křídlo dostavěno a dívčí obecná škola naopak uvolnila učebny dívčí měšťanské škole, která je využila ke zřízení nových poboček. Ve stejném roce bylo obecné školství na Královských Vinohradech rozděleno na pět obvodů.⁶

Zemská školní rada dne 15. 1. 1906 ustanovila, aby při jednotlivých školách byly zřizovány pro děti slabomyslné pomocné školy nebo třídy, kde by se dětem dostalo přiměřeného vzdělání. Školní kronika této školy se o tomto doporučení pouze zmiňuje, aniž ho byla nucena realizovat. Tato myšlenka zůstávala v rovině doporučení až do roku 1913, kdy vzniklé podmínky umožnily realizaci třídy pro dívky duševně nevyspělé obojího pohlaví při chlapecké obecné škole.

Císař František Josef I. navštívil 23. dubna 1906 již podruhé (poprvé v roce 1901) Královské Vinohrady.⁷ Jeho návštěvu popisuje K. V. Rais ve školní kronice takto: „Odpoledne přijel Jeho Veličenstvo na Král. Vinohrady, skvěle vyzdobené. Prohlédnuv si chrám sv. Ludmily, zašel k novostavbě městského divadla vinohradského, odkud potom jel do nové budovy školní v Žižkově ulici, v níž uspořádána byla školská výstava vzhledem k umělecké výchově. Poněvadž bylo známo, že Jeho Veličenstvo zůstane jenom v přízemku budovy, bylo z výstavy, prve ve všech patrech budovy umístěné, jenom nejzajímavější v přízemních místnostech vystaveno. (...) Jeho veličenstvo prohlédl si potom výstavu mateřských škol, a když byly mu představeny všechny správy škol vinohradských, vstoupil do slavnostní síně, překrásně vyzdobené, odkud naskytl se mu rozkošný pohled. Na stráni před budovou školní uspořádán byl překrásný obraz svěží a dojmavý, uspořádaný c. k. okr. inspektorem J. Libickým, výstavním výborem aj. Oko potěšeno i dojata utkvívalo na krásných skupinách chlapců oděných černě s běločervenými praporečky, i dívek, stojících v zeleni stráně ve velkých kruzích stejnobarevných, růžových, blankytných, bílých.“⁸ Návštěva panovníka byla bezpochyby pro všechny zúčastněné velkým zážitkem

Následující školní léta nebyla charakteristická mimořádnými událostmi. Nová škola se stala běžnou součástí vinohradského školního života. Na stránkách kronik této doby se objevují pouze běžné zápisy o periodicky se opakujících akcích a událostech; tj. náboženské slavnosti, statistické údaje o žácích a vyučujících, nepovinné předměty, inspekce, výlety a vycházky tříd s učiteli. Charakteristické byly v tomto období časté změny vyučujících.

Učitelstvo se každoročně účastnilo okresních školních porad konaných v Národním domě na Vinohradech a porad měšťanských škol, které se pravidelně konaly ve škole ve Slezské ulici.

Na konci školního roku 1913/1914, když se učitelé a žákyně rozcházeli na prázdniny, nikdo netušil, jak uvádí kronika školy, „že brzy rozpoutá se v Evropě válka, v níž zúčastněna bude i říše naše a že po prázdninách sejdem se v mimořádných poměrech.“⁹

Dívčí měšťanská škola za první světové války

První světová válka byla velkým zásahem do života každého jednotlivce i celého národa. Byla to nečekaná katastrofa, neboť jí předcházelo období poměrného klidu, zvyšování životní úrovně a půlstoletí míru. Naděje na rychlý konec konfliktu se vbrzku rozplynuly – po velké ruské ofenzivě následovala na jaře 1915 protiofenziva rakousko – německá a pak se válka nadlouho proměnila v poziční, zákopové boje. Téměř půl milionu Čechů padlo na frontách, dalších čtvrt milionu vojáků se vrátilo z války jako invalidé. Lidé v zázemí strádali podvýživou, všeobecným nedostatkem, vysilující prací (české země byly hlavní průmyslovou základnou Rakousko - Uherska).

Boj v rakouských uniformách proti Srbům, Rusům a Italům byl pro Čechy bojem za cizí zájmy.

V letech války byla zrušena občanská práva a vládla tvrdá perzekuce. Vojenská cenzura potlačovala všechny známky nespokojenosti, či dokonce odporu proti válce.¹⁰

1914/1915

Zanedlouho po vypuknutí první světové války byly školy Na Smetance a v Perunově ulici přeměněny na nemocnice a budova ve Slezské ulici musela uvolnit místo pro část žáků z těchto škol. Do budovy se musely vtěsnat všechny čtyři chlapecké měšťanské školy. Dívčí měšťanská škola musela umístit osm tříd do sedmi místností. Bylo nutné snížit počet vyučovacích hodin a třídám tak přibylo jedno půldenní volno.¹¹

Z důvodu válečných poměrů byla vydána řada výnosů.

Za prvé se týkaly učitelů, ti byli nabádáni;

- aby se stali členy Červeného kříže a v mezích svých možností ho podporovali,
- aby se účastnili prodeje a šíření předmětů vydaných válečnou pomocnou úřadovnou,
- aby podporovali šetření potravin.

Za druhé se týkaly žákyň, jež byly vyzývány k pomoci při zemědělských pracích. Další výnosy se týkaly zdravotní prevence, bylo vydáno poučení, jak se vyvarovat tyfu, úplavici a choleře.¹²

V hodinách ručních prací se zhotovovaly oděvy pro vojáky. Žákyním bylo neustále připomínáno, aby šetřily potravinami, a učitelům, aby při každé příležitosti vysvětlovali

povinnost úsporného zacházení s chlebem a moukou. Učitelky byly požádány, aby obcházely vinohradské domy a vybíraly dobrovolné příspěvky pro sirotky po padlých vojínech.

Ačkoli škola, stejně jako celé hlavní město, byla vzdálena válečnému ruchu a vyučování i výchovné práce v ní klidně pokračovaly, žákyně a učitelé se všemi silami účastnili různých pomocných akcí a válka nepřímo ovlivnila jejich život. „Poměry v letošním roce válečném byly v domácnostech žákyň mimořádné, ale učitelstvo se snažilo, aby ve škole bylo klidno i radostno jako jindy.“¹³ Na přání městské rady ještě o prázdninách učitelé zjišťovali poměry v těch rodinách, jejichž živitel odešel do války, aby jim mohla být udělena podpora. V březnu a v květnu byly v domácnostech sepisovány zprávy o zásobách. Učitelé tyto zprávy shromažďovali a učitelky je byly nuceny sumarizovat. Všichni učitelé a učitelky se stali členy odštěpeného spolku Červeného kříže. I ve škole ve Slezské ulici se pracovalo a konaly se aktivity, které měly pomoci na frontě. Pořádaly se sbírky pro vojáky v poli. Podle amerického vzoru byly ustanoveny tzv. „dni újmy“, o kterých žákyně samy sobě něco odepřely a věnovaly tak dárek Červenému kříži.

150 rodin žákyň školy mělo některého z mužských příslušníků na válečné frontě. Ve dvou případech došlo k úmrtí, 23 rodin pečovalo o své raněné, 13 rodin mělo své rodinné příslušníky v zajetí.

O mimořádně silném nasazení učitelů a o jejich zájmu o žáky svědčí i prázdninová akce, která měla dát zapomenout všem zúčastněným na válečné strasti, K. V. Rais o ní v kronice píše takto: „Dne 1. července 1915 pořádaly Umělecká výchova a odštěpné spolky Červeného kříže na prospěch válečných účelů Dětský den se slavnostním holdovacím projevem školní mládeže za heslem: Děti svému mocnáři! O třetí hodině odp. počato se slavnostním představením v divadle. Po úvodní promluvě zástupce učitelstva p. Fr. Pavlíka následovalo první jednání Prodané nevěsty a po něm živý obraz s proslovem a s hymnou rakouských národů. Zatím sešla se na náměstí Purkyňově všecka školní mládež (od 3. tř.) vinohradská, nuselská, vršovická a po divadle vydala se pochodem, praporky barvy zemské neb říšské nesouc v rukou, do Riegrových sadů. U hlavního vchodu, před vyzdobeným poprsím Jeho Veličenstva vzdán hold voláním slávy, máváním praporky a klobouky. V Riegrových sadech prováděny byly rozličné hry, zpěvy aj.“¹⁴

1915/1916

Koncem července 1915 vstoupila válka do druhého roku trvání.¹⁵

Vyučování plynulo celkem klidně. Počet hodin byl stejný jako v předchozím roce tj. snížený. Učitelský sbor i žákyně přispívali hmotně i prací k pomocným válečným akcím.

Okresní školní rada vydala množství výnosů. Velká část výnosů se týkala válečného stavu např.:

- o zproštění učitelů od vojenské služby,
- o šetření potravinami,
- o hotovení chránítek proti zimě pro vojáky,
- o výrobě papírových podešví pro vojsko,
- o provedení válečné sbírky kovů,
- o propagaci válečného pojištění
- o sběru bylin a rostlin (ostružinové listí, travnatá semena, duběnky, houby, listí)

Kromě naznačených rozhodnutí, byly vydávány i další, které neměly bezprostřední vztah k válečné situaci, ale k jejím důsledkům v týlu. Byly jimi např. výnosy nabádající k říšskému „vlastenectví“¹⁶, ale zakázané byly všechny reálie, které byly nositelkami českých symbolů.¹⁷ Dalším z takových výnosů byl ten o sepsání a oznámení dětí zpustlých a abnormálních, ohrožených následkem nedostatečného dozoru díky válečným poměrům.

„Po celý rok některé učitelky pracovaly v prázdných půldnech na c.k.hejtmanství, řídily práce žákyň při hotovení oděvních částí pro vojíny, byly činny dozorem a při pokladnách o dnech sbírek ve prospěch humánních podniků válečných, přičiňovaly se o rozprodej odznaků, pohlednic apod. ve prospěch týž, konečně všichni členové obětovali velmi značné obnosy na podporu příbuzných, dlících na poli válečném, nebo ve vojenských nemocnicích nebo na podporu nejbližších příbuzných strádajících následky války.“¹⁸

1916/1917

Ve školním roce 1916/1917 nedošlo ve škole k žádným zásadním změnám.¹⁹

I ve stávajícím roce bylo v budově ve Slezské ulici k dispozici jen sedm učeben pro osm tříd. Jedna třída měla vždy jeden den v týdnu volno.

Válečná doba vyvolala vydání výnosů okresní školní rady. Např.:

- o součinnosti školní mládeže a učitelských sil na žních a jiných polních pracích,
- o zřizování „válečných koutků“ na školách,
- o sbírání kopřiv,
- o péči o uprchlíky,
- o invalidním pojištění,
- o útulcích pro chudou mládež atd.

V únoru místní školní rada oznámila, že se bude z důvodu nedostatku uhlí vytápět jen polovina učeben. Nastalo střídavé vyučování. Pravidelná výuka byla zahájena až v březnu 1917, ale následkem dlouhotrvajících mrazů docházelo i potom k přerušení vyučování, zejména tehdy, došlo-li uhlí a nebylo možné okamžitě dodat nové.

Do rodin žákyň zasáhla válka v tomto roce hlouběji. 99 dívek mělo na bojištích otce, 63 žákyň bratra, třem dívkám otec padl a dvěma bratr; 7 otců a 9 bratrů bylo v zajetí, raněno bylo 8 otců a 15 bratrů.

Učitelé i děti opět poskytli mnoho darů na pomoc vojákům. Učitelský sbor byl aktivní v součinnosti s radnicí a pomáhal při přípravě válečných půjček. Většinu volného času učitelky strávily pomocnými pracemi na okresním hejtmanství.

1917/1918

Školní rok 1917/1918²⁰ začal 16. září za stejného stavu jako v letech předešlých se sedmi třídami, ale v očekávání brzkého rozdělení škol, ke kterému došlo 16. října 1917. Dosavadní tři dívčí měšťanské školy byly rozděleny na pět škol. Po mnoha letech tak došlo k uvolnění, tj. snížení počtu žákyň ve vztahu k daným prostorám a zůstalo jen pět tříd. Škole bylo pro tyto třídy přiděleno pět místností.

Nejdůležitějším výnosem zemské školní rady tohoto roku byl výnos, kterým se veškeré úřady vybízely k tomu, aby nezneužívaly učitelů či žákyň k pracím omezujícím jejich školní docházku. „Učitelstvo za svou usilovnou a vyčerpávající práci v poměru proti ostatním stavům zůstávalo finančně stále pozadu a jeho poměry horšily se více a více. I při

těch neutěšených poměrech pracovalo se na škole s chutí a láskou a výsledků bylo dosaženo téměř takových, jako v dobách míru, jak dosvědčila inspekce konaná v listopadu a v dubnu.“²¹

Výnosy okresní školní rady se týkaly pořádání několika sbírek, např. sbírky látek, sbírky na válečné hroby atp. 9. listopadu 1917 byl vydán zákaz osvětlování školních místností. Výnosy mimoškolní nařizovaly účelné a úsporné větrání, šetření topivem, vodou a školními potřebami.

Po celý školní rok plynulo vyučování bez přerušení, kvůli válečným událostem nebyla ani jedna vyučovací hodina. O uhlí bylo v tomto roce dostatečně postaráno.

„Žákyně chodily velmi pilně do školy, takže docházka zůstala na stupni roku loňského, ale čím dále ku konci roku, tím více přibývalo bledých tváří a hubených postaviček ve třídách. Děti ku konci roku strašně strádaly.“²² Špatný zdravotní stav žákyň vyvolal solidaritu obyvatel, kteří pro dívky poskytovaly obědy a jídlo vůbec. Také se uskutečnila akce České Srdce, při níž bylo od dubna do konce školního roku vysláno ze školy dvanáct dětí do venkovských rodin, kde docházely i do místních škol.

1918/1919

Od 7. července 1918 Němci ustupovali a školní rok 1918/1919²³ „začínal na oko jako obyčejně, ale v srdcích všech plála naděje, že válka skončí a že našemu státu nadejde kýžená svoboda.“²⁴

V budově nebyly zajištěny prostory pro nepovinné předměty. Škola postrádala kreslírnu i pracovnu. Stálým střídáním dětí trpěla kázeň i pořádek ve škole.

Proto byl s radostí přijímán 28. říjen, který „přinesl osvobození vlasti, školám, žactvu i učitelstvu.“²⁵

5. 3. Organizace školy v letech 1918 – 1938

5. 3. 1. Vývoj měšťanské školy dívčí

28. října si Pražané mohli přečíst provolání Národního výboru: „Lide československý! Tvůj odvěký sen stal se skutkem...“ O dva dny později následovala na Slovensku Martinská deklarace: „Slovenský národ je čiastka i rečove, i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa.“ Československo bylo sice státem demokratickým, kde se kultura rozvíjela svobodněji než za Rakouska, ale jeho vznik a vývoj nebyly bez problémů. Ohrožovaly jej spory sociální, konflikty národnostní, zčásti i náboženské.²⁶

Vznik Československa byl triumfem T. G. Masaryka, jenž o svém pojetí demokracie vypovídá v hovorech s K. Čapkem takto: „Demokracie pravá, založená na lásce, na úctě k bližnímu a k bližním všem, je uskutečňováním božího řádu na zemi. Demokracie není jen formou státní, není jen tím, co je napsáno v ústavách; demokracie je názor na život, spočívá na důvěře v lidi, v lidskost a lidství, a není důvěry bez lásky, není lásky bez důvěry. Řekl jsem jednou, že demokracie je diskuse. (...) Demokracie, to je hovor mezi rovnými, přemýšlení svobodných občanů před celou veřejností. (...) Komunism odmítám. Bez individualismu, bez nadaných a vynalézavých jedinců, bez schopných vědců, bez géníů práce společnost se nedá rozumně a spravedlivě organizovat.“²⁷

„Netušili jsme, když jsme školu opouštěli, že se sejdeme znovu za jiných, a tak radostných okolností.“²⁸ Takto je charakterizován první zápis ve školní kronice v říjnu 1918. 5. listopadu 1918 se konala slavnost, při níž zástupkyně ředitele promluvila o významu tohoto obratu v dějinách českého národa. Zpívala se česká státní hymna a děti byly povzbuzeny k usilovné práci. Den nato začalo vyučování v osvobozeném státě - v Československé republice.

„Pocity učitelské dovede si představití jen ten, kdo musel jako oni přemahati v sobě pravé smýšlení a kdo byl nucen jako oni před dětmi i nepravdu mluvití. (...) Přebvat, který jsme zažili ve škole s dětmi nevyimizí nám nikdy ze srdce.“²⁹

Okresní školní rada zaslala škole dne 6. 11. 1918 přípis, aby se konala slavnost na níž se má vzpomenout na bitvu na Bílé hoře a při té příležitosti připomenout vděčnost k současným budovatelům státu. Po této slavnosti děti slibovaly, že budou věrnými občany

vlasti. Brzy se uskutečnily další oslavy, a to oslavy 69. narozenin prezidenta T. G. Masaryka.

Po čtyřleté pauze se 7. prosince 1918 konala okresní učitelská porada, na které učitelé složili slib věrnosti Československé republice.

V souvislosti se vznikem Československé republiky a zapojením Slovenska do tohoto svazku se ve škole využívalo mnoho příležitostí k poučování o Slovensku. Byl zahájen i kurz slovenštiny, do něhož se přihlásilo se 96 dětí a 8 učitelek (i z jiných škol). Slovensku bylo zasláno téměř 200 knih získaných zčásti vyřazením duplikátů ze žákovské i učitelské knihovny, zčásti dary žákyň.

Dvacátá léta

Dvacátá léta na škole odrážela ducha celé společnosti, tj. úsilí o budování republiky. Ve škole se toto úsilí promítlo zlepšením její vybavenosti. Protože československá škola od samého počátku byla postavena na laickém principu, byly dosud zřízené školní kaple využívány k jiným než věroučným účelům. Na zdejší škole byla z kaple vybudována elektricky osvětlená přednášková síň.

Od září 1920³⁰ byl zřízen čtvrtý ročník měšťanské školy (jednoroční kurz). Učitelský sbor pro něj vypracoval statut i osnovy.³¹

Výnosem z listopadu 1920 byly zrušeny okresní školní rady a byly zřízeny okresní školní výbory. V roce 1921 byly změněny platové podmínky učitelů. „Tohoto roku dočkalo se učitelstvo velkého zklamání. Sotvaže velkým úsilím dosáhlo paritního zákona, byl tento zrušen zákonem ze dne 22. 12., dle kteréhož všemu učitelstvu snížen byl měsíční a nákupní přídavek o 20%, čímž snížen byl příjem učitelů. Zákonem tímto dostala se učitelstvu velká křivda, jejíž příčinou byli vlivní a očividní nepřátelé ve vládě, profesoři a úředníci, kteří tajně a veřejně na schůzích poukazovali na učitelskou zdánlivou nadparitu. Všude zde ukázala se buď osobní nebo skrytá zášť vůči učitelstvu, kterému nebylo dopřáno ani to, co tímž zákonem, ba poměrně ještě více získali v jiných oborech lidé, jejichž předběžným vzděláním byla škola obecná.“³² Takto situaci popsal ředitel měšťanské školy dívčí J. Dostál, který na dalších řádcích doplňuje svůj názor konkrétními příklady v rozdílech příjmů. Doplňuje ale i to, že tato křivda byla roku 1922 novým zákonem odčiněna.

V červenci 1922 vyšel v platnost Malý školský zákon, jenž měnil a doplňoval zákony o školách obecných a měšťanských. Nový zákon vrátil učitelstvu obecných škol příjmy na úroveň před změnami, ale učitelé škol měšťanských byli zařazeni do platově nižší třídy, „čímž degradována jest škola měšťanská a učitelstvo její velice roztrpčeno. Zda-li bude tento zákon ve prospěch školství nebo na škodu, ukáže brzká budoucnost. Za tak nepatrný rozdíl služného nebude žádný učitel připravovati se kolik roků na přísne zkoušky.“³³

Výše uvedené citace svědčí nejen o odvaze ředitele školy projevit veřejně své názory a postoje k novým nařízením, ale ukazují míru prvorepublikové demokracie v praxi.

V roce 1923 ministerstvo školství a národní osvěty vydalo učební osnovy občanské nauky a výchovy pro školy obecné a měšťanské a pro jednorocní kurzy při školách měšťanských. Přibyl tak nový předmět.

Novinkou, která se od roku 1923 objevuje ve škole je kantýna, tj. zřízení školní kuchyně.³⁴

Žákyně se v celém období trvání první republiky pravidelně účastnily státem uznávaných slavností, mezi něž patřily oslavy 28. října, narozenin prezidenta T. G. Masaryka, ale i oslavy velikánů národa. Učitelé s dětmi nacvičovali pro tyto příležitosti různá vystoupení (nejčastěji pěvecká nebo recitační). S jedním takovým pěveckým vystoupením se žákyně školy v březnu 1925 dostaly na oslavu Červeného kříže na Pražský hrad do Španělského sálu, kde byl přítomen i prezident T. G. Masaryk. Časté byly návštěvy divadel a biografů. Náležitá péče byla věnována prohlídkám pražských památek.

Škola byla v kontaktu s učiteli a školami v evropských zemích.³⁵ V písemném kontaktu byla se školou pro české vystěhovalce v Argentině, kterou tam založily bývalé žákyně zdejší školy.³⁶ Učitelé se zúčastňovali školských zájezdů, aby poznali jiný přístup k dítěti i jinde než v Československu.³⁷

Důležitou změnou od roku 1926/1927 byla plná elektrifikace školy, díky níž mohlo od roku 1928 fungovat i elektrické zvonění.

8. července 1926, ve věku 67 let, zemřel K. V. Rais.³⁸ Učitelský sbor rodině kondoloval a někteří členové se zúčastnili pohřbu. Od tohoto data na Raisovu památku a připomínku jeho zásluh o školu nese škola jeho jméno. Učitelská knihovna byla obohacena

o všechna Raisova díla. Z úcty k jeho literárnímu odkazu byla ve škole zřízena síň K. V. Raise.³⁹

„Poprvé po deseti letech, dne 11. února 1929 byla pořádána okresní porada učitelstva Velké Prahy, na které byly předneseny referáty docentů Dr. J.Uhra a Dr. V. Příhody o reformní škole. Učitelstvu byl dán primátorem slib, že budou okresní porady konány každým rokem.“⁴⁰

31. října 1929 slavily Královské Vinohrady 80 let od svého založení a 50 let od povýšení na město. Slavností k této příležitosti se účastnilo i žactvo školy. 7. března proběhly oslavy 80. narozenin T. G. Masaryka ve Smetanově síni, kde mohly opět vystoupit žákyně školy.

Tricátá léta

Slety reprezentující fyzickou i duševní připravenost českého národa u příležitosti svého devátého konání svou masovostí nezklamaly. Tento, v pořadí devátý, slet projevil hold 100. výročí narození M. Tyrše. Účastnilo se žactvo národních škol Velké Prahy, celkem 5000 dětí, z Raisovy školy 40 žákyň.

Pouze ve školním roce 1932/1933 uskutečnila škola pokus s koedukací. V září 1932 bylo převedeno 16 chlapců na školu dívčí, čímž vznikla první koedukovaná třída. Zkušenosti učitelů s koedukací „nebyly valné“⁴¹. Spojení chlapců a dívek znesnadnilo učitelům udržet kázeň ve třídě, neboť „žáci nezjemněli pod vlivem dívek, ale dopouštěli se mnoha výstřelků v chování, aby byli v očích dívek hrdiny, a některé žákyně zhrubly. Koedukace nepříznivě ovlivnila prospěch žactva; vzájemný ostych a veliká roztržitost byly překážkou při vyučování. Naprosto se nehodili mezi dívky IV. ročníku žáci starší, kteří přestoupili ze střední školy a nechtěli se podrobit školnímu pořádku a kázni.“⁴² Stížnosti rodičů obou stran zapříčinily, že se v dalších letech žádná koedukovaná třída neotevřela.

Před blížícím se válečným konfliktem ministerstvo školství vydalo roku 1935 pokyny a nařízení o výchově žactva národních škol k brannosti. Pro učitele byl pořádán Pedagogickou jednotou Komenského seminář, na kterém přednášel Dr. O. Chlup a kterého se zúčastnili někteří členové učitelského sboru. V prosinci 1936 byl pro učitelstvo pořádán kurz protiletadlové obrany. O rok později byl pro žákyně čtvrtého ročníku pořádán „Samaritský kurz“, který je poučil o úrazech a poskytování první pomoci při nich. V roce 1937 byla školní budova rekonstruována.⁴³

26. 6. 1936 proběhla na škole slavnost k desátému výročí úmrtí spisovatele a ředitele školy K. V. Raisa. Přítomno bylo mnoho hostů, mezi nejvýznamnější patřily dcera M. Mišková-Raisová a vnučka H. Vlčková-Mišková.⁴⁴

5. 4. Škola v letech 1938-1945

Konec třicátých let 20. století charakterizují pro Československo nepříznivé události. V září 1937 zemřel prezident T.G. Masaryk. Na jeho místo byl zvolen Eduard Beneš, jenž se svého úřadu vzdal 5. října 1938. 30. listopadu byl zvolen prezidentem Emil Hácha.

O osudu Československa bylo rozhodnuto v březnu 1939. Hitler pozval 14. března 1939 prezidenta Hácha do Berlína a donutil jej podepsat prohlášení, že svěruje ochranu českého lidu do rukou německé říše. Vznikl protektorát Čechy a Morava a německá vojska obsadila české země. Téhož 14. března vyhlásil slovenský sněm – jemuž Hitler pohrozil, že by slovenské území mohl přenechat Maďarsku – samostatný Slovenský stát. Nebyl pod přímou správou Němců jako protektorát, ale vládla v něm polofašistická Hlinkova strana.

Šest let německé okupace bylo nejtěžším obdobím v novodobých českých dějinách – tím spíše, že následovalo po dvacetiletí poměrného klidu první republiky. Válka, perzekuce a strádání s nimi spojené poznamenaly několik generací⁴⁵

1938/1939

K tomu, že se blížila válka bylo možné i ve školní kronice pozorovat jisté „indicie“. Byla zavedena branná výchova, pro žákyně byl pořádán ošetřovatelský kurz apod.⁴⁶

V září 1938 byly postupně zabírány místnosti zdejší obecné školy pro válečné účely (nemocnice, obvaziště), na konci tohoto měsíce byla zabrána celá obecná škola.

Po 15. březnu 1939 byly vojskem 3. říše obsazeny i další školní budovy na Vinohradech, bylo proto zřízeno půldenní vyučování ve volných školách. Ve Slezské ulici byly umístěny i dvě měšťanské školy (III. dívčí měšťanská škola a IV. dívčí měšťanská škola).

„Události v první polovině měsíce března 1939 postavily český národ před nové úkoly. Po dvaceti letech se od základu změnilo státoprávní postavení našich zemí: zprvu

samostatný útvar odloučením slovenské krajiny, nejnověji v protektorát země české a moravské.“ Charakterizuje politickou situaci tehdejší ředitel školy J. Spal.⁴⁷

5. dubna 1939 se žákyně školy účastnily uvítání protektora Čech a Moravy Neuratha. Narozzeniny A. Hitlera byly 20. dubna 1939 oslaveny jako svátek.

Na konci května 1939 byla vojskem 3. říše zabrána celá škola ve Slezské. V červnu 1939 probíhalo vyučování zdejších měšťanských škol na škole v Moravské ulici a to ve formě střídavého půldenního vyučování.

Hnutí Národního souručenství se podílelo na splnění organizačního úkolu stmelit české obyvatelstvo bez ohledu na politickou situaci. Všichni zaměstnanci resortu ministerstva školství byli pověřeni toto hnutí podporovat.

1939/1940

Školní kronika končí školním rokem 1939/1940 a navždy zůstane nedopsána. Byla nahrazena novou kronikou, která ukazuje školu a poměry v době II. světové války, v níž se české země staly součástí 3. říše.

Na počátku školního roku 1939/1940 vypukla II. světová válka. Odrazem nových poměrů byl jak materiální nedostatek, který se projevoval povinnou účastí učitelek na rozdělování potravinových lístků ve vyživovacích komisích, tak i povinným zatemňováním škol i ulic na Vinohradech.

„Letošním školním rokem byly zavedeny nové učebné osnovy. Změny: Na šk. měšť. byla zavedena němčina jako předmět povinný, náboženství do IV. ročníku, rozšířeny hodiny tělesné výchovy, ručních prací, přírodovědy, na dívčích školách omezeny hodiny počtů.“⁴⁸

Zápisy v kronikách charakterizují nepříznivou válečnou situaci a jsou výpovědí o nesvobodě a podřízenosti národa. Tento jev dokumentuje zápis z 15. března 1941, kdy bylo na všech školách vzpomenuo „výročí vstupu německých vojsk na území Čech a Moravy. Ředitelka přečetla všem shromážděným v přednáškové síni predepsaný slavnostní projev.“⁴⁹

1940/1941

Nacistická propaganda se začala silně promítat do školní vzdělávací politiky. „Dne 23. září zúčastnily se žákyně představení povinného kulturního filmu Olympiada II.“⁵⁰ Návštěva stejného filmu se opakovala během dalších válečných let několikrát. Učitelský sbor (včetně nepedagogických pracovníků) se povinně účastnil výstavy „Deutsche Grosse“.

V ředitelně byly vystaveny portréty prezidenta E. Háchy a A. Hitlera.

20. 12. 1941 se do školní budovy přistěhovala III. měšťanská škola dívčí ze Smetanky, protože tato školní budova byla zabrána pro vojenské účely. Ve Slezské jí byly vyhrazeny tři místnosti.

Snahy o odlehčení dopadu války na žákyně se promítaly v aktivitách učitelstva, jež vedly k pořádání různých společenských setkání v rámci omezených možnostech.⁵¹

1941/1942

Ve školním roce 1941/1942 bylo školství zorganizováno novými předpisy. „Měšťanská škola navazuje na čtvrtý postupný ročník obecné školy. Je čtyřtřídní, zahrnuje pátý až osmý ročník. Dosavadní první třída se stává druhou, dosavadní druhá třída se stává třetí, dosavadní třetí třída se stává čtvrtou třídou. Do první třídy byly přijaty žákyně, které s úspěchem absolvovaly čtvrtý postupný ročník obecné školy.“⁵² Do školy však bylo přijato pouze 35% všech absolventek obecných škol. Měšťanská škola byla chápána jako výběrová škola. Žákyně loňského čtvrtého ročníku měšťanské školy do školy nemohly nastoupit. Ministerstvem byl zrušen název „Měšťanská škola“, který byl nahrazen názvem „Hlavní škola“, jež je doslovným překladem německého typu školy odpovídajícího této věkové kategorii žáků tj. Haupt Schule. Toto opatření snížilo délku povinné školní docházky z devíti na osm let.

V rámci nacistické propagandy byl žactvu v biografu promítán film „Robert Koch“, jenž byl charakterizován jako kulturní film pro mládež.

Ředitelství školy požádalo o vrácení školní kroniky, která byla odvezena na konci školního roku 1939/1940 neznámo kam. Kronika nebyla po celou dobu trvání II. světové války do školy navracena.

4. 11. 1941 bylo zrušeno vyučování dějepisu, později literatury, dosavadní časová dotace těchto předmětů byla přidělena výuce německého jazyka. Němčina jako hlavní

užívaný jazyk posílila svou pozici tak, že byla vyučována v rozsahu 7 hodin týdně. Žákyně také povinně odebíraly výukový časopis „Wir lernen Deutsch“. V zeměpisu se vyučovalo jen území Velkoněmecké říše včetně Protektorátu. Náboženství se vyučovalo omezeně, bez církevních dějin. Stejně jako všechny oficiální úřední budovy i školní budova byla označena německo-českými tabulkami. Všichni členové učitelského sboru složili zkoušku z německého jazyka.

Učitelé se zúčastnili přednášek, které se svým obsahem vztahovaly k válečnému stavu (o ochraně zdraví, o dopravních prostředcích, o leteckých útocích). Proběhlo několik revizí v knihovnách, při kterých bylo množství knih znepřístupněno nebo zničeno (například díla J. Palackého). Na konci roku proběhla definitivní revize knihovny a vyřazené knihy byly odvezeny na policejní ředitelství.

Ministerstvo školství a národní osvěty ustanovilo další prostředky k potrestání žactva na hlavních školách v případech závadného chování. Bylo zakázáno přijímat na školu žáky, kteří se politicky provinili.

Žákyně nejvyšších tříd pomáhaly při úklidu a úpravě sklepních místností, které jsou určeny pro kryty a účastnily se praktické ukázky hašení bomb. Poplachová cvičení se konala dvakrát týdně.

O prázdninách vypomáhali členové učitelského sboru na žních a žákyně se i o prázdninách účastnily sběru odpadků, který prováděly po celý rok. Během prázdnin se sbíraly léčivé byliny, jež byly prodány do lékárny.

1942/1943

Z důvodu zrušení soukromých řádových škol musel být proveden dodatečný zápis a žákyně těchto škol byly přijaty do státních škol.

Výuce německému jazyku se znovu zvýšila hodinová dotace na osm hodin týdně. Zeměpis byl dotován jednou hodinou v týdnu. Výuka mateřskému jazyku byla omezena na mluvnici a sloh. „Četba musí býti vybírána ze spisovatelů, kteří v životě a v díle úzce spolupracovali s německým národem.“⁵³ Citát charakterizuje prohlubování již tak výrazného okleštění výuky mateřskému jazyku.

Pro válečné účely byla ve škole zřízena samostatná telefonní stanice.

Ve škole probíhala dvakrát týdně poplachová cvičení. Žákyně byly při přednáškách o chování při leteckých útocích pravidelně poučovány.

Pokračoval sběr odpadků. Žákyně si rozdělily ulice a každá zodpovídala za určitou část obce. Pro odpadky byla vyhrazena jedna místnost v přízemí školy, do které žákyně odpadky nosily. Nejlepší sběratelky odpadků (tři žákyně školy) mohly za odměnu na exkurzi bubenečské papírny - továrny na výrobu klišu. Při manipulaci s odpadem docházelo k četným zraněním, vedení školy se snažilo vyjednat s městskou pojišťovnou rozšíření povinného úrazového pojištění i na úrazy při sběru odpadků. V následujícím školním roce byly dívky na náklady školy pojištěny.

O letních prázdninách měli učitelé volno čtrnáct dní, zbývající dny pracovali na žních. Žákyně se zúčastnily česání chmele.

1943/1944

Výraznou roli v životě školy měl i v tomto školním roce sběr odpadků. „Podle pracovního plánu pro sběr odpadků uvedeného ve věstníku ministerstva školství byla průčelní stěna hlavního schodiště před vchodem do hlavní školy vyzdobena statistickými přehledy, hesly, reklamními plakáty o sběru a dětskými obrazy. Vůdčí heslo letošního sběru bylo umístěno nad obrazy: Pracujeme pro vítězství Velkoněmecké říše.“⁵⁴ V březnu 1944 proběhl mimořádný sběr papíru.

2. února 1944 byl letecký poplach během dne v době výuky. Žákyně tak byly nuceny opustit školní budovu.

1944/1945

V posledním válečném roce bylo učitelstvo zařazeno mezi skupinu obyvatelstva, která mohla být totálně nasazena. Učitelé byli často překládáni do jiných škol nebo do jiných oborů.

Škola byla po celý den i noc pod vojenským dozorem, jakékoli její poškození se muselo hlásit příslušným orgánům.

Vánoční prázdniny byly prodlouženy do konce ledna, žákyně si vždy v úterý a v pátek chodily do školy pro úkoly.

2. února 1945 byla škola s okamžitou platností zabrána pro nemocniční účely, konkrétně v ní byl zřízen útulek pro poškozené leteckými nálety.

S nejnútnejšími úředními materiály škola přesídlila do školní budovy na náměstí Jiřího z Poděbrad. Při stěhování byly vzácné předměty (archiv zdejší školy a zrušených klášterních škol) uskladněny v kabinetu fyziky.

Ve středu 14. února 1945 byla Praha bombardována. Shazování bomb začalo po poledni a netrvalo déle než tři minuty. Nejvíce byly postiženy Královské Vinohrady, a to část připadající tomuto školnímu obvodu.

Raisova škola byla zasažena třemi těžkými bombami. Jedna zasáhla část budovy do sadů S. Čecha a strhla ji až do přízemí. Druhá dopadla na dvůr, zaryla se do hlíny a způsobila otřesem vzduchu trhliny ve zdech, vytlučení oken a poškození střech. Třetí nevybuchla a byla zneškodněna.

Při náletu žádná z žákyň nepřišla o život. Postiženy však byly rodiny žákyň ztrátami na životech blízkých, které byly způsobeny následky bombardování požárem či sesutím domů.

I přes trvající nebezpečí a špatný stav budovy po bombardování se škola vrátila do budovy ve Slezské ulici. Využívala zde pět místností, protože docházka do vzdálené školy na náměstí Jiřího z Poděbrad byla spojena s větším nebezpečím při náletech.

19. dubna 1945 bylo opět vyučování přerušeno pro hrozící nebezpečí náletů.

Revoluční boje 5. - 9. května 1945 začaly bojem o budovu Československého rozhlasu na Vinohradské třídě. V revolučních dnech byly v budově školy shromažďovány osoby německé národnosti. Po jejich odchodu byli do školy nastěhováni starci evakuovaní z berlínského chudobince. V budově propukly infekční nemoci, a proto nemohly být přestěhovány úřední knihy a archiv do nového působiště školy na náměstí Jiřího z Poděbrad, kam se škola opět musela přemístit. Inventář školy (pomůcky z kabinetů, knihy, obrazy), který již utrpěl při bombardování, byl znovu poškozen.

Ve škole na náměstí Jiřího z Poděbrad se střídalo celkem 14 vinohradských škol. Žákyně, po dobu než bylo obnoveno pravidelné vyučování, docházely do této školy pro úkoly dvakrát týdně. Na schůzi důvěrníků bylo oznámeno, že ve škole se nenachází žádní kolaboranti, zrádci a osoby nehodné důvěry a všichni členové učitelského sboru obdrželi osvědčení, že mohou setrvat na svých místech.

Květen 1945 ukončil v Evropě nejstrašnější válku všech dob. Lidé se jen zvolna vzpamatovávali z válečných útrap, ponížení a nedostatku.

Vyučování bylo zahájeno (v den narozenin prezidenta Beneše) slavností ve školní budově, na kterou se řada žákyň oblékla do národních krojů.

Pravidelné vyučování začalo 8. června 1945 a vyučovalo se třikrát týdně.

Návratem k úctě k českým tradicím byla po osvobození účast žákyň školy na pohřbu básníka J. Hory, neboť v čele školy stála jeho sestra M. Horová. Účast osobností (F. Halas, J. Seifert, prezident E. Beneš a další) toto směřování školy ještě více podtrhla.

5. 5. Organizace školy v letech 1945 – 1948

Prezident E. Beneš se po skončení války orientoval na spojenectví se Sovětským svazem. Podle jeho koncepce měla být zachována souvislost s předválečnou republikou, ale zároveň budována demokracie ve smyslu socialistickém. Myšlenka spojení demokracie se sociálními reformami našla odezvu u většiny národa. Sovětský svaz získal po osvobození obrovskou autoritu a lidé vkládali do komunismu naději na spravedlivější uspořádání světa. V parlamentních volbách 1946 komunisté výrazně zvítězili. Využívali obratně poválečného radikalismu a směřovali rozhodně a nevybíravě k monopolu moci. Spory a konflikty mezi stranami Národní fronty vyvrcholily roku 1948 porážkou demokratických stran a Benešovou rezignací.⁵⁵

Školní léta poválečná probíhala v demokratickém duchu, přestože již 11. června 1945 se učitelé zúčastnili manifestační schůze, při níž ministr školství Z. Nejedlý nastínil obraz nové školské výstavby.

Na škole byly v těchto letech tři ročníky měšťanské školy s pobočkami a roční kurz. Byla provedena oprava vybombardované části školy, při níž byl do školy nainstalován rozhlas.

„Nové učebnice nebyly dosud vydány. Vyučuje se podle starých, upravených tak, aby nepřipomínaly dobu okupace. Vyučuje se podle osnov z roku 1933. Na nových osnovách se pracuje.“⁵⁶ Uvádí jeden z prvních zápisů z kroniky dívčí obecné školy po osvobození.

Pro školní rok 1945/1946 si učitelé dívčí obecné školy stanovili tento výchovný plán:⁵⁷

1. Napravit pokud možno v nejkratší době chyby ve výchově a doplnit nedostatky ve vědomostech zaviněných okupací.
2. Pečovat o zdraví dětí.
3. Vzbudit v dětech sociální citění.
4. Zřídit samosprávu ve všech třídách a tím připravit děti k pochopení demokratického zřízení státu.
5. Naučit je rozlišovat dobro a zlo s poukazem na prožitá válečná léta.
6. Chápat trest jako odplatu za zlo.
7. Nikdy nezapomenout na prokázané dobro ať jednotlivci neb celému národu.
8. Vděčně vzpomínat na oběti, jimiž byla vykoupena naše svoboda.
9. V nauce o vlasti seznámit děti nejprve se vztyčnými událostmi našich dějin a jejich historických postav.
10. Postupně seznamovat děti s ideami našich národních myslitelů, především Masaryka.
11. Rozpoznat zálibu dětí v autorech, usměrnit ji a povzbuzovat je ke čtení hodnotných knih.
12. Sledovat denní události jak politické, literární a divadelní a upozorňovat na ně.

Tento výchovný plán dokumentuje snahu o co nejširší a ucelené výchovné působení na žáky v demokratickém duchu. Součástí tohoto plánu byla hodina společné politické výchovy, která se konala vždy první týden v měsíci. Tyto hodiny byly mezi žáky i učiteli velmi oblíbené, témata byla vybírána v souvislosti s aktuálním děním jak politickým, tak i kulturním.

Budoucí směřování školské politiky dokumentuje i skutečnost, že již 19. května 1947 provedla studentka filozofie, s povolením Dr. V. Příhody, zkoušku rychlosti pamětného učení na šesti dívkách (nejnadanějších a nejslabších z 1. ročníku).

30. května 1948 proběhly v budově školy volby. Na výzdobě se podílely všechny žákyně, všichni měli zájem o důstojný průběh této události. Výsledek voleb a následné události jsou popsány v kronice bývalé obecné školy takto: „V našem národním i politickém životě udály se veliké změny, které zasáhly i do školní práce. Z vlády a

veškerého veřejného života byly odstraněny zpátečnické živly, které ohrožovaly náš pokojný vývoj k nové vyšší formě národní i lidské svobody. Byla utvořena nová Národní fronta, skutečná představitelka českého a slovenského lidu, která bez váhání plní budovatelský úkol a zajišťuje naši československou cestu k socialismu.“⁵⁸

5. 6. Organizace školy v letech 1948 – 1989

Nástup komunistů k moci je koncem demokratického zřízení Československa a celé následující období trávající čtyřicet jedna let je charakteristické silně prosazovanou komunistickou propagandou a ideologií, která pro školství znamená násilné implantování sovětských představ do československých poměrů, velmi často nekorespondujících s domácí tradicí.

Rok 1948/1949 přinesl zřízení jednotné školy.⁵⁹ Škola změnila název na 2. střední škola v Praze XII. „Nový zákon umožňuje dětem přístup do všech škol a každé dítě může dle svých schopností dojít až k nejvyšším stupňům vzdělání. Povinná docházka školní je rozšířena do patnácti let, vyučování je bezplatné. Je doplňováno zájmovými a podpůrnými kroužky. Cílem je, abychom vychovali uvědomělé občany lidově demokratického státu, dobré Čechy a upřímné zastánce socialismu. Nové osnovy jsou sestaveny v duchu socialistického realismu. Poněvadž pomáhají vychovat občana, který bude budovat nový společenský řád, musí být škola politická. Děti se naučí vážit si lidské práce, znát svou vlast, slavnou její historii a úsilí pracujícího lidu za lepší úděl. Škola musí vychovávat pevné charaktery, občany, kteří budou chtít a umět pracovat.“⁶⁰

Minstr školství a osvěty Z. Nejedlý se zúčastnil slavnostního zahájení školního roku Na Smetance.

Na škole byla zřízena pionýrská družina, která počínaje rokem 1949 byla zřizována při všech školách v republice. Vznikla i řada zájmových kroužků (zeměpis, ruština, zpěv), ale ani tyto volnočasové aktivity nebyly oproštěny od komunistické ideologie.

Vzhledem k novému politickému uspořádání republiky muselo být učitelstvo politicky školené.

Státní oslavy byly podřízeny sovětským významným dnům. Každoročně probíhaly oslavy VŘSR, narozenin a výročí J. V. Stalina a V. I. Lenina, ideologických vůdců K.

Marxe a B. Engelse. Žactvo se účastnilo smutečních tryzen při příležitosti úmrtí politických představitelů.

Padesátá léta

K 1. 2. 1951 byl vydán nový školní a zkušební řád, který si kladl za cíl vychovat nového socialistického člověka. Vyzdvihuje se zejména výchova k uvědomělé kázní. „Neboť jen ten, kdo si uvědomí, že je třeba kázně, bude mít úspěchy ve své práci.“⁶¹

Žáci absolvovali různé exkurze. Na škole probíhal pravidelný sběr papíru. Byly organizovány výlety, výcvikové kurzy, žáci se účastnili brigád. Zábavné mimoškolní akce byly též ideologicky spojeny s komunismem a obsahově byly svázány se Sovětským svazem. Cíleně byly potlačovány původní české tradice.⁶²

Od září roku 1953 se škola jmenovala 75. osmiletá střední škola v Praze. Změna názvu školy přinesla i zvýšení počtu žactva, které se oproti předchozím letům zvýšilo téměř dvojnásobně. Vznikla tak potřeba nových prostor a v únoru 1954 se začalo s nástavbou třetího patra.

S cílem zvýšit motivaci žáků a jejich zájem o matematiku, byla zavedena soutěž Matematická olympiáda.

28. března 1955 se poprvé slavil Den učitelů.⁶³

Druhá polovina padesátých let je spojena s ústupem stalinismu. N. Chruščov na XX. sjezdu sovětské komunistické strany otevřeně promluvil o masových nezákonnostech Stalinovy éry a odsoudil je. Vyložil stalinismus jako „kult osobnosti“, tedy jako nesprávné odchýlení na správné cestě komunismu.

4.1. 1959 uplynulo 100 let od narození bývalého ředitele měšťanské školy K. V. Raise, k této příležitosti byla ve škole uspořádána výstava.

Šedesátá léta

Šedesátá léta směřující k uvolnění ostře kontrastovala s obdobím okupace. Jsou charakterizována snahami o nastolení „socialismu s lidskou tváří“.

Řízení státu bylo po celá šedesátá léta v rukou funkcionářů komunistické strany. Nová vlna kritiky stalinismu (od roku 1962) a krize hospodářství v Československu v první polovině šedesátých let ale donutila komunisty k ústupkům. Úsilí technicky a ekonomicky se vyrovnat Západu přinášelo odstranění některých bariér, například ve výměně informací a v cestování. Posuny ve společnosti šedesátých let se děly pozvolna. Byrokracie byla nahlodávána postupující liberalizací a rozkládána zevnitř silicím reformním proudem uvnitř komunistické strany.⁶⁴

Reformní snahy vyvrcholily v roce 1968 v podobě tzv. „pražského jara“. Prvním tajemníkem strany se stal A. Dubček, jenž byl přístupný reformám i diskusi. Během „pražského jara“ byl fakticky zrušena cenzura, do hospodářství se zaváděly některé prvky trhu, připravovala se federalizace, urychlily se rehabilitace obětí poúnorových represí. Ve vědě a kultuře byl odstraněn ideologický dozor. Uvolnily se hranice směrem na Západ. Demokratizace v Československu, byť limitovaná, vzbudila velkou odezvu ve světě⁶⁵

V létě 1968 bylo zřejmé, že probuzená občanská aktivita směřuje dále než představy stranického a státního vedení. V srpnu 1968 došlo k vojenské invazi pěti států v čele se Sovětským svazem. Byla to největší vojenská operace v Evropě po druhé světové válce.⁶⁶

Na protest proti invazi a narůstající apatii občanů se v lednu 1969 upálil student Jan Palach a v únoru jej následoval Jan Zajíc. Tyto oběti otřásly domácí veřejností a šokovaly západní Evropu.

První výročí invaze v srpnu 1969 a krvavém potlačení demonstrujících znamenalo konec nadějí na pokračování nebo částečné udržení demokratických změn.⁶⁷

Sedmdesátá a osmdesátá léta

V sedmdesátých a osmdesátých letech, jež jsou charakteristická čistkami mezi příslušníky komunistické strany a následnou prohlubující se normalizací, se naopak situace z hlediska ideologického dopadu prohloubila a zhoršila.

Atmosféra, kterou škole vnukl K. V. Rais a jeho následovníci z období první republiky se postupně vytrácela a směřovala k úplnému potlačení. Svědectvím toho jsou právě kroniky, z nichž autorka čerpala při psaní práce. Kroniky byly v tomto období vedeny povinně. Učitelé, kteří psali jednotlivé zápisy respektovali nadiktovaný stereotyp, který se projevoval opakováním zápisů a uvedením pouhého výčtu aktivit a přiložením aktuální fotografie učitelského sboru. O specifitě školy se neobjevují žádné zmínky. V kronice tohoto období nejsou též vedeny záznamy o zdravotním stavu žáků a zhodnocení pedagogických zkušeností. Následkem výše zmíněných praktik bylo vytracení tvůrčí atmosféry ze školy.

5. 7. Organizace školy v letech 1990-2006

Převrat z listopadu 1989 byl politickou změnou a počátkem společenských a ekonomických přeměn, stal se hranicí celého období české kultury (mizí vnější politické zásahy a zákazy, cenzurní dozor, státní kontrola).⁶⁸

Od roku 1990 škola fungovala jako škola s rozšířeným vyučováním matematiky a přírodovědných předmětů. Velké množství finančních prostředků se investovalo do zvýšení úrovně vybavenosti školy.⁶⁹

Škola pro žáky pořádala množství volnočasových aktivit.⁷⁰ Vznikl školní klub, který měl za úkol postarat se o vhodnou náplň volného času žáků, na jeho realizaci se podíleli učitelé školy. Žáci jej mohli navštěvovat v odpoledních hodinách. Pro žáky devátých tříd se připravovala nabídka kurzů pro přípravu k přijímacím zkouškám na střední školy.

V učitelském sboru panovala přátelská atmosféra, která se přenášela i na žáky.

Po celou dobu devadesátých let až do roku 2006 měla škola velmi dobrou úroveň a těšila se dobré pověsti mezi rodiči. Jedním z důvodů úspěšnosti bylo její zaměření na matematiku a přírodovědné předměty, které ji činily výjimečnou mezi ostatními

základními školami v obvodu. Dalším faktorem pak byl kvalitní a kvalifikovaný učitelský sbor. Výhodná byla škola i svou polohou a dostupností.⁷¹

Žádný z těchto ani dalších argumentů ale nepřesvědčil vedení městské části Praha 2 o nutnosti jejího zachování. Po dlouhých měsících vyjednávání bylo rozhodnuto, že se škola s takto dlouhou tradicí ke dni 30. června 2006 sloučila se Základní školou Na Smetance.

Škola po 110 letech zanikla a přestala sloužit své původní funkci, a to elementárnímu školství.

Budova je nyní ve vlastnictví magistrátu hl. m. Prahy, sídlí v ní Dům dětí a mládeže Praha a Základní umělecká škola Ilji Hurníka. Tyto instituce postupně zaplňují tehdejší třídy i další školní prostory.⁷² Bývalá školní kaple, později přednášková síň a aula slouží v současnosti jako koncertní sál.

5. 8. Učitelský sbor

Učitelský sbor byl nejdůležitější částí školního života. Zápisy z kronik dokazují, jak velká byla snaha všech členů sboru o neustálé zvyšování kvality výuky. Učitelé si mezi sebou vypomáhali a předávali si zkušenosti. Dokládají to časté práci učitelů pozitivně hodnotící závěry inspekce. Důležitou rolí měly i přátelské a harmonické vztahy v rámci kolektivu.

Nově příchozí učitel nebo učitelka vždy zapsal svůj životopis (nebo ho připravil a zapsal ho ředitel) do kroniky školy. Do životopisů se uvádělo datum a místo narození, dosažené vzdělání a praxe. Každoročně byla této části kroniky věnována náležitá péče a byly zapsány i životopisy učitelů, kteří na škole působili krátkou dobu.

Na škole se po dobu její existence vystřídalo velké množství učitelů a učitelek. Předmětem této práce není vytvořit jejich výčet. Uvedu jen jména a dobu setrvání ve funkci ředitelů školy.⁷³

Ředitelé Měšťanské školy dívčí:

Karel Václav Rais, ředitelem byl v letech 1899-1920

Jan Dostál, ředitelem byl v letech 1921-1924

Marie Vyšatová, ředitelkou byla v letech 1925-1931

Marie Arnoldová, ředitelkou byla v letech 1931-1938

Josef Spal, ředitelem byl v roce 1939

Františka Ryšavá, ředitelkou byla v letech 1939-1941

Zdeňka Bílková – Honzíková, ředitelkou byla v roce 1941

Marie Horová, ředitelkou byla v letech 1941-1945

Ředitelé ZŠ K. V. Raise:

Růžena Urbanová (1976 – 1979)

Věra Melíšková (1979 – 1989)

Jitka Hájková (1990 – 2006)

5. 9. Náboženský život školy

Ve škole byla zbudována kaple, která sloužila pravidelným i výjimečným náboženským slavnostem. Hlavní slovo v náboženské školské politice měla až do doby vzniku první republiky katolická církev.

Kaple byla místem konání tradičních katolických rituálů. K bohoslužbám se zde scházeli žáci školy od třetí třídy školy obecné pravidelně každou neděli a ve svátky.⁷⁴

Kaple sloužila také k uctění památky zemřelých členů učitelského sboru i žákyň a žáků.

Na škole v tomto období probíhala výuka římskokatolického náboženství a každý rok byla konána inspekce náboženským dozorcem, o jehož činnosti je pojednáno v kapitole o inspekci.

5. 9. 1. Svěcení školy a kaple

Kronika dívčí obecné školy uvádí v zápise ze školního roku 1896/97: „Vysvěcení zdejší školní budovy nebylo vykonáno na počátku školního roku, kdy začalo se v této budově vyučovati, nýbrž odloženo, až postaveno bude severní křídlo rozsáhlé budovy. Poněvadž však potřeba kázala užiti školní kaple již letos k účelům bohoslužebným, bylo nutno přistoupiti již letos k jejímu vysvěcení při kteréž příležitosti vysvěcena současně dohotovená část školní budovy.“⁷⁵

Vysvěcení se konalo 13. prosince 1896. Kroniky popisují slavnost jako tichou a domácí, která však vynikala svou dojemností a působivostí a stala se pro zúčastněné nezapomenutelným zážitkem. Dívky z obecné školy připravovaly květinovou výzdobu kaple a zúčastnily se pochodu, při kterém byly vysvěceny jednotlivé místnosti školní budovy. Slavnosti se zúčastnilo mnoho významných hostů – okresní hejtman, okresní školní inspektor, přednosta poštovního úřadu, starosta města, členové zastupitelstva a městské rady a učitelé z Žižkova, Vršovic a Nuslí. Hosté se zapsali do pamětní knihy školy. Kapli světil Dr. F. Hrádek, generální vikář a prelát metropolitní kapitoly u sv. Víta, byla zasvěcena sv. Vojtěchu. Na závěr slavnosti sloužil v kapli vikář první bohoslužbu při níž dívky zpívaly staré české náboženské písně. Mše byla ukončena zpěvem rakouské státní hymny.

5. 9. 2. Náboženský život školy do roku 1918

Do roku 1918 byl náboženský život školy velmi důležitou součástí života. J. Černý to dokládá takto: „Náboženství ve školní učbě jest nejpřednějším předmětem a to i pro vznešenost i pro důležitost svou. Neboť majíc původ v bytosti nejvyšší – v Bohu, zabývá se Bohem a vede ke spojení s ním věčně blaženému. Poučujíc pak o původu a cíli člověka i o prostředcích, jež k poslednímu cíli vedou, a zjednávajíc odpuštění i milosti, vyhovuje nejdůležitějším požadavkům lidské přirozenosti. A podávajíc mocné pohnutky k životu mravnému, působí vydatně v život jednotlivců i v život společenský ať v rodině neb státě neb církvi. Pro tu důležitost záleží na tom velice, aby s vyučováním náboženským začínalo se záhy – již u dítek.“⁷⁶

Učitel náboženství, katecheta, „má úkolem vychovávatí dítky v dospělé údy církve či působiti v dítky učením, bohoslužbou a kázní církevní, aby, i když dospějí a školu opustí, učení Kristovo věřily a zachovávaly, službám božím řádně obcovaly a sv. svátosti hojně přijímaly, jakož i aby církevní kázni se podrobovaly.“⁷⁷ Na škole se vystříдалo mnoho katechetů a učitelů náboženství.⁷⁸

K výuce náboženství sloužil katechismus, neboli „příručná kniha ku prostonárodnímu vyučování náboženství, jmenovitě učebnice sv. náboženství, předepsaná církevní autoritou pro vyučování dítek.“⁷⁹

Školní rok zahajovala slavnostní bohoslužba, vyučování samotné začínalo druhý den na to. Taktéž zakončení školního roku provázela bohoslužba, po níž následovalo předání výročních zpráv (vysvědčení).

Ve válečných letech byla při příležitostech úspěchů na frontě a dobytí území kaple vyzdobena prapory a květinami.

Pravidelně byly v letech 1899-1918 připomínány a slaveny tyto události:

4. říjen	den jmenin císaře a krále Františka Josefa I.
19. listopad	den jmenin císařovny Alžběty

Výjimečné slavnosti konané v kapli v letech 1899 - 1918:

13. prosinec 1896	svěcení školy
10. září 1898	úmrť císařovny Alžběty
2. prosinec 1898	50. výročí vlády Františka Josefa I.
8. červenec 1899	smuteční bohoslužba k úmrť arcibiskupa pražského
4. září 1900	oslava 70. narozenin Františka Josefa I. (místo 18. srpna)
2. prosinec 1908	oslava šedesátiletého panování Františka Josefa I.
4. říjen 1911	jmeniny a 80. narozeniny Františka Josefa I.
15. leden 1913	slavnost na paměť pragmatické sankce (součástí i bohoslužba)
7. prosinec 1914	oslava obsazení Bělehradu s bohoslužbou
31. listopad 1916	zemřel František Josef I.,
24. 11. se na znamení smutku nevyučovalo,

30. 11. zádušní mše u sv.Ludmily, po mši nebylo vyučování
2. 12.zádušní mše ve školní kapli

Nenáboženské slavnosti:

14. červen 1901 návštěva Františka Josefa I. na Královských Vinohradech
(žáci a žákyně se zúčastnily přivítání)
15. duben 1907 návštěva Františka Josefa I. na Královských Vinohradech
(žáci a žákyně se zúčastnily přivítání)

Jak již bylo zmíněno výše, hlavní slovo měla katolická církev a pouze římskokatolické náboženství bylo na škole vyučováno. Žákyně jiných vyznání se povinně účastnily výuky římskokatolického náboženství ve škole. Vzdělání v jejich víře mohlo být poskytnuto v rámci ostatních církví mimo školní výuku.⁸⁰

Zápisy z kronik zobrazují rozložení náboženských vyznání (tabulka č. 19). Nejsilněji je zastoupena katolická církev, po ní následují evangelíci a židé. Nejméně je zastoupeno pravoslavné vyznání. Jiná vyznání mají v celkovém rozměru školy pouze nepatrné zastoupení. Toto období je charakteristické i tím, že nejsou uváděny počty žákyň bez vyznání, jak se tomu děje po vzniku Československé republiky.

Tabulka č. 19 : Vyznání žákyň (1899-1918)

Rok	Katolické	Evangelické	Pravoslavné	Židovské	Jiné
1899/1900	360	11	-	7	1
1900/1901	346	17	-	3	-
1901/1902	366	10	-	4	-
1902/1903	365	11	-	4	-
1903/1904	403	10	-	6	1
1904/1905	454	8	1	5	-
1905/1906	471	7	1	2	3
1906/1907	526	12	-	3	2
1907/1908	432	11	-	2	1
1908/1909	422	14	1	1	-
1909/1910	484	10	1	1	4
1910/1911	454	13	1	1	4
1911/1912	447	10	1	5	4
1912/1913	428	13	1	6	-
1913/1914	423	11	1	6	1
1914/1915	444	12	2	7	1
1915/1916	449	9	1	9	1
1916/1917	454	10	1	5	1
1917/1918	241	9	1	3	-

5. 9. 3. Náboženský život školy za první republiky

Rakousko–Uherský zákon z roku 1868, který zrušil konkordát, stanovil základní pravidla o postavení školy k církvi a o vyučování náboženství na elementárním stupni škol se v zásadních věcech shodoval s prvorepublikovými zákony.⁸¹ Nové zřízení státu ale vneslo do vyučování náboženství postrádané prvky demokracie a svobodné volby rodičů a žáků v oblasti náboženského vyznání. Již 20. prosince 1918 bylo škole zasláno ministerské nařízení ze dne 25. listopadu 1918 č. 214 o nepovinné docházce na služby boží a na cvičení náboženská. „Na církevních aktech konaných mimo školu je účast žáků i učitelů dobrovolná. Náboženské úkony a cvičení nejsou integrující částí náboženské výuky a účast nebo neúčast na nich nemá vliv na známku z chování nebo z náboženství a nemá být ze strany školy nikým a nijak kontrolována.“⁸²

Malý školský zákon ustavil, že vyučování náboženství a dohled na ně přísluší církevním úřadům. Vrchní dozor a správa ale přísluší státu.

Dle zákona z roku 1920 výuka náboženství probíhá ve všech třídách po dvou hodinách týdně. Žáci bez vyznání nebo vyznání státem neuznaného jsou všeobecně zproštěni povinnosti, aby se účastnili vyučování. Zákon zavedl i možnost neúčasti na výuce náboženství i přes příslušnost k určitému státem uznanému vyznání.⁸³

Učitele náboženství ustavuje vrchní náboženský úřad. Knihy k výuce náboženství nejdříve schvaluje příslušný náboženský orgán, až potom ministerstvo.

Po vzniku samostatné Československé republiky nehraje již katolický život ve škole stejnou roli jako dříve. Kroniky nezaznamenávají konání bohoslužeb ve školní kapli. Církevní slavnosti tolik neovlivňují školní život. Je dán prostor slavnostem novým pořádaným jinými spolky a organizacemi. Na škole ale pokračuje výuka náboženství.

„V náboženském vyznání nastala značná změna. Mnoho žákyň bylo přihlášeno jako bez vyznání dle ministerského nařízení ze dne 11. srpna 1919 a mnohé přestoupily k víře československé nebo českobratrské.“⁸⁴ Charakterizuje změny v náboženském životě školy ředitel J. Dostál v zápise z roku 1920/1921.

Ve školním roce 1919 byla školní kaple přebudována na přednáškovou síň.

Pravidelné oslavy konané ve škole v letech 1918-1938:

28. října	vznik republiky
2. března 1924	100. výročí narození B. Smetany
7. března	narození T. G. Masaryka
28. června	oslava mistra Jana Husa

V církevním životě školy, stejně jako celé společnosti se vznikem demokratického Československa mnohé změnilo. Je patrný odliv od katolické církve a přiklonění se k evangelickým církvím jako např. církev Československá a církev Českobratrská (tabulka č. 20). Nově vznikla možnost uvést stav nepřislušnosti k žádné z církví, tedy bez vyznání. Od roku 1923 se v kronikách neuvádějí záznamy o náboženském vyznání žáků.

Tabulka č. 20 : Náboženské vyznání žáků (1918-1923)

rok	Katolíci	Evangelické	Pravoslavné	Židovské	Bez vyznání	Jiné
1918/1919	243	8	1	3	-	-
1919/1920	219	5	1	-	2	6
1920/1921	218	12	-	-	3	6
1921/1922	143	37	-	6	15	-
1922/1923	182	35	-	6	17	1

5. 10. Stav žactva

Kroniky začínají každoročně stejným způsobem, a to zapsáním počtu dětí, které přišly k zápisu a jež byly následně rozdělovány do jednotlivých tříd.

„Pobočné čili paralelní třídy se zřizují při třídách, v nichž počet dětí přestoupil největší přípustný počet dětí, nedá-li se přeplnění třídy odpomoci přípustnými změnami v řazení dítek.“⁸⁵ Aby mohla být na škole zřízena pobočka v ročníku, počet zapsaných žáků do ročníku musel být podle rakousko-uherských zákonů vyšší než 80. Malý školský zákon tento počet snížil na 60 dětí. Škola každoročně žádala o zřízení potřebných poboček. Na začátku roku bylo v kompetenci školního inspektora dočasně povolit ponechání (znovuzřízení, znovuotevření) stávající zatímní pobočky na škole. Zatímní zřízení znamenalo povolení třídy pouze na jeden školní rok, trvala-li však třída po celé tři školní roky, změnila se na definitivní třídu.⁸⁶

Pokud byl počet žákyň v ročníku vysoký nebo nebyla-li povolena pobočka, musely žákyň nespádající do daného obvodu přejít na školu ve svém spádovém obvodu.

Tyto okolnosti způsobovaly, že se lišil počet žákyň zapsaných v září k docházce a počet žákyň, které školu navštěvovaly po celý rok. Kroniky tedy zpravidla uvádějí stav žactva na začátku roku a na konci roku (tabulka č. 21).

V letech 1899-1920 byl průměrný počet tříd (včetně poboček) na škole 7 a počet žákyň v jedné třídě byl v průměru 77.

Od školního roku 1920/1921 byl na škole zřízen čtvrtý ročník ve formě jednoročního kurzu, zvýšil se tak počet ročníků.

V letech 1920-1938 byl průměrný počet tříd nižší, tedy 5. Snížil se i počet žákyň v jednotlivých třídách na 33. Celkové snížení jak počtu tříd, tak i žákyň je dáno větším množstvím škol v obvodu a trendem snižování počtu žáků ve třídě s cílem zkvalitnění výuky.

V období II. světové války v letech 1939-1945 byl průměrný počet tříd 4 a průměrný počet žákyň ve třídách 39.

Pro léta 1945-1948 kronika neuvádí počet tříd.

Tabulka č. 21 : Počet žákyň (1899-1948)

Rok	Počet žákyň na začátku šk. roku	Počet žákyň na konci šk. roku	Počet tříd + poboček
1899/1900	359	379	3 + 3
1900/1901	353	366	3 + 3
1901/1902	364	380	3 + 3
1902/1903	354	379	3 + 3
1903/1904	397	420	3 + 4
1904/1905	449	468	3 + 5
1905/1906	484	503	3 + 5
1906/1907	521	543	3 + 6
1907/1908	421	446	3 + 5
1908/1909	418	438	3 + 5
1909/1910	482	500	3 + 5
1910/1911	452	473	3 + 5
1911/1912	449	467	3 + 5
1912/1913	430	448	3 + 5
1913/1914	429	442	3 + 5
1914/1915	450	466	3 + 5
1915/1916	447	449	3 + 5
1916/1917	451	471	3 + 5
1917/1918	240	256	3 + 2
1918/1919	240	255	3 + 2
1919/1920	229	236	3 + 2
1920/1921	239	234	4 + 2
1921/1922	246	-	4 + 2
1922/1923	214	-	4 + 2
1923/1924	217	216	4 + 2
1924/1925	224	221	4 + 2
1925/1926	215	219	4 + 2
1926/1927	202	193	4 + 2

1927/1928	162	152	4 + 1
1928/1929	113	114	4
1929/1930	100	98	4
1930/1931	105	-	4
1931/1932	119	121	4
1932/1933	143 žákyň, 17 žáků	-	4
1933/1934	-	184	4
1934/1935		141	4
1935/1936	186	-	4
1936/1937	166	133	4
1937/1938	153	-	4
1938/1939	139	-	4
1939/1940	137	-	4
1940/1941	129	-	4
1941/1942	142	205	4+1
1942/1943	187	-	4+1
1943/1944	204	237	4+1
1944/1945	198	-	4+1
1945/1946	172	-	
1946/1947	172	-	
1947/1948	160	-	

Přestože zákon koedukaci povoloval již od roku 1922, na Raisově škole byla prováděna až po roce 1948. Počet žáků a žákyň školy prvního i druhého stupně celkem je uváděn od školního roku 1953/1954 (tabulka č. 22).

Tabulka č. 22 : Počet žáků základní školy (1948-1990)

Školní rok	Žáci + žákyně nebo celkový počet žáků a žákyň školy
1948/1949	70 + 128
1949/1950	129 + 167
1950/1951	134 + 163
1951/1952	158 + 148
1952/1953	163 + 153
1953/1954	307 + 307
1954/1955	321 + 290
1955/1956	407 + 350
1956/1957	431 + 368
1957/1958	394 + 365
1958/1959	389 + 423
1959/1960	413 + 426
1960/1961	400 + 379
1961/1962	412 + 389
1962/1963	363 + 363
1963/1964	315 + 323
1964/1965	310 + 296
1965/1966	353
1966/1967	273 + 252
1967/1968	270 + 235
1968/1969	235 + 210
1969/1970	385 + 356
1970/1971	548
1971/1972	625
1972/1973	643
1973/1974	Neuvedeno.
1974/1975	600
1975/1976	Neuvedeno.

1976/1977	Neuvedeno.
1977/1978	Neuvedeno.
1978/1979	588
1979/1980	604
1980/1981	662
1981/1982	642
1982/1983	690
1983/1984	Neuvedeno.
1984/1985	Neuvedeno.
1985/1986	Neuvedeno.
1986/1987	673
1987/1988	684
1988/1989	341 + 331
1989/1990	Neuvedeno.

Údaje o počtu žáků po roce 1990 neměla autorka při zpracování práce k dispozici.

5. 11. Nepovinné předměty

„Nepovinné předměty jsou ony učební předměty, jejichž návštěva není řádným žákům předepsána, takže je navštěvují pouze ti, kdo se dobrovolně přihlásí. Na obecných školách cizojazyčných se podle zákona z roku 1922 má touto formou umožnit vyučování státnímu jazyku, jež však může být vyhlášeno vyučováním povinným. Na školách měšťanských je tomu právě tak.“⁸⁷

Od prvního roku existence školy se jako nepovinné předměty vyučovaly německý jazyk a francouzský jazyk. Od roku 1927/1928 byl německý jazyk ve čtvrté třídě povinný. Ruský jazyk byl poprvé zaveden ve školním roce 1928/1929, přihlásilo se na něj 13 žákyň. Nepovinným předmětem byla v letech 1899 až 1920 i hra na housle. Hře na housle vyučovali učitelé B. Jablonský a O. Kautský z obecných škol.

Tabulka č. 23 : Počty žáků přihlášených do nepovinných předmětů

Skolní rok	Německý jazyk	Francouzský jazyk
1899/1900	-	156 žáků
1900/1901	341 žáků	146 žáků
1901/1902	355 žáků	
1902/1903	339 žáků	168 žáků
1903/1904	381 žáků	214 žáků
1904/1905	437 žáků	244 žáků
1905/1906	460 žáků	287 žáků
1906/1907	348 žáků	262 žáků
1907/1908	401 žáků	271 žáků
1908/1909	404 žáků	241 žáků
1909/1910	466 žáků	241 žáků
1910/1911	420 žáků	229 žáků
1911/1912	424 žáků	224 žáků
1912/1913	404 žáků	224 žáků
1913/1914	408 žáků	238 žáků
1915/1916	428 žáků	256 žáků
1916/1917	437 žáků	258 žáků
1917/1918	184 žáků	108 žáků
1918/1919	206 žáků	117 žáků
1919/1920	197 žáků	180 žáků
1920/1921	213 žáků	171 žáků
1921/1922	213 žáků	188 žáků
1922/1923	191 žáků	153 žáků
1923/1924	170 žáků	212 žáků
1924/1925	170 žáků	166 žáků
1925/1926	176 žáků	146 žáků
1926/1927	162 žáků.	102 žáků
1927/1928	118 žáků	95 žáků
1928/1929	113 žáků	80 žáků a 30 žáků

1929/1930	77 žákyň	57 žákyň
1930/1931	60 žákyň	48 žákyň a 17 žáků
1931/1932	118 žákyň	85 žákyň a 17 žáků
1932/1933	146 žákyň a 43 žáků	116 žákyň a 2 žáci
1933/1934	180 žákyň	66 žákyň a 27 žáků
1934/1935	164 žákyň a 45 žáků	31 žákyň a 15 žáků
1935/1936	179 žákyň a 66 žáků	25 žákyň
1936/1937	129 žákyň a 48 žáků	19 žákyň a 42 žáků
1937/1938	145 žákyň a 26 žáků	Nevyučuje se.
1938/1939	Výuka v 5 odděleních.	Nevyučuje se.
1939/1940	Všechny žákyně.	Nikdo se nepřihlásil.

V období druhé světové války bylo silně prohloubeno vyučování německému jazyku. V prvním válečném roce se na němčinu přihlásily všechny žákyně, na francouzštinu žádná. V dalších válečných letech se zesilovalo vyučování německému jazyku. Ve školním roce 1943/1944 byly dokonce změněny osnovy tak, že obsah všech předmětů byl orientován k Německu. Na škole probíhaly kurzy němčiny pro učitele. Do kroužku prohloubeného vyučování němčině se v posledním válečném roce přihlásilo pouze 5 žákyň.

5. 12. Zdravotní stav žactva

Informace o zdravotním stavu žáků byly v kronikách pravidelně zaznamenávány v letech 1896–1949. V dalších letech jej kroniky nezmiňují. Informace o samotném zdravotním stavu žákyň jsou často doplněny o to, jakým způsobem probíhala prevence a poučování žákyň o ní.

1899-1917

Na počátku století se nejčastěji vyskytovaly tyto nemoci: záškrť, spalničky, příušnice, neštovice, spála. V roce 1902/1903 zemřela jedna žákyně na spálu. Dvě žákyně v roce 1903/1904 pro nemoc nepostoupily do dalšího ročníku.

Pro školní rok 1900/1901 bylo vydáno usnesení, které nařizovalo, že žákyně nesmí být pouštěny do školy kvůli nakažlivým nemocím bez lékařského potvrzení

Od počátku fungování školy se učitelský sbor zasazoval o to, aby byl zvýšen lékařský dohled nad žákyněmi. V roce 1902/1903 se prosazovalo očkování a přeočkování žákyň. Učitelé argumentovali i tím, že ostatní obce jsou v tomto ohledu prozíravější a děti očkovat nechávají. Od roku 1904/1905 bylo povinností městského úřadu škole oznamovat nakažlivá onemocnění v rodinách žákyň. Situace se zlepšila ve školním roce 1905/1906, ve kterém byly všechny žákyně očkované.

V roce 1906/1907 byl pro školu ustanoven školní lékař MUDr. J. Červenka, což přispělo ke zjednodušení prevence nakažlivých nemocí.

Roku 1907/1908 se vyskytlo několik případů difterie, jedna žákyně této nemoci podlehla. Následně byla škola na několik dní uzavřena kvůli dezinfekci místností.

Ve školním roce 1908/1909 se v Praze v nebyvalém množství vyskytla spála. Ve škole bylo zaznamenáno celkem osm případů. Třídy byly dezinfikovány a škola byla uzavřena v období od 21. 12. 1908 do 7. 1. 1909.

Po těchto celkem nepříznivých letech následovaly z hlediska zdravotního stavu dvě příznivější léta. Nezanedbatelný vliv měl jistě zvýšený lékařský dohled na žákyně, který zajišťoval školní lékař.

Rok 1912/1913 přinesl zvýšený výskyt spály, záškrtu, příušnic a spalniček. V následujícím roce na tyto nakažlivé nemoci zemřely dvě žákyně.

Během první světové války byl zdravotní stav celkově velmi nepříznivý. Nakažlivé nemoci se vyskytovaly ve větším množství než v minulých letech. Válečné výnosy poučovaly, jak se vyvarovat tyfu a úplavici. Žákyně docházející do školy z jiných obcí se musely každé pondělí prokázat lékařským vysvědčením od místního lékaře. Během války zemřely celkem čtyři žákyně školy. Ve školním roce 1914/1915 byly třídy dezinfikovány. Většina žákyň byla očkována nebo přeočkována. V dubnu 1916 proběhlo hlavní přeočkování v obci. Přestože válka většinou přináší řadu epidemií, onemocnělo nakažlivými nemocemi za celý školní rok 1916/1917 jen šest žákyň. Ve většině případů se jednalo o přenesení nemoci příbuzným vojákem, vracejícím se na dovolenou z fronty. Na konci války trpěly často žákyně chudokrevností a podvýživou.

Zdravotní poměry v poválečných letech byly zpočátku nepříznivé, na dětech se podepsalo strádání během války. V prvních ročnících byl pozorován horší duševní vývoj, který byl zaviněn nedostatky v mnoha oblastech.

V říjnu 1919 se na škole vyskytla ve velkém množství chřipka. 10. října 1919 bylo vyučování na všech školách v budově ve Slezské zastaveno na dobu 14 dnů a později byly tyto prázdniny prodlouženy až do 5. listopadu.

Nově vzniklá Československá republika měla velký zájem na zvýšení úrovně jak školství samotného, tak i zdravotního stavu učitelů a žáků. Ve velké míře se rozvíjela prevence. Nařízení vlády a ministerstva zdravotnictví z let 1922, 1924 a 1925 nařizují zdravotní prohlídky žáků školními lékaři. Má se zjistit zdravotní stav po stránce tělesné i duševní, nebo se má stanovit stupeň jejich vývoje a způsobilosti k vyučování vůbec nebo k některým předmětům zvláště.⁸⁸

Následující řádky uvádí plán školních prohlídek žáků podle V. Proška. Vyšetřováno má být zejména:⁸⁹

1. Před školním zápisem děti, které ještě nedovršily 6 let věku, ale ucházejí se o přijetí do školy. Prohlídka zjišťuje tělesnou a duševní zralost, která je nutná k úspěšnému vstupu do školy.
2. Po zahájení školního roku zjišťuje lékař prohlídkou všech žáků, zda se mezi žáky nevyskytuje nakažlivá choroba, jež mohla proběhnout nepozorovaně v průběhu letních prázdnin. Takovéto děti jsou po dobu nakažlivosti vyloučeny ze školní docházky. Týká se zejména spály. Lékař vyšetří ostatní žáky třídy a může nařídit uzavírku místnosti - třídy na dobu dezinfekce.
3. Počátkem školního roku probíhá vyšetření žáků, kteří pro nějakou vadu smyslu nebo pro nějakou trvalou chorobu (srdeční, plicní choroby) potřebují zvláštní ochrany při vyučování (zřetel při rozsazení žactva, osvobození od některého předmětu). Tito žáci se zapisují do „Seznamu vadných a chorých“, který se vkládá do třídní knihy a lékař do něho zapisuje příslušná doporučení.
4. Měsíc po zahájení školního roku lékař začíná pracovat na soustavném a dlouhodobém lékařském vyšetřování žactva. Účelem je zjistit, zda žák netrpí nějakou skrytou zdravotní poruchou, která by mohla negativně ovlivnit jeho další vývoj. Jedná se o zdravotně preventivní program ochrany zdraví žáků školního věku.

5. V průběhu roku lékař vykonává na základě výše jmenovaných prohlídek individuální prohlídky podle potřeby (případy častých onemocnění, špatného vzhledu, nepatrného přibývání na váze, náhlé zhoršení školního prospěchu apod.). Náleží sem i prohlídky za účelem přeřazení žactva do pomocných škol a tříd.
6. Prohlídky pro zvláštní účely slouží k výběru dětí pro pomocné stravování, pobyt v prázdninových osadách, brannou výchovu, plavecké kurzy, nápravný tělocvik apod. Toto je možné provést i bez prohlídky na základě podrobných a přehledně vedených lékařských záznamů žáků.
7. Zvláštní místo zaujímají zubní prohlídky podle programu tzv. plánovité péče o chrup školní mládeže.

Ve dvacátých letech se zdravotní stav žákyň se díky podstatnému zkvalitnění dětské výživy výrazně zlepšil. Z nemocí se často vyskytovaly chřipka (epidemie v únoru 1925) a spála (epidemie v prvním ročníku v roce 1927/1928).

Třicátá léta jsou ve znamení preventivní lékařské péče, žactvo bylo pod stálým dohledem školních lékařů. Ve školním roce 1931/1932 městská školní rada schválila instrukce pro okresní školní lékaře hl. m. Prahy, jimiž podrobně vymezila povinnosti školních lékařů. Školní lékařkou byla jmenována MUDr. F. Kynčlová. Přesto se vyskytovaly nemoce jako spála, záškrt a spalničky. Školní rok 1931/1932 kronika hodnotí z hlediska zdravotního stavu jako neuspokojivý. Vyskytlo se několik případů spály a třídy musely být dezinfikovány. Podrobná lékařská prohlídka dokonce odhalila, že z 21 žákyň je 9 zdravotně závadných. V následujícím školním roce je zmíněn značný počet slabých žákyň (nervové záchvaty).

Autorka se domnívá, že takto výrazná změna v pohledu na zdravotní stav žákyň je dána právě péčí, která žákyním již v této době byla poskytována a která zároveň odhalovala i nemoce a problémy, o kterých se doposud nehovořilo nebo nevědělo (zejména psychické problémy – zmíněné nervové záchvaty).

1939-1945

Přestože kronika z doby druhé světové války nezmiňuje závažné zdravotní problémy žákyň, nebyl zdravotní stav nikterak příznivý.

Lékařský dohled byl zajištěn v průběhu všech válečných let. Každoročně byly žákyně preventivně vyšetřovány školním lékařem MUDr. J. Hronem. Od srpna 1942 byla jmenována školní lékařka MUDr. M. Frýdecká. Žákyně byly někdy i několikrát ročně váženy a měřeny pro výzkum „Jednoty učitelstva“.

Téměř každý měsíc onemocněla nějaká žákyně nakažlivou chorobou (nejčastěji spálou, záškrtem, obrnou). Třída, do níž takováto žákyně patřila, byla na patřičnou dobu uzavřena a vydezinfikována.

Lékařským prohlídkám se museli podrobit i členové učitelského sboru. V roce 1943 podstoupili rentgenovou kontrolu čtyři učitelé a učitelky a v následujícím roce další členové sboru.

Roku 1945 se často vyskytovala onemocnění v učitelském sboru, která byla bezpochyby dána velkým zatížením učitelstva během války po fyzické i psychické stránce.

Ihned po skončení války byl městskému školnímu výboru byl zaslán seznam zdravotně ohrožených dětí k dalšímu vyšetření; podle lékařské prohlídky „jsou děti zvláště ve druhých ročnících tělesně slabé, podvyživené a tuberkulózní (30% žákyň).“⁹⁰ Škola se snažila napravit, co bylo v době války zanedbáno. V poválečných letech byly žákyně pod lékařským dohledem, byly zavedeny i zubní prohlídky.

Ve školním roce 1947/1948 se vyskytly dva případy spály, ve stejném roce byly žákyním podány tuberkulinové injekce.

V září 1948 vypukla epidemie obrny.

Kroniky z následujících let již zdravotní stav žákyň a žáků neuvádějí. Důvodem je jak zlepšení zdravotní péče o mládež, tak i odklon od celistvého chápání žáka a sledování všech složek jeho osobnosti. Tyto rysy jsou charakteristické pro školství druhé poloviny dvacátého století.

5. 13. Inspekce

Pravidelnou každoroční inspekci na škole prováděl okresní školní inspektor. F. Plachý se k jeho určení vyjadřuje následovně: „Je výkonným orgánem první instance školské správy, kterým stát vykonává přímý dozor na školy. Zákonitý podklad pro funkci okresních školních inspektorů je dán zemskými zákony z let 1870, 1873 a 1920.“⁹¹

Inspektoři skládali zkoušku potřebnou k získání zatímního jmenování do funkce. Jejich definitivní jmenování (byl-li již ve funkci učitelské, ředitelské, profesorské) mohlo být zachováno.

Dozorčí činnost se vztahovala „na veřejné i soukromé školy obecné, měšťanské, pomocné, mateřské a opatrovny, pro mládež úchylnou, na učebné a pokračovací kurzy pro mládež škole odrostlou a na činnost místních škol.“ Inspektoři se měli účastnit zkoušek učitelské způsobilosti pro elementární školy.⁹²

Dozorčí působnost vykonával inspektor jednak visitací, která každý rok vyšetří vnitřní a vnější stav celé školy a jednak inspekcemi, které jsou konány dle potřeby, aby se inspektor přesvědčil, zda jsou odstraněny nedostatky zjištěné při visitaci a zda je dbáno daných nařízeních. „Okresním školním inspektorům náleží především vliv na zatímní ustavování a přesazování učitelstva, při čemž se mají starati o to, aby předpisy a zásadní tendence předpisů nebyly porušovány.“⁹³

Pro ulehčení inspektorovi v oblasti administrativní mu byla přidělována pomocná síla z řad učitelstva, která byla zproštěna vyučovacího úvazku. Tato pomocná síla má inspektorovi umožnit častější styk se školami patřícími do jeho obvodu a zlepšit tak dozor nad nimi.

Činnost okresního školního inspektora po stránce pedagogické byla pojímána jako činnost rádce a organizátora pedagogické práce na okrese. Úkoly inspektora vyžadovaly, aby byl dobrým pedagogem i právníkem a aby měl nezbytné povahové vlastnosti, jichž je třeba při jednání s učitelstvem a s občany.⁹⁴

Inspekce na měšťanské škole dívčí probíhaly pravidelně několikrát během školního roku okresním školním inspektorem. Inspektor byl přítomen během inspekčních dnů ve škole po celou dobu výuky. Sledoval učitele při pedagogické práci, ale i žáky při učení. „Téhož dne prohlédnuv si písemné práce, výkresy i ruční práce žákyň, konal inspekční poradu, ve které udělil některé praktické rady pochválil pěkný prospěch i kázeň žákyň,

pochválil shodu i svornou práci sboru, poděkoval za práci i za dary, jež členové sboru pomůckám školním byli věnovali.“⁹⁵

Po inspekci inspektor vyhotovil inspekční zprávu, kterou předal místní školní radě, která o jejím přijetí informovala školu.

Zemský školní inspektor navštěvoval školu v průměru jednou za pět let.

Kromě inspektora do školy pravidelně docházel na počátku 20. století i školní dozorce.

Odděleně probíhaly kontroly náboženského vyučování, které prováděl náboženský dozorce. Inspekce výuky náboženství probíhala do roku 1918, tyto inspekce byly tedy záležitostmi rakousko-uherského školského systému.

Okresní školní inspektoři, kteří prováděli inspekční činnost v II.měšťanské škole dívčí v letech, jak je uvedeno v závorce:

Vincenc Podhajský (1899-1904)

Josef Libický (1904-1918)

Vojtěch Beneš (1921)

Augustin Šindelář (1922-1930)

Štěpán Nečásek (1930-1938)

Karel Bradáč (1938-1942)

František Pavlík (1942)

Bartoš (1946-1948)

Jan Sýkora (1948)

Zemští školní inspektoři, kteří prováděli inspekční činnost v II.měšťanské škole dívčí v letech, jak je uvedeno v závorce:

Vladimír Nikan (1913)

Vojtěch Beneš (1923)

Dr. Weber (1926)

Školní dozorce II. měšťanské školy dívčí:

Jan Hendrych (1899-1905)

Náboženští dozorcí:

Ferdinand Lehner (1899-1913)

Antonín Hoffmann (1913-1918)

Tabulka č. 24 : Inspekce dle data provedení od vzniku školy do roku 1918.

Školní rok	Datum inspekce	Náboženský dozor
1899/1900	15.10.; 23.10.; 11.12.; 7.4.	3.5.
1900/1901	9.11.	11.5.
1901/1902	5.,8. 4.	1.5.
1902/1903	11.11.; 15.12.;16.1.;2.2.	7.5.
1903/1904	19.2.	9.5.
1904/1905	13., 19., 26., 27., 28. 4.	20.5.
1905/1906	3., 5., 9., 10., 11., 13., 20., 23. 10.	14.5.
1906/07	Není uvedeno.	
1907/1908	6., 7., 16., 17. 3.	29. 5.
1908/1909	18., 21., 22. 5.	8. 6.
1909/1910	18., 16., 20. 11.	Není uvedeno.
1910/1911	25., 27., 28. 2. a 3., 4. 3.	3.6.
1911/1912	13., 14. 5.	Není uvedeno.
1912/1913	4., 9., 10. 12.	28.5.
1913/1914	6., 7., 14., 15. 11.	28.5.
1914/1915	15., 16., 19., 21. 6.	26.4.-1.5.
1915/1916	Není uvedeno.	5.-8.5.
1916/1917	Listopad, duben.	8., 10., 11., 12.5.
1917/1918	6.11., 29.4.	Květen.

Tabulka č. 25 : Inspekce dle data provedení v letech 1918-1938.

Rok	Datum inspekce
1918/1919	Není uvedeno.
1919/1920	Není uvedeno.
1920/1921	26.4., 17., 18., 26.5.
1921/1922	Není uvedeno.
1922/1923	Není uvedeno.
1923/1924	15.11. zemský inspektor 7., 12.12., 19.6. okresní inspektor
1924/1925	Není uvedeno.
1925/1926	12.12.
1926/1927	Ríjen, listopad. Zemský inspektor Dr. Weber.
1927/1928	Není uvedeno.
1928/1929	8., 9.10., 22.1.
1929/1930	Není uvedeno.
1930/1931	Není uvedeno.
1931/1932	Není uvedeno.
1932/1933	Leden.
1933/1934	Prosinec.
1934/1935	Únor.
1935/1936	Ríjen.
1936/1937	Březen.
1937/1938	Únor.

Tabulka č. 26 : Inspekce dle data provedení v letech 1939-1948.

1938/1939	11. 5.
1939/1940	Květen, červen.
1940/1941	23. 9.
1940/1941	Není uvedeno.
1941/1942	5. 11. Zemský školní inspektor pro jazyk německý Karl Halfar, Vládní rada František Heřmanský.
1942/1943	23. 10.
1943/1944	17. 12. Inspektor Oberschulrat K. Willinger.
1944/1945	Není uvedeno.
1945/1946	Není uvedeno.
1946/1947	3.12., 7.,8. 5.
1947/1948	13.11.

5. 14. Dobročinná činnost a dary škole

5. 14. 1. Podpora chudé mládeže

„Mládež našich škol jest z rodin velmi zámožných i z rodin zcela chudičkových; ve školách okresu Vinohradského jsou děti bohatých továrníků, velkoobchodníků, majitelů domů, i děti továrních, nádeníků, nuzných posluhovaček; děti rolníkův i děti chudobných dělníků hospodářských; děti, jež jsou opatřeny vším, jež žijí v úplném dostatku i blahobytu, i děti, jejichž rodiče jsou od noci do noci v práci, děti, jež vyrůstaly a vyrůstají bez náležitého dozoru, žijí v bídě a nedostatku.“⁹⁶ Takto popisuje situaci na Vinohradech K.V. Rais na konci 19. století.

Chudým dětem bylo pomáháno několika způsoby v těchto oblastech:

1. nákup školních potřeb
2. ošacení
3. strava
4. placení školného
5. Mikulášské a Vánoční nadílky
6. zakládání nadací, dobročinné odkazy zemřelých
7. zakládání opatroven a mateřských škol
8. pořádání akcí pro radost

Pomůcky a finance na péči o chudé obstarávaly tyto instituce: obecní i okresní zastupitelstva, občanská záložna, spolek sv. Elišky, sokolské, ochotnické, čtenářské a zábavní spolky. Starší žákyně školy se podílely tím, že mladším darovaly své knihy.

První dobročinná akce – koncert byla uspořádána roku 1873. Na její organizaci se podíleli významné osobnosti školního života na Vinohradech jako byl inspektor Josef Vlk, ředitelé škol J.Fuksa, J.Řehák a katecheta P.Beneš. Zisk byl použit na nákup oděvů a obuvi.

V letech 1874-1894 pracoval na Královských Vinohradech dámský spolek sv. Elišky, jehož členky „toužíc jen prospěti lidu, jmenovitě mládeži jeho, ujímaly se trpícího a opuštěného dětství.“⁹⁷ Vždy na začátku školního roku spolek odevzdal správě škol peníze na nákup potřeb pro chudé.

Dále se na péči o chudé podílely tyto organizace:

Spolek Sv. Vincence, založený roku 1883

„Komitét pro ošacení chudé mládeže“

Každý rok opatřil oděvy a ošacení pro nejchudší děti, kterým byla poskytnuta i finanční podpora na opatření školních pomůcek.

Spolek „Péče o mládež“

Podporuje chudé děti a jejich rodiny šatstvem, obuví, a jídlem pro nejchudší.

Spolek pro pěstování her mládeže na Královských Vinohradech

„Školní kuchyně“ v mateřské škole v Čelakovského ulici podávala na náklady obce obědy zdarma pro chudé žáky všech typů a stupňů škol.

„Polévkové ústavy“

Od 12. června 1919 začalo několik desítek žákyň docházet do obecní kuchyně u vodárny, kterou zřídila americká mise. Chudé žákyně dostaly i ošacení.

„Dorost Červeného kříže“ pořádal roku 1933 automobilový výlet do Jíloviště pro ty děti, které ještě nejely automobilem.

„Spolek pro plicní nemoci“ poslal čtyři žáky s nemocí plic měsíční zotavenou.

„Městská spořitelna“ věnovala žákům prvních tříd vkladní knížky s vkladem 1K.

5. 14. 2. Dary škole v letech 1899-1918

Dárci, kteří se účastnily každoročně dárcovství a přispívaly do všech škol sídlících v budově ve Slezské ulici.

„Spolek českých feriálních osad“

Pořádá každoročně o prázdninách bezplatný pobyt pro chudé a potřebné žáky.

„Okresní školní rada“

Podílí se na rozšíření množství učebních pomůcek věcnými dary (nábytek, bohoslužebné potřeby pro kapli, harmonium, knihy do žákovské a učitelské knihovny) nebo finančními dotacemi na jejich koupi (učebnice, psací potřeby).

„Místní školní rada“

Podílela se na obdarovávání stejným způsobem jako Okresní školní rada.

„Okresní výbor na Královských Vinohradech“

Finanční nebo věcná podpora.

„Záložna vinohradská“

Každoročně škole věnuje peněžitý dar na pomůcky a knihy.

„Nadace zesnulého děkana P. Václava Hampejse“

Peněžité dary na nákup školních pomůcek.

„Školní knihosklad“

Učebnice a knihy pro knihovny zdarma.

„Městská spořitelna“

Spořicí automaty ve školních budovách.

„Národní jednota českožidovská“

Darovala jedné žákyni katolického vyznání knížku s vkladem 5 Kč k Novému roku.

Učitelé a obyvatelé Královských Vinohrad spolu s vinohradskými obchodníky doplňují knihy do knihovny učitelské i žákovské a často darují i pomůcky, obrazy, mapy.

Ředitel K. V. Rais po celou dobu, kdy byl ředitelem školy, věnoval každoročně škole knihy a další pomůcky.

Na obdarování školy se ve velké míře podílejí i starostové (J. Víšek, A. Bureš).

Časté bylo i odkazování majetku (knihovny, nábytek, hudební nástroje) po smrti dárce škole, takto činili zvláště významní obyvatelé Královských Vinohrad.

Během první světové války se sama škola stává institucí, která se podílí na dárcovské činnosti. Učitelé byli aktivní ve velké míře na sbírkách, které organizovali a pobízeli ve vhodné míře k dárcovství i žactvo. Učitelstvo se účastnilo i akce na povzbuzení občanů k úpisům na válečné půjčky.

Škola pravidelně pořádala sbírky: sbírka při zápisu, dobročinný bazar, prodej pohlednic, odznaků, květin.

Ve válečných letech škola odváděla finanční dary získané sbírkami těmto institucím: Česká zemská komise pro péči o děti, Červený kříž, Spolek pro feriální osady, pro sirotky po padlých vojínech, ve prospěch vdov, pro péči o invalidy a dalším.

Škola se podílela na dobročinnosti i věcnými dary: vánoční strom s nadílkou pro vojenskou nemocnici ve škole v Perunově ulici, v rámci ručních prací učitelky společně s žákyněmi zhotovovaly oděvy nebo jejich části pro vojíny.

5. 14. 3. Dary škole v letech 1918-1938

Dary v tomto období byly převážně finanční. Škola tyto finance používala na školní a psací pomůcky, potřeby pro chudé, k vybavení žákovské a učitelské knihovny, na potřeby pro ruční práce a na školní výlety.

„Městská rada“

„Okresní školský výbor“

„Osvětový odbor města Prahy“

„Vinohradská záložna“

„Městská spořitelna“

„Hlavní město Praha“

Za první republiky pokračovala sbírková a organizační činnost učitelstva. Sbírkový nebyly pouze finanční, ale i věcné. Sbíraly se například obrazy k výzdobě chodeb. Zčásti ze sbírek byly vybaveny i pamětní síně B. Němcové a K. V. Raise.

Výtěžky ze sbírek putovaly těmto institucím: Česká zemská komise, Péče o mládež, feriální osady, legionáři, Česká škola v Berisso (Argentina), Masarykova liga k potírání tuberkulózy a další.

Značná část sesbíraných prostředků putovala na Slovensko (knihy, vánoční nadílka). Ve třicátých letech škola podporovala sbírkami šatstva, prádla, obuvi, školních potřeb a hraček školu v Kosovské Polaně na Podkarpatské Rusi.

Škola (učitelé i žákyně) se pravidelně účastnila i sbírky Vánoční strom republiky.

Žákyně školy byly většinou ze středních vrstev a těžké poměry plynoucí z nezaměstnanosti této vrstvy na počátku třicátých let se jich dotýkaly, a proto se snažily všemožně pomoci.

Za dárců jednotlivce jmenujme M. Míškovou-Raisovou, dceru K. V. Raise, a H. Vlkovou-Míškovou, vnučku K. V. Raise.

6. Osobnost Karla Václava Raise

6. 1. Životopis

Karel Václav Rais se narodil 4. 1. 1859 v Lázních Bělohrad u Nové Paky v Podkrkonoší v rodině zemědělce a tkalce, později obchodníka a bělohradského obecního radního. Matka přivydělávala na rodinu šitím.

Do školy začal chodit v Lázních Bělohrad, v letech 1869-1870 navštěvoval německou školu ve Vrchlabí, 1870-1873 studoval na nižší reálce a 1873-1877 na učitelském ústavu v Jičíně, kde ho ovlivnil profesor a cestovatel J. Wunsch.

Poté nastoupil na místo mladšího učitele v Trhové Kamenici. Roku 1879 složil učitelskou zkoušku. Od roku 1882 působil na škole v Hlinsku. Jeho působení v rodném kraji a Hlinecku mu bylo inspirací pro pozdější plodnou literární tvorbu.

Roku 1887 přeložen na obecnou školu do Prahy Podolí. V roce 1889 se stal učitelem, později řídícím učitelem na Žižkově. Od roku 1894 působil jako učitel a ředitel několika škol na Královských Vinohradech. Penzionován byl v roce 1920.

Roku 1897 byl jmenován členem České akademie a roku 1917 školním radou.

V Praze vytvořil nejpodstatnější část svého literárního díla. Debutoval na konci sedmdesátých let básněmi, próze se věnoval teprve od roku 1885.

Při své otevřené povaze navazoval v Praze četná přátelství, nejdříve s M. A. Šimáčkem a A. Klášterským, později i s A. Jiráskem, J. Thomayerem a Z. Winterem. V roce 1900 podnikl s A. Jiráskem cestu do Itálie.

Spoluzaložil a pak i spoluredigoval literární časopis straší generace Zvon, dlouhá léta působil ve výboru literárního spolku Máj a v předsednictvu Svatoboru, 1902 patřil k zakladatelům Nakladatelského družstva Máje.

Zemřel 8. 7. 1926 v Praze na Vinohradech.

Jeho dcera Marie Míšková-Raisová se také věnovala literární tvorbě jako prozaička.¹

6. 2. Literární tvorba

Raisovy první práce souvisí s jeho učitelskou činností v Trhové Kamenici a tvoří je verše pro děti, které byly publikovány zejména v Budečské zahradě, Naší mládeži a Besídce malých. Spolu s nimi psal fejetony pro učitelský časopis Posel z Budče. Pod pseudonymem Prokop Bodlák psal pro humoristické časopisy (Paleček, Arbesův Šotek a Humoristické listy) básně o těžkostech učitelského povolání hlavně ve styku se školskými byrokraty a o vlivu politických sporů na školu. Také v jeho satirické próze tématicky vládla škola, postupně však byla nahrazována národnostní problematikou a kritickým postojem k soudobým politickým poměrům, revolučnímu roku 1848 a vůči národní vlažnosti a ústupnosti. Sílící zájem o vesnický život s portréty rozmanitých postav, zaměřený někdy i proti životu ve městě napovídá Raisovu další orientaci k próze. Zatímco satirické práce zůstaly v jeho díle jen epizodou, tvorbě pro mládež se věnoval trvale. Verše sledovaly výchovné cíle, zahrnovaly lyriku i epiku a obracela se ke školákům všech věkových skupin. Nejmladším dětem byly určeny různé hříčky a říkadla, opřené o melodiku lidového říkadla a popěvku. Těm straším přírodní obrázky, vlastenecké motivy a kresby vzorových, ve křesťanském duchu nesených vztahů mezi lidmi. Pro dorůstající mládež pak psal elegickou historickou epiku – portréty významných osobností i příběhy z vesnického života. Jádrem Raisovy tvorby, již pronikl mezi přední prozaiky své doby, se však stala realistická próza ze soudobého života vesnice i maloměsta v Podkrkonoší a na Českomoravské vysočině v okolí Hlinska, který důvěrně poznal a také do detailů ve svém díle popsal.

Soubor prvních próz *Výminkáři* zaznamenává autorovy vlastní prožitky. Prózy jsou často vyprávěny v první osobě a autor se v nich sám zapojuje do děje. Po kresbičkách venkovských podivínů, s jejichž prototypy se Rais každodenně stýkal (*Pro číslo, Špáta*), pak autor přistoupil k fabulovanějším příběhům, v nichž vůdčím motivem jednání postav je sobecká zjištěnost, touha po majetku, která podněcuje kruté zacházení dětí s rodiči, sváry mezi sourozenci a vede k rozvratu sociálně nerovných manželství (*Horské kořeny, Rodiče a děti, Lopata*). Série povídkových příběhů vyústila v román *Kalibův zločin*, jenž je tragickým obrazem rozvratu rodiny vyvolaného lidskou hrabivostí a bezohlednou vypočítavostí. Svůj neobvykle kritický pohled na vesnický život pak Rais vyvažuje

soucitným líčením obětí lidské krutosti, zvláště starých lidí na výminku, dětí a lidí příliš slabých na to, aby mohli vzdorovat běhu událostí.

Kladný životní princip pak převládá v Raisových idylách, někdy úsměvných a s nádechem sentimentality (*Paniáta Bezoušek*), někdy s nahořklou příchutí (*Káča*) a jindy zase s ironií vůči maloměstské honoraci (*Skleník* nebo *Půlpáni*). K tomuto žánru se řadí i román *Zapadlí vlastenci*, zasazující osudy učitelského mládence do života podkrkonošské vesnice 40. let 19. století a naznačující, jak i sem, do odlehlého světa, pozvolna pronikají obrozenecké ideály a probouzí se národní povědomí. Dalším Raisovým románem je *Západ*, jehož idyličnost je však pozastřena líčením těžkostí stáří. V obou románech prohlubující se psychologickou kresbu jedinců výrazně doplňuje lyrizující popis krajiny a výstižné zachycení drobných rázovitých vážných i humorných figurek.

V románech vznikajících na přelomu století se Rais soustředil na postavy, jejichž konflikty i tragický osud více než jejich okolí způsobuje vlastní vnitřní rozpolcenost a lidská slabost. Hrdinka prózy *Paničkou* si vsugeruje, že byla vyhnána z rodné chalupy, i když pravda je zcela opačná. Hrdina románu *Na lepším* morálně neunesse vlastnictví většího majetku a rozvrátí vlastní rodinu. V próze *Sirotek* se dítě stává zbraní v souboji otce a babičky. V románu *Stehle* platí hrdina za prohřešek z mládí celoživotním utrpením ústícím v zjištění, že život se mu nepovedl. V těchto románech převládá dialogická forma, jež spolu s detailním popisem se stává hlavním činitelem prozrazujícím jak duševní stavy postav, tak konflikty odlišných charakterů a je tak i strůjcem dějového napětí.

Za první světové války uzavřel Rais svou beletristickou tvorbu obsáhlým, politicky zaměřeným románem *O ztraceném ševci*. Splývají v něm jeho dávné dětské zkušenosti z národně smíšeného území s aktuálními prožitky politických událostí. V rámci široce pojaté kroniky národnostního zápasu na malém městečku v Podkrkonoší na přelomu století Rais představil svého hrdinu, „ztraceného“ ševce, jako neduživého prostáčka ponižovaného vlastní ženou, jenž se v důsledku své slabosti poněmčuje, a proti němu postavil schopného organizátora, jakýsi Raisův ideál po stránce národní, pracovní i lidské.

Kc konci života Rais napsal čtyři svazky vzpomínek na své rodiště, učitelský život v Trhové Kamenici a Hlinsku a na spisovatele, s nimiž se přátelil.

Již za Raisova života jeho práce vycházely i v cizině, byly překládány do několika jazyků, dočkaly se i zfilmování. Práce *Kalibův zločin* pak posloužila jako libreto k opeře Karla Háby.²

6. 3. Pedagogické působení na Královských Vinohradech

K. V. Rais působil v Praze od roku 1887, jako učitel a ředitel v ní prošel několika školami. Byl učitelem v Podolí (1887-1889), pak řídícím učitelem na Žižkově (1889-1894). Na Královské Vinohrady byl přeložen v roce 1894 a působil na zdejších obecných a měšťanských školách. Do roku 1898 zde učil na chlapecké měšťanské škole. Jeden rok (1898/1899) byl ředitelem obecné dívčí školy v Perunově ulici. V září 1899 byl jmenován ředitelem dívčí měšťanské školy ve Slezské ulici, kde setrval až do roku 1920, kdy byl pensionován. Po trojnásobné smrti v rodině (manželky, zetě a bratra) pobýval od roku 1915 na dovolené. Do školy se však i v těchto letech vracel a věnoval se zápisům do kroniky.

Na dívčí měšťanské škole K. V. Rais vyučoval český jazyk, zpěv, zeměpis, dějepis a německý jazyk. V kronice této školy, v jejím prvním zápise z roku 1899, je Raisův vlastnoručně zapsaný životopis.³

K. V. Rais byl velmi výraznou osobností vinohradského školního života. V roce 1896 byl okresní školní radou pověřen, aby připravil k vydání „na paměť padesátiletého panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. péčí c. k. okresní školní rady spis o politickém okrese Královsko-Vinohradském, jmenovitě o rozvoji jeho školství národního.“⁴

V úvodu rozsáhlé publikace, na které se spolu Raisem podíleli i další významní učitelé své doby (J. Frydrych, J. Libický, P. Papáček a další), autor píše: „Pořadatel obdržev dne 15. března 1896 zprávy, sbory učitelskými vypracované, hleděl především obsáhnouti všecku látku dodanou a poznati, kde je třeba pátrati po zprávách dalších. Budiž zde pověděno, že zprávy, sbory učitelskými napsané, obsahovaly pečlivě sneseno vše, co v nedlouhém čase v jednotlivých obcích z dosažitelných pramenů sněsti a zachovati se dalo; jet' nutno podotknouti, že učitelstvu některých obcí přístupny byly jen domácí prameny, jako pamětní knihy školní a farní, matriky farní a živá paměť starých občanů.“⁵

Vzhledem k tehdejší velikosti Vinohradské obce, která zahrnovala i značnou část dnešní Prahy-Východ, je publikace velmi obsáhlým a bohužel opomíjeným dílem. Rais na ní pracoval několik let a vytvořil důkladnou studii tehdejšího stavu školství. Autor „chtěl tím zřetelněji osvětliti veliký vzrůst i rozkvět školství našeho za posledního třicetiletí a toužil, aby se kniha stala příspěvkem k dějinám českého školství vůbec!“⁶

Rais se těšil, jak dokládají školní kroniky, vysoké vážnosti a úcty mezi kolegy učiteli. Při příležitosti jeho odchodu do penze zápis v kronice dívčí měšťanské školy uvádí: „Zakládal naši školu a působil při ní 21 let. Členové sboru, kteří pamatují ředitelování p. V. Raise, naučili se v něm ctít člověka dobrého, nesmírně svědomitého a nad pomyšlení jemného. Nikdy nikdo ze sboru učitelského nepocítil jeho nadvlády, vedl vždy školu ve volném a svobodném duchu, nelekaje se veselého ducha mezi dětmi i v učitelském sboru. Budeme vždy na něj vzpomínati s úctou a láskou a přejeme mu, aby zaslouženého odpočinku užíval ještě dlouho při skládání svých krásných povídek pro náš národ. Nikdy na něj nezapomeneme.“⁷

Při příležitosti Raisova úmrtí kronika stejné školy uvádí: „Jako spisovatele ocenil a cení celý národ Karla Václava Raise a jako ředitele oceňujeme jej ještě po létech my, které jsme za jeho správy na škole učily. Snažíme se vésti jeho školu v jeho duchu a zachováváme mu i nadále trvalou a vděčnou vzpomínku.“⁸

K uctění spisovatelovy památky byla škola ve Slezské ulici roku 1926 pojmenována jeho jménem. Na budově školy pak byla v roce 1929 umístěna pamětní deska.⁹

30. listopadu 1928 byla slavnostně odhalena i pamětní deska na domě v Čermákově ulici, ve kterém K. V. Rais na Vinohradech žil. Tuto pamětní desku věnovalo vinohradské učitelstvo.¹⁰

Na počest spisovatele se pořádaly i různé vzpomínkové akce. Těchto akcí se pravidelně účastnila i spisovatelova dcera M. Míšková – Raisová.¹¹

Závěr

Vzhledem k tomu, že historie školy K. V. Raise nebyla dosud systematicky zpracována a autorka využívala primární zdroje informací, je práce zcela originální a autorka musela překonat mnohé obtíže týkající se metodologického přístupu při zpracování pramenů. Zdá se, že právě hledání metodologického přístupu bylo jedním z nejobtížnějších momentů práce.

Přínos svého bádání autorka spatřuje v systematizaci historie školy K. V. Raise, která dokládá, že kroniky škol jsou cenným zdrojem nejen informací týkajících se školství, ale i politického a kulturního dění v jednotlivých historických obdobích vůbec. Např. kroniky z válečných let, které jsou především silným lidským svědectvím tehdejších událostí.

Všeobecný názor, že právě škola je místem, na které ve velké míře doléhají politické události, autorka může jen potvrdit. O osobnostech, které kroniky vedly, svědčí výrazné rozdíly ve stylu, pojetí a obsahu kronik.

Když si autorka zvolila toto téma diplomové práce, byla ovlivněna především citovými vztahy ke škole, kterou sama absolvovala. Zároveň však chtěla skrze tuto práci zachovat v paměti nejen osudy školy, ale i okolnosti, které ji utvářely a formovaly a ukázat tak na sílu konkrétní výpovědi, která z kronik promlouvá. Sama autorka nečekala, že průběh zpracování bude pro ni osobně silným zážitkem. Ani představa o badatelských obtížích historiografické práce, které musela v jednotlivých etapách zpracování překonávat, si zpočátku nedovedla představit.

Díky procesu zpracování práce historického charakteru se jí otevřely nejen nové zkušenosti, ale i dle historické výpovědi málo zdůrazňované povědomí národa o vlastních hodnotách. V neposlední řadě se sice jako vedlejší produkt, nicméně jako podstatný, objevila i role obecného dobového historického kontextu, jemuž na konkrétním materiálu kronik mohla autorka lépe porozumět.

Teprve po zpracování práce může autorka konstatovat, že výrok *historia est magistra vitae* pro ni nabyl skutečného smyslu.

Poznámky k jednotlivým kapitolám

Kapitola č. 1

1. HROCH, M. a kol. *Úvod do studia dějepisu*. Praha : SPN, 1985. s. 92
2. Tamtéž.
3. Tamtéž.
4. Tamtéž s. 93
5. Tamtéž s. 94
6. Tamtéž s. 107
7. Při zpracování kapitoly Metody zpracování práce, autorka vycházela z následující literatury:
GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno : Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X.
HROCH, M. a kol. *Úvod do studia dějepisu*. Praha : SPN, 1985.
SKALKOVÁ, J. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha : SPN, 1983.

Kapitola č. 2

1. CABALKA, J.V.; KONÍČEK, Z.; SUCHÝ R. K. *Královské Vinohrady*. Praha: 1940. s. 9
2. AUGUSTA, P. *Kniha o Praze 2*. Praha: Milpo, 1996. s. 35
3. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 8
4. CABALKA, J.V.; KONÍČEK, Z.; SUCHÝ R. K. *Královské Vinohrady*. Praha: 1940. s. 15
5. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 9
6. Tamtéž s. 10
7. AUGUSTA, P. *Kniha o Praze 2*. Praha: Milpo, 1996. s. 36
8. Tamtéž s. 10
9. Tamtéž s. 11
10. Tamtéž.
11. Viz. příloha č. 1
12. AUGUSTA, P. *Kniha o Praze 2*. Praha: Milpo, 1996. s. 12

13. Tamtéž s. 17
14. Tamtéž s. 19
15. Tamtéž s. 23
16. ČAREK, J. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985. s. 315
17. AUGUSTA, P. *Kniha o Praze 2*. Praha: Milpo, 1996. s. 37
18. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 38
19. Tamtéž s. 39
20. *Čestní občané Prahy 2*. [online]. Praha: Městská část Praha 2, 2006.
Dostupné na WWW: <http://www.praha2.cz>
21. *Statistické informace o Praze 2*. [online]. Praha: Městská část Praha 2, 2006.
Dostupné na WWW: <http://www.praha2.cz>

Kapitola č. 3

1. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý*. 1900. s. 1502
2. Tamtéž.
3. RAIS K., V. *Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol*. Praha: 1898. s. 270
4. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. s. 31
5. Jezuitský řád byl založen r. 1540 Ignácem z Loyoly, do Čech přišli jezuité r.1556.Jezuitské školy byly silnou výchovnou a vzdělávací institucí, ve které ale převládaly odnárodňující záměry.
6. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý*. 1900. s. 1505
7. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. s. 33
8. Tamtéž s. 34
9. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý*. 1900. s. 1507
10. RAIS K., V. *Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol*. Praha: 1898. s. 274
11. Tamtéž s. 270
12. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý*. 1900. s. 1508
13. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. s. 35
14. Tamtéž s. 37

15. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Díl 3.* Praha: Nakladatelský dům OP Diderot, 1997. s. 236
16. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích.* Praha: SPN, 1986. s. 37
17. Tamtéž s. 39
18. Tamtéž s. 53
19. Tamtéž s. 55
20. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý.* 1900. s. 1508-1509
21. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý.* 1900. s. 1511
22. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích.* Praha: SPN, 1986. s. 59
23. Tamtéž
24. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý.* 1900. s. 1511
25. Tamtéž.
26. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie 1.díl.* Praha: 1938. s. 213
27. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý.* 1900. s. 1511
28. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie. 1. díl.* Praha: 1938. s. 213
29. Obsahem vzdělání bylo náboženství, jazyk, počty, reálie, psaní, nauka o formách geometrických, zpěv a tělocvik. Děvčata měla být navíc vyučována ženským ručním pracem a nauce o domácím hospodářství. (VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích.* Praha: SPN, 1986. s. 61)
30. Obsah vzdělání tvořily tyto předměty: náboženství, jazyk a písemnosti, zeměpis, dějepis, přírodopis, přírodopis, aritmetika, geometrie, vedení knih, kreslení od ruky a kreslení geometrické, krasopis, zpěv a tělocvik. Stejně jako na obyčejných školách obecných děvčata měla navíc ženské ruční práce a nauku o domácím hospodářství. (VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích.* Praha: SPN, 1986. s. 61)
31. Poskytovaly tento obsah vzdělání: náboženství, vychovatelství a nauka vyučovací, písemnosti, historie a pomocné vědy těchto nauk, mluvnice, literatura, matematika, popisující přírodovědy (zoologie, botanika, mineralogie), přírodopis (fyzika a počátky chemie), geografie a historie, nauka o ústavě vlastenecké, polní hospodářství, psaní, kreslení (geometrické a od ruky), hudba a tělocvik. Pokud

- k tomu byla příležitost, měli být chovanci naučeni i způsobu vyučování hluchoněmých a slepých. (VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. s. 62)
32. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. s. 65
 33. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie. 1. díl*. Praha: 1938. s. 213
 34. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý*. 1900. s. 1512
 35. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. s. 66
 36. Tamtéž s. 67
 37. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý*. 1900. s. 1513
 38. Tamtéž.
 39. Tamtéž s. 1517
 40. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie. 1. díl*. Praha: 1938. s. 240
 41. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie. 1. díl*. Praha: 1938. s. 205
 42. Metoda těchto pokusů spočívá ve vědeckém pozorování dvou souběžných tříd nebo škol po stránce některého jevu pedagogického. Tímto pochodem můžeme přesněji nežli nekontrolovaným postupem zjistiti vhodnost nebo nevhodnost určitého postupu vyučovacího. (CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie. 3. díl*. Praha: 1940 s. 60)
 43. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie. 1. díl*. Praha: 1938. s. 211
 44. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. s. 129
 45. KUJAL, B. *Pedagogický slovník. 2. díl*. Praha: SPN, 1967. s. 169
 46. Tamtéž.
 47. Tamtéž s. 170
 48. VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. s. 141
 49. KUJAL, B. *Pedagogický slovník. 2. díl*. Praha: SPN, 1967. s. 170
 50. *K současným problémům vnitřní transformace primární školy*. Praha: 1998. s. 7
 51. *K současným problémům vnitřní transformace primární školy*. Praha: 1998. s. 7

52. *Zákon č. 561/2004 Sb. (Školský zákon 2004)* [online]. Praha: MŠMT ČR, 2004.
Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz>

Kapitola č. 4

1. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 83
2. Tamtéž.
3. Učitelé vyučovali čtení, psaní a počítání, farář katechismus. Metody odpovídaly dobovým zvyklostem, nejčastější metodou byl výklad učitele, k jehož zvládnutí žáci využívali převážně memorování. Ze školních pomůcek bylo k dispozici několik map, biblických obrazů a obrázkových knih. K psaní se používala brková pera. Tělesné tresty byly povoleny. Ukončení školního roku probíhalo slavnostní závěrečnou zkouškou - visitací, které předsedal vikář, nebo generální visitací, které předsedal biskup či arcibiskup.
4. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 84
5. Tamtéž.
6. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 83
7. RAIS K., V. *Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol*. Praha: 1898. s.438
8. Dům byl zbořen v roce 1895. Ulice, ve které se nacházel, se dnes jmenuje U Kanálky.
9. Majitel později dům i s pozemkem prodal a nyní na nich stojí blok domů mezi ulicemi Klicperovou (nyní Záhřebská), Kollárovou (nyní Varšavská), Čelakovského (nyní Jana Masaryka) a Krameriovou (nyní Americká).
10. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 85
11. Tamtéž.
12. Tamtéž.
13. Tamtéž.
14. Tamtéž s. 86
15. Tamtéž.
16. Tamtéž.
17. JANEČEK, J. *Město Královské Vinohrady*. Praha: 1895. s. 72

18. Škola Na Smetance je jednou z nejkrásnějších školních budov v Praze, zabírá plochu téměř 2 000m² a obec za ní v době výstavby zaplatila 260 000 zlatých, což spolu s honosností celé stavby ukazuje, jak byla otázka školství a vzdělávání v době vzniku těchto škol vnímána a jaká pozornost jí byla věnována.
19. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 86
20. Tamtéž s. 21
21. Tamtéž s. 22
22. Tamtéž s. 87
23. Tamtéž.
24. Tamtéž.
25. Tamtéž
26. Viz přílohy č. 3-13
27. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931). Zápis ze školního roku 1899/1900*
28. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. Praha: 1929. s. 87
29. Tamtéž.
30. Tamtéž s. 88, 91
31. Tamtéž s. 88, 108
32. Tamtéž s. 91, 92
33. Tamtéž s. 108
34. Tamtéž.
35. Tamtéž.
36. Tamtéž.
37. Tamtéž s. 93
38. Tamtéž s. 91
39. Tamtéž.
40. Tamtéž.
41. Tamtéž s. 97
42. RAIS K., V. *Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol*. Praha: 1898. s.634
43. PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů*. s. 54
44. Tamtéž.

Kapitola č. 5

1. Škola byla postavena nákladem 220 000 zl.
2. Viz kapitola č. 4, poznámky č. 9.
3. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).*
Zápis ze školního roku 1899/1900.
4. V budově získala prostory na jižní a východní straně druhého patra – celkem osm místností (kromě tříd, pracovna, zpěvní síň, ředitelna a sborovna).
5. Zápis ve školní kronice ve školním roce 1902/1903 byl napsán učitelem Václavem Michalem, který zastupoval ředitele Raise, jemuž byla udělena dovolená.
6. Pro pátý obvod byla nově postavena školní budova ve Slovenské ulici.
7. Viz příloha č. 15
8. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).*
Zápis ze školního roku 1905/1906
9. Tamtéž, zápis ze školního roku 1913/1914
10. LEHÁR, J.; STICH, A.; JANÁČKOVÁ, J.; HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku.* Praha : NLN, 1998. s. 516
11. Ubyla jedna hodna hodina přírodopisu, fyziky, kreslení a tělocviku.
12. Žákyně docházející z jiných obcí se musely každé pondělí prokázat lékařským vysvědčením od místního lékaře.
13. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).*
Zápis ze školního roku 1914/1915
14. Tamtéž.
15. V říjnu znovu onemocněl ředitel Rais a nastoupil dovolenou. V řízení školy ho do konce školního roku zastupovala Veronika Čalounová.
16. Např. o poučování žákyň o významu černožlutých barev na praporu apod.
17. Byly jimi bílo-modro-červené rozvrhy, výrobky se znaky země koruny české - obálky, dopisní papír, krabice na sirky a další.
18. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).*
Zápis ze školního roku 1915/1916
19. Pro trvající nemoc nenastoupil ředitel Karel Václav Rais, nadále ho zastupovala Veronika Čalounová.

20. Ředitel K. V. Rais žádal znovu na tento rok o dovolenou, která mu byla udělena. Současně se s učitelským sborem rozloučila V. Čalounová, která nastupovala na nové místo dívčí měšťanské školy v Komenského ulici. Zástupkyní byla ustanovena nejstarší členka sboru M. Vyšatová a jako náhrada za ředitele Z. Honzíkova.
21. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).* Zápis ze školního roku 1917/1918
22. Tamtéž.
23. Ředitel Karel Václav Rais znovu nenastoupil, byl zastupován Zdenou Honzíkovou.
24. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).* Zápis ze školního roku 1918/1919
25. Tamtéž.
26. LEHÁR, J.; STICH, A.; JANÁČKOVÁ, J.; HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku.* Praha : NLN, 1998. s.549
27. Tamtéž s.551
28. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).* Zápis ze školního roku 1918/1919
29. Tamtéž.
30. 1. března 1920 byl penzionován dosavadní ředitel školy K. V. Rais. Od školního roku 1920/1921 na místo ředitele nastoupil ředitel J. Dostál.
31. Vyučovacím předmětem byl např. těsnopis.
32. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).* Zápis ze školního roku 1920/1921
33. Tamtéž, zápis ze školního roku 1922/1923
34. Kuchyň byla průběžně obnovována a roku 1928 vybavena novým nábytkem, nádobím a nářadím.
35. Každý rok pravidelně v letech 1925-1928 školu navštěvovala výprava učitelů z Podkarpatské Rusi (byli přítomni v hodinách zpěvu a kreslení). Kromě nich na škole hospitovali i další osobnosti z Bulharska a Anglie, neboť škola měla dobrou pověst a tradici.
36. V dubnu 1928 obdrželo ředitelství dopis od dvou bývalých žákyň školy z Argentiny. Žákyně tam byly ve městě Berisso zaměstnány jako vychovatelky v bohatých rodinách. „Když viděly, že děti našich vystěhovalců potulují se po ulicích,

že nechodí do škol a že nikdo si jich nevšímá, umínily si, že samy založí 1 třídu a budou děti vyučovatí.“ Školu žádaly o sešity a knihy, které se podařilo spolu s různými hračkami pro děti nashromáždit ve sbírce, knihy poskytl státní knihosklad na žádost ředitelky M. Vyšatové. V květnu 1928 byla v Berisso otevřena třída pro 30 dětí československých vystěhovalců.

37. V únoru 1929 se zúčastnili dva členové učitelského sboru zájezdu do Vídně, aby si prohlédli tamní školství.
38. Viz příloha č. 18
39. Později byly zřízeny i síň Boženy Němcové (1926) a síň Aloise Jiráska (1930).
40. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech.* (1899 - 1931). Zápis ze školního roku 1928/1929
41. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech.* (1931- 1940). Zápis ze školního roku 1932/1933
42. Tamtéž.
43. O prázdninách 1937 byly vykonány nákladné opravy budovy: nová fasáda, nové toalety, malování tříd a všech místností. Do budovy byl ve stejném roce zaveden školní rozhlas.
44. Viz příloha č. 20
45. LEHÁR, J.; STICH, A.; JANÁČKOVÁ, J.; HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku.* Praha : NLN, 1998. s. 675
46. Dosavadní ředitelka školy M. Arnoldová v září 1938 nenastoupila, do konce roku 1938 ji nahradila E. Geisselreiterová.
47. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech.* (1931- 1940). Zápis ze školního roku 1938/1939
48. Tamtéž, zápis ze školního roku 1939/1940
49. Tamtéž.
50. *Kronika dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech.* (1940 - 1945). Zápis ze školního roku 1941/1942
51. V květnu 1941 proběhla ve všech ročnících školy „soutěž v psaní“. Žákyně mohly také v průběhu roku navštěvovat kurz plavání a tělesné výchovy.
52. *Kronika dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech.* (1940 - 1945). Zápis ze školního roku 1941/1942

53. Tamtéž, zápis z roku 1942/1943
54. Tamtéž, zápis z roku 1943/1944
55. LEHÁR, J.; STICH, A.; JANÁČKOVÁ, J.; HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha : NLN, 1998. s. 725
56. *Kronika dívčí obecné školy na Královských Vinohradech*. (1940 - 1953). Zápis ze školního roku 1945/1946
57. Tamtéž.
58. Tamtéž, zápis ze školního roku 1947/1948
59. Viz kapitola č. 3, poznámky č. 45, 46.
60. *Kronika dívčí obecné školy na Královských Vinohradech*. (1940 - 1953). Zápis ze školního roku 1948/1949
61. Tamtéž, zápis ze školního roku 1950/1951
62. Velké oblíbené se těšila akce s názvem Děda Mráz.
63. Den narození J.A.Komenského.
64. LEHÁR, J.; STICH, A.; JANÁČKOVÁ, J.; HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha : NLN, 1998. s. 772
65. Tamtéž s. 836
66. Tamtéž s. 838
67. Tamtéž s. 842
68. Tamtéž s. 919
69. Na dvoře školy bylo vybudováno sportovní hřiště. Škola měla moderní počítačovou učebnu, novou kuchyňku pro odpolední kroužek vaření, nové lavice ve třídách, skříňky na oblečení pro žáky.
70. Zahrnovalo výlety po českých pamětihodnostech až po zájezdy po evropských zemích.
71. Je situována přímo mezi stanicemi metra Jiřího z Poděbrad a Náměstí Míru, v těsné blízkosti školy se nachází i dvě tramvajové zastávky.
72. ZUŠ Ilji Hurníka například zrekonstruovala bývalé prostory šaten v přízemí budovy.
73. Autorce se nepodařilo vybádat jména ředitelů v letech 1945-1976, neboť je dostupné kroniky neuvádějí.

74. Několikrát v roce žáci a žákyně přijali svátost pokání a svátost oltářní. Žáci a žákyně pátých tříd zde byli poprvé u svatého přijímání. Každoročně se konalo biřmování několika žákyň a žáků. V den slavnosti Božího Těla se školní mládež účastnila pochodu městem.
75. *Kronika dívčí obecné školy Na Královských Vinohradech.* (1888 - 1901). Zápis z roku 1896/1897
76. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl třetí.* Praha: 1895. s. 979
77. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl druhý.* Praha: 1895. s. 570
78. Učitelé náboženství škol (tabulka č. 27) sídlících v budově ve Slezské. Zpracováno dle kronik příslušných škol.

Tabulka č. 27: Učitelé náboženství na dívčí obecné škole (1874-1901)

Církev	Vyučující	Působili v letech:
Římskokatolická	Michael Beneš	1874-1875
	Mat. Kubík	1875-1876
	Ludvík Šprysl	1876-1880
	Vlad. Pokorný	1880-1884
	Fr. Bečvář	1884-1891
	Václav Cabrádek	1891-1892
	Julius Košnář	1892-1893
	Vojtěch Fahnrich	1891-1899
	Theodor Chvála	1896-1898
	Vilém Zykán	1895-1896 1899-1901
	Antonín Zelenka	1900-1901

Tabulka č. 28: Učitelé náboženství chlapecké obecné školy (1896-1931)

Církev / Náboženství	Vyučující	Působili v letech:
Římskokatolická	Antonín Zelenka	1896-1904
	Julius Košnář	1896-1897
	Fidelius Hlatina	1896-1897

	Vojtěch Fahrnich	1897-1899
	Stanislav Vítek	1897-1898
	Robert Novotný	1898-1899
	Václav Vítek	1898-1923
	Josef Dinebier	1899-1900
	Josef Mareš	1899-1900
	Bohumil Jiráček	1900-1918
	Václav Vála	1902-1903
	Jaroslav Přítel	1902-1903,1924-1928
	Josef Sahula	1904-1905
	Ignaz Rath	1907-1909
	Josef Pěkný	1909-1916
	Em. Lesák	1912-1921
	Em. Maule	1915-1917
	Václav Beneš	1916-1917
	Václav Vacek	1923-1924
	Jan Konopík	1923-1924
	Matyáš Wilhelm	1928-1931
Evangelická	Arnošt Šimšík	1923-1928
	Oldřiška Kounovská	1928-1929
	L. Marek	1923-1924
	Jan Kučera	1924-1925
	Vladimír Jehlička	1925-1926
	Jan Bártek	1926-1931
	Stanislav Pelda	1929-1931
	Josef Tolar	1929-1930
Pravoslavná	Otakar Dvořák	1928-1929
	Vít Abraham	1929-1931
Židovské náboženství	Gust. Weiner	1923-1925
	Vil. Lustig	1923-1931

Tabulka č. 29: Učitelé náboženství dívčí měšťanské školy

Církev	Vyučující	Působili v letech:
Římskokatolická	Vilém Zykan	1899-1907
	Jan Konopík	1906-1926
	Jan Sahula	1907-1908
	Josef Hofmann	1910-1911
	Jaroslav Přítel	1926-1929
	J. Baštecký	1899-1900
Evangelická	Lukášek	1911-1912
	Ferdinand Hrejsa	1913-1914
	L. B. Marek	1911-1913
	V. J. Ráb	1911-1914
	J. Roháček	1928-1929
	Pravoslavná	Ryžkov
Zidovské náboženství	Weiner	1899-1900, 1911-1914

Tabulka č. 30: Učitelé náboženství chlapecké měšťanské školy

Církev	Vyučující	Působili v letech:
Římskokatolická	Antonín Zelenka	1897-1905
	Robert Novotný	1897-1899
	C. Em. Fenzl	1905-1906
	Jan Konopík	1905-1906, 1923-1924
	Josef Soldát	1905-1906
	Václav Vítek	1906-1924
	Antonín Hofmann	1913-1914
	Jaroslav Přítel	1924-1928
	Matyáš Wilhelm	1928-1929
	Evangelická	Jan Kučera
Jan Bártek		1926-1929

	Fraňšek Marek	1924-1929
	Jan Roháček	1924-1929
Pravoslavná	Miloš Červinka	1924-1925
Židovské náboženství	G. Weiner	1924-1927
	Vilém Lustig	1927-1928
	Dr. Sicher	1928-1929

79. KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl druhý*. Praha : 1895. s. 573
80. Protestanti používali kromě Lutherova katechismu i katechismus Heidelberský z roku 1563. Evangelíci augšpurského vyznání používali menší i větší Lutherův katechismus i Heidelberský katechismus. Evangelické reformované sbory používaly Českobratrský katechismus, který vyšel roku 1878 dle původního vydání z roku 1608.
81. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie 2.díl*. Praha: 1939. s. 161
82. Tamtéž s. 161
83. Tamtéž.
84. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech*. (1899 - 1931). Zápis ze školního roku 1920/1921
85. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie 2.díl*. Praha: 1939. s. 400
86. Tamtéž.
87. Tamtéž s. 184
88. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie 3.díl*. Praha: 1940. s. 326
89. *Pedagogické encyklopedie*, 1940, s. 323-329
90. *Kronika dívčí obecné školy na Královských Vinohradech*. (1940 - 1953). Zápis ze školního roku 1945/1946
91. CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie 1.díl*. Praha: 1938. s.526

92. Tamtéž.
93. Tamtéž.
94. Tamtéž s. 527
95. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).*
Zápis ze školního roku 1899/1900
96. RAIS K., V. *Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol.* Praha: 1898. s. 592
97. Tamtéž s. 595

Kapitola č. 6

1. HRABÁK, J.; JEŘÁBEK D.; TICHÁ, Z. *Průvodce po dějinách české literatury.*
Praha: Orbis, 1976. s. 198-199
2. Tamtéž s. 199-200
3. Viz příloha č. 17
4. RAIS K., V. *Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol.* Praha: 1898. s. 7
5. Tamtéž s. 8
6. Tamtéž s. 9
7. *Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).*
Zápis ze školního roku 1919/1920
8. Tamtéž, zápis ze školního roku 1926/1927
9. Viz příloha č. 9d.
10. Viz příloha č. 19
11. Viz příloha č. 20

Literatura a prameny

Literatura

- AUGUSTA, P. *Kniha o Praze 2*. Praha : Milpo, 1996. ISBN 80-901749-7-3.
- CABALKA, J.V.; KONÍČEK, Z.; SUCHÝ R. K. *Královské Vinohrady*. Praha : Mládež Národního Soutěženství na Královských Vinohradech, 1940.
- ČEŇKOVÁ, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.
- Čeští spisovatelé 19. století*. Praha : Československý spisovatel, 1971. ISBN 22-103-71.
- Dějiny Prahy. 2. díl*. Praha : Paseka, 1998. ISBN 80-7185-143-4.
- Dějiny země koruny české. 2. díl*. Praha : Paseka, 1992. ISBN 80-85192-29-2.
- GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno : Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X.
- HROCH, M. a kol. *Úvod do studia dějepisu*. Praha : SPN, 1985.
- HRABÁK, J.; JEŘÁBEK D.; TICHÁ, Z. *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha : Orbis, 1976. ISBN 11-002-76.
- CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie 1. díl*. Praha : Novina, 1938.
- CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie 2 .díl*. Praha : Novina, 1939.
- CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie 3. díl*. Praha : Novina, 1940.
- JANÁČKOVÁ, J. *Český román sklonku 19. století*. Praha : Academia, 1967. ISBN 21-019-67.
- JANÁČKOVÁ, J. *Česká literatura 19. století. Od Máchy k Březinovi*. Praha : Scientia, 1994. ISBN 80-85827-41-7.
- JANEČEK, J. *Město Královské Vinohrady*. Praha, 1895.
- K současným problémům vnitřní transformace primární školy*. Praha : Pedagogická fakulta UK, 1998. ISBN 80-86039-47-1.

- KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl první.* Praha : Odbor literární a paedagogický při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách, 1891.
- KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl druhý.* Praha : Odbor literární a paedagogický při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách, 1893.
- KLIKA, J., SOKOL, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl třetí.* Praha : Odbor literární a paedagogický při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách, 1895.
- KLIKA, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl čtvrtý.* Praha : Odbor literární a paedagogický při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách, 1897.
- KLIKA, J. *Stručný slovník paedagogický. Díl pátý.* Praha : Ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 1900.
- KLIKA, J., ŠTECH, K. *Stručný slovník paedagogický. Díl šestý.* Praha : Ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 1909.
- KUJAL, B. *Pedagogický slovník 2. díl.* Praha : SPN, 1967. ISBN 14-011-67.
- LAŠTOVKA M., LEDVINKA V. a kol. *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 1. díl.* Praha : Libri, 1997. ISBN 80-85983-24-9.
- LAŠTOVKA M. a kol. *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 2. díl.* Praha : Libri, 1998. ISBN 80-85983-25-7.
- LEHÁR, J.; STICH, A.; JANÁČKOVÁ, J.; HOLÝ, J. *Česká literatura od počátků k dnešku.* Praha : NLN, 1998. ISBN 80-7106-308-8.
- OPELÍK, J. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Svazek II., díl 3.* Praha : Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.
- PAVLÍK, F. *Památník města Královských Vinohradů.* Praha : 1929.
- RAIS K., V. *Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol.* Praha : 1898.
- SKALKOVÁ, J. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu.* Praha : SPN, 1983.
- VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání.* Brno : Masarykova Univerzita, 1992. ISBN 55-986-92.

VÁŇOVÁ, R. *Vývoj počátečního školství českých zemích*. Praha: SPN, 1986. ISBN 17-160-86.

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Praha: Nakladatelský dům OP Diderot, 1997. ISBN 80-85841-17-7.

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Díl 3. Praha: Nakladatelský dům OP Diderot, 1997. ISBN 80-85841-35-5.

ZELINKA, T. Č. *Pražská předměstí*. Praha : Orbis, 1955.

Prameny

Prameny, z nichž autorka vycházela, byly v době jejího výzkumu přístupny ve škole Slezská 21. Nyní jsou uloženy v archivu hl. m. Prahy badatelům dosud nepřístupné, neboť probíhá jejich katalogizace a přidělení čísla fondu.

Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1899 - 1931).

Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1931- 1940).

Kronika II. dívčí měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1940 - 1945).

Kronika I. dívčí obecné školy Na Královských Vinohradech. (1888 - 1901).

Kronika III. dívčí obecné školy na Královských Vinohradech. (1940 - 1953).

Kronika III. chlapecké obecné školy na Královských Vinohradech. (1893-1932).

Kronika III. chlapecké obecné školy na Královských Vinohradech. (1932 - 1940).

Kronika I. chlapecké měšťanské školy na Královských Vinohradech. (1887 - 1929).

Kronika 7. národní školy na Královských Vinohradech. (1940 - 1952).

Kronika ZŠ K. V. Raise. (1952 - 1990).

Seznam příloh

Historické fotografie školních budov jsou převzaty z: RAIS K., V. *Politický a školní okres vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol*. Praha : 1898.

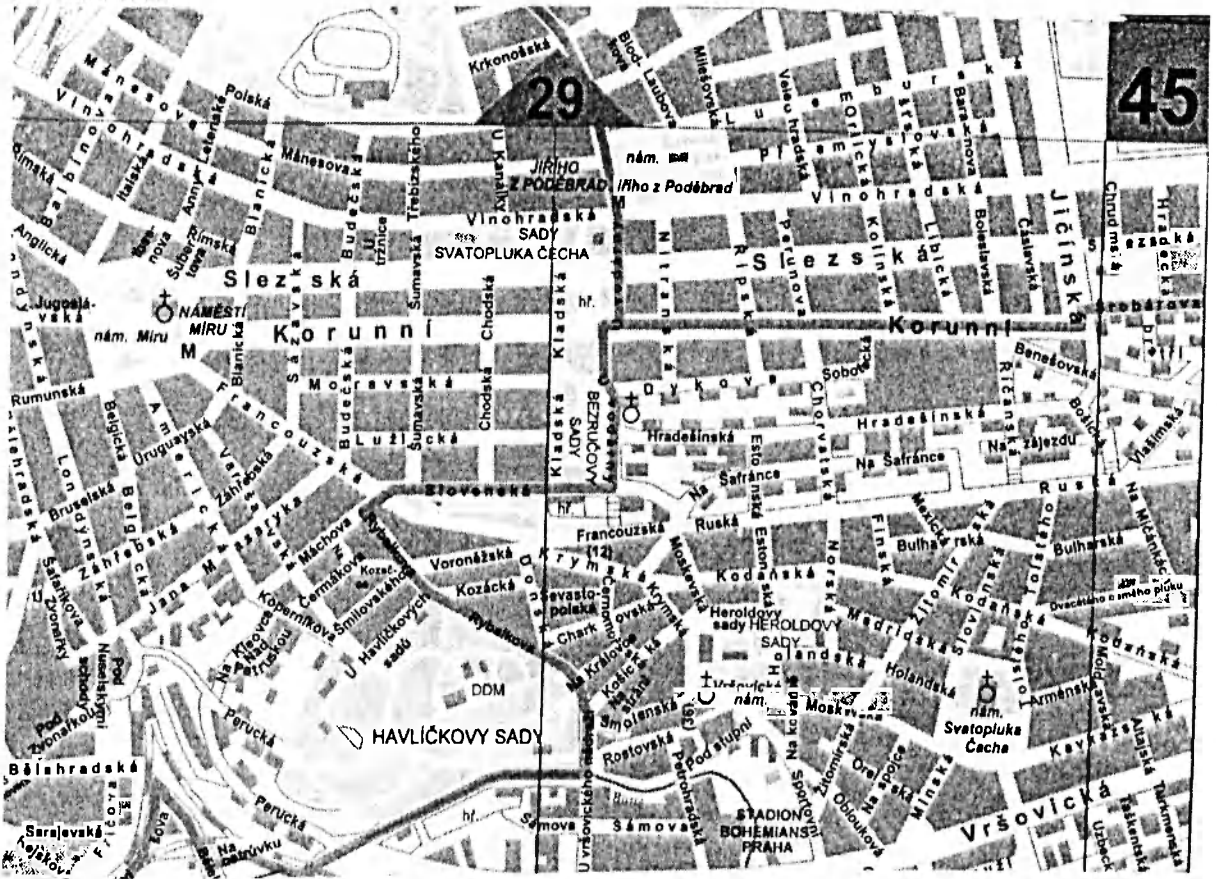
- Příloha č. 1: Znak Vinohrad
- Příloha č. 2: Plánek Vinohrad zobrazující právě tu část, kde stojí zmiňované školy.
- Příloha č. 3: 3a.
První školní budova na Purkyňově náměstí (dnes náměstí Míru)
3b.
Současná podoba budovy
- Příloha č. 4: 4a.
Škola v Komenského ulici (dnes Belgická)
4b.
Současná podoba školy
- Příloha č. 5: 5a.
Škola v Polské ulici (dnes Jana Masaryka)
5b.
Současná podoba školy
- Příloha č. 6: 6a.
Budova mateřské školy v Polské ulici (dnes Jana Masaryka)
6b.
Současná podoba školy
- Příloha č. 7: 7a.
Škola Na Smetance
7b.
Současná podoba školy
- Příloha č. 8: 8a.
Budova gymnázia v Hálkově ulici (dnes Londýnská)
8b.
Současná podoba školy
- Příloha č. 9: 9a.
Budova školy ve Slezské ulici v době vzniku
9b.
Budova školy ve Slezské ulici po bombardování v roce 1945
9c.
Současná podoba budovy
9d.
Pamětní deska K. V. Raise na budově školy ve Slezské ulici

- Příloha č. 10: 10a.
Škola v Purkyňově ulici
10b.
Současná podoba školy
- Příloha č. 11: 11a.
Budova německé školy v Moravské ulici (na fotografii spolu se školou
Vinohradská synagoga, která byla v roce 1945 zničena při náletech)
11b.
Současná podoba školy
- Příloha č. 12: Škola v Kladské ulici
- Příloha č. 13: Škola na náměstí Jiřího z Poděbrad
- Příloha č. 14: Úvodní strana školní kroniky chlapecké obecné školy
- Příloha č. 15: Návštěva Františka Josefa I. na Královských Vinohradech (1906)
- Příloha č. 16: K. V. Rais
- Příloha č. 17: Životopis K. V. Raise
- Příloha č. 18: Zpráva o úmrtí K. V. Raise v kronice chlapecké obecné školy
- Příloha č. 19: Pamětní deska K. V. Raise na domě v Čermákově ulici
- Příloha č. 20: Fotografie ze slavnosti 10. výročí úmrtí K. V. Raise (v první řadě druhá
zleva vnučka, čtvrtá zleva dcera K. V. Raise)
- Příloha č. 21: Báseň žáka školy V. Holáta „Drahé paní učitelce na rozloučenou“
(nedatováno)

Príloha č. 1.

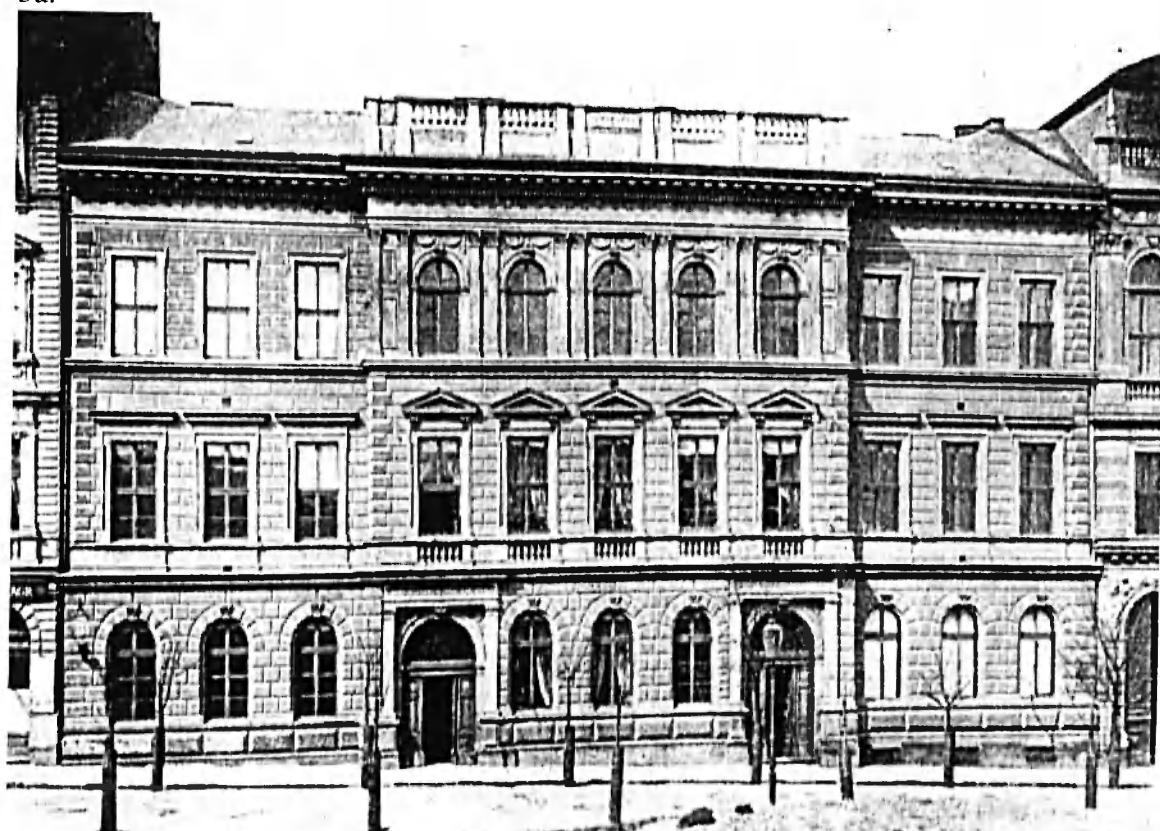

Príloha č. 2.

Příloha č. 3

3a.

3b.

Příloha č. 4

4a.

4b.

Příloha č. 5
5a.

5b.

Příloha č. 5

6a.

6b.

Příloha č. 7
7a.

7b.

Příloha č. 3
8a.

8b.

Příloha č. 9
9a.

9b.

9c.

9d.

Příloha č. 10
10a.

10b.

Příloha č. 11
11a.

11b.

Příloha č. 12

Příloha č. 13

Skolním dějinám!

O z letem času snižy te byly sešlouhne list,
a po nás ruiny vybledlé potomek bude číst,
až dávno zelli zruka, jež v té knize psala
by budoucím ty zhasly v paměť zachovala,
až nad ten list se skloní moudrova hlava,
ať souditš nás tu hledat bude pravdy slova pravá.
Nechť každé písmě svědkem je i ve budouci době,
že škola stála tu vždy vlasti ku ozdobě!

Julius Škubravý.

Příloha č. 15

Příloha č. 16

1. Karel Rais, narodil se dne 4. m. ledna 1859. v Bělouhradě v Jičínsku. Do farní školy trojtřídní chodil ve svém rodišti, do 11. třídy školy hlavní ve Vchlabi. Trojtřídníou nižší ualkou a ústav učitelský vystudoval v Jičíně, kde dne 28. m. června 1877. obdržel vysvědčení dospělosti učitelské s vyznamenaním. Působiv jako podučitel a zátimný učitel, pod dvou letech vykonal zkoušku spůsobivosti učitelské v Budějovicích a dne 29. m. října 1879. obdržel vysvědčení o spůsobivosti ke vyučování na školách obecních. Dne 10. m. listopadu 1883. v Hutní Hoře obdržel vysvědčení o spůsobivosti učitelské na obecních a městánských školách českých. (obor I.). V měsíci dubnu 1886. vykonal v Jičíně zkoušku z jazyka německého pro školy městánské. — Dekretem c. k. školní rady v Chrudimí ze dne 15. srpna 1877. č. 1480. ustanoven byl zátimným podučit. na obecní škole v Tichové Hlavenici, kde dne 1. m. září 1877. službu nastoupil. Dekretem c. k. zemské šk. rady osk dne 15. října 1877. č. 21924 jmenován byl definitivním podučitelem na obecní škole v Tichové Hlavenici; dne 18. m. listopadu vykonal služební přísahu. Dne 10. srpna 1878. č. 2334. obdržel místo zátimného učitele na obecní škole v Tichové Hlavenici. Dekretem c. k. zemské šk. rady ze dne 12. března 1880. č. 3315. stal se definitivním učitelem v Tichové Hlavenici. Dekretem c. k. okresní šk. rady v Chrudimí ze dne 7. února 1882. č. 528. jmenován byl zátimným učitelem na obecní škole v Hliněsku, kde dne 1. března 1882. službu nastoupil. Dekretem c. k. zemské školní rady ze dne 8. srpna 1882. č. 18376. stal se definitivním učitelem definitivním.

Dekretem c. k. ruské školní rady ze dne 14. května 1887. č. 15580 ustanoven byl definitivním učitelem na obecní škole v Jociole v okresu Vinohradském a dne 29. srpna 1887. službu nastoupil.

Dekretem c. k. ruské školní rady ze dne 1. srpna 1887. č. 22.200 ustanoven byl učitelem odboru gramaticko-historického na měšťanské škole chlapecké v Žižkově a dne 24. srpna 1889. službu nastoupil.

Dekretem c. k. ruské školní rady ze dne 31. ledna 1894. č. 897. jmenován byl učitelem tohoto odboru na měšťanské škole chlapecké na Hrad. Vinohradech, kdež dne 1. března 1894. službu nastoupil.

Dekretem ode dne 10. září 1898. č. 5631. oš. jmenován byl náčinným, dekretem ode dne 25. září 1898. č. 29920 definitivním řídícím učitelem na nové zřízení II. obecní škole dívčí na Hrad. Vinohradech.

Přípisem c. k. okresní šk. rady ode dne 10. září 1899. č. 3525/99 byl jmenován náčinným, inspektorem ode dne 20. září 1899. definitivním ředitelům II. měst. školy dívčí. - Jest literární činným. Za práce z oboru belletrie jmenován již Česká akademie věd a literatury Josefa I. svým členem mimořádným.

P. Vilém Zykacik, katolický, naročil se dne 28. ledna 1852. P. Vilém Zykacik
v Chrastivě, knazi Piseckého, okresu Mirovického. Piseckého.
Navštěvoval farní školu v Červené, okresu Piseckého,
u otce svého, načež poslán byl do Písku na hlavní
školu. Odtud tato, věnoval se studium na c. k. vyššímu
gymnasiu v Písku, kde také v. 1871. maturitní zkoušku
s prospěchem se probral. Jako gymnasista učil se tři roky
u mistra Jozay; teprve navštěvoval po 2 roky kono u k. k. g.

Ztlchlo zlaté srdce...

V pozdní noční hodině 8. července t. r. zemřel na Vinohradech Karel V. Rais, vyzikář a národu drahý spisovatel, ve stáří 67 let. Odešel neočekávaně, tiše a skromně, jakožil. Venkovský učitel z Bělohradu o Podkrkonoší přišel před lety do Prahy, kde se bohatě rozvinul jeho talent. Kniha za knihou zaplňovala se do duše lidu, jeho prvo podmaňovalo svou oroucností, srdečností a teplem měkké duše spisovatele. Po celých čtyřicet let poutavé horské obrazy Raisovy uchovávaly české čtenáře a do všech prstev národa rozšířily se jeho knihy: »Západ«, »Zapadli vlastence«, »Pantáta Bozouček«, »Kalibus sločin«, »Vjmenkát«, »Horské kořeny« a j., o životě padrých horských lidí, galerie postav, které uměl Rais tak vzácně zavolat v život. Byl oroucně dobrý, srdečný o osobním styku, prospěl rád, kde mohl, a neměl snad v životě nepřátel.

Karel V. Rais

narodil se 4. ledna 1859
ve Běloubradě na Jičínsku.
Přiučil na školách v Trbo-
čanevici, v Blinohu, v
Bedčelě u Drahy, r. 1889 doostal
se na měst. školu v Jičíně.
ve, r. 1895 na K. Vinohradě,
kde byl řed. II. měst. šk. dívčí.

PAMĚTNÍ DESKA,

dílo akad. sochaře a malíře Ant. Bílka,

odhalená

dne 30. listopadu 1928

za účasti

státních, samosprávných a školských úřadů, škol středních,
obecných i měšťanských a četných přátel oslavencových

Drahé paní učitelce. (miláček)
na rozloučenou.

La všchnu se mnou po tři roky práci,
za velkou s mne v posledních dnech péči
jen velký dík můj k Vám se v myslí práci.
jak projevím mám cíl svůj: psaním, řečí?

Dni krásných konce v Bratislavě je škole.
Však s prostou láskou přece chci a kvít.
vzpomenu na Vás v Slovenské..... tam, dole.
Bích dobrý dá-li, ku chci Vám býti!

V prosím, Vy též v paměti mě máte,
na Bratislavě-kluka nezapomínejte!

Napsal Bratislavě Holáček, žák V. třídy